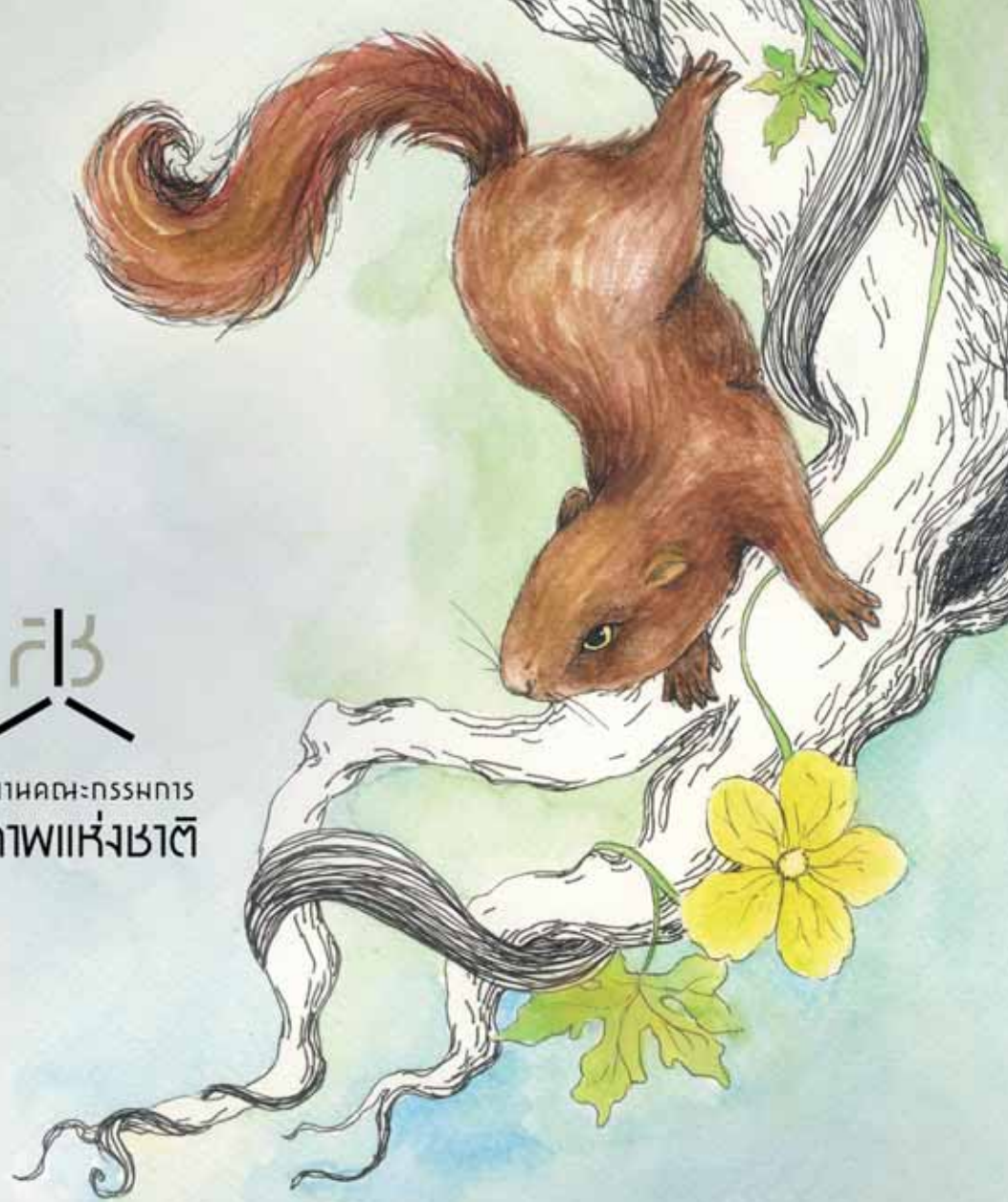

**ໂລມ້ໂອເປ
ອຢູ່ດີມ້ລຸບ**

สำนักงานคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ

คนเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ

ผลการศึกษาโครงการ "การศึกษาวิถีดีฟังฟังและภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำ"
กรณีศึกษาชุมชนบ้านสบลาน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
จัดทำโดยนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนรุ่งอรุณ ภาคเรียนที่ 1-2 ปีการศึกษา 2557

พิมพ์ครั้งที่ 1. ตุลาคม 2557 จำนวน 1,000 เล่ม พิมพ์ที่ บริษัท แปน พรินท์ติ้ง จำกัด 130 อาคารเอวี ด.วิภาวดีรังสิต แขวงและเขตดินแดง กรุงเทพฯ 10400
จัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) 88/39 ชั้น 3 อาคารสุขภาพแห่งชาติ ด.ติวานนท์ 14 ต.ตลาดขวัญ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000
ขอขอบคุณ : ชุมชนป่าเกาะบุญบ้านสบลาน อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ คุณครูและนักเรียนโรงเรียนใจะมาโลลือหล่า อาจารย์สมพร เฟิงคำ เขมวไล ธีรสุวรรณจักร รัตนา เอิบทิ้ง

“ เราจะทำให้ประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์
มีความชุ่มชื้นได้ ขออย่ารังแกป่าเท่านั้นเอง ”

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2525

“ ให้ความป่าให้มากที่สุด อย่าทำลายป่า เพราะว่ามนุษย์เรา
ถ้าไม่มีป่า ซึ่งเป็นทรัพยากรของโลก ป่า และ สัตว์ป่าแล้ว
ชีวิตของคนเราจะไม่สมกับเป็นชีวิตคนเลย มันแห้งแล้ง ”

พระราชดำรัส สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2526

คณะผู้จัดทำ

ครูที่ปรึกษา

คุณครูเปรมปรีดี หาญทองค์
ชนินษา แซ่เอี้ยว

ข้อมูลและเนื้อหา

กัลยกร สงวนวิชัยกุล
คณิน สิงหละชาติ
ชญณัฐ ศุภทรงกลด
ชนินดา มีคุณเอี่ยม
ณัฐฐ์ อัครไชยชาญ
ณัฐณิชา วนกำจร
ณภัทร ตีมันคงวณิช
ณิชารีย์ ถนิมมालย์
ดาวเหนือ พรวนสุข
ดิษฐ์สกุล สกุลดิษฐ์
ธัญทิณี รุจิภาสกุล
ธรณ์ธันย์ อุดมศักดิ์ไพบูลย์
นัชชา ลูจินตานนท์
ปราง สายะศิลป์
ปณิธิ ตั้งศตวรรษ

พริม ผสมทรัพย์
เพชร ศรีศุภผล
เพ็ญพิชชา ภาระสุวรรณ
รินรดา เพ็ชรเหลือง
วรินทร์ยุพา สุตยานันท์
วรัศมี พิทักษ์วรรธน์
วันรุ่ง ภู่นานนท์
วาริธร ชัยปณิธิพันธ์
วิพุธ อัครเวทวุฒิ
ศิวัช สุวีระพันธ์
ศุภกฤต ศิริพานิชกร
ศุภิสรา คุณะนิติสาร
สาริศา เลิศวัฒนาภิกกุล
อาชวิต ฟองสมุทร
อรกานต์ เรืองฤทธิ์สกุล

คณะบรรณาธิการ

ธัญทิณี รุจิภาสกุล
นัชชา ลูจินตานนท์
วรัศมี พิทักษ์วรรธน์
สาริศา เลิศวัฒนาภิกกุล
อรกานต์ เรืองฤทธิ์สกุล

.....
พิสุน์อักษร : ปิยะกุล ภูศรี

ภาพ และ สารคดี

ชญณัฐ ศุภทรงกลด
ณัฐฐ์ อัครไชยชาญ
ดาวเหนือ พรวนสุข
ดิษฐ์สกุล สกุลดิษฐ์
นัชชา ลูจินตานนท์
ปณิธิ ตั้งศตวรรษ
ศิวัช สุวีระพันธ์
ศุภกฤต ศิริพานิชกร

ศิลปกรรม

ธัญทิณี รุจิภาสกุล
ณภัทร ตีมันคงวณิช
นัชชา ลูจินตานนท์
ปราง สายะศิลป์
รินรดา เพ็ชรเหลือง
วิพุธ อัครเวทวุฒิ
สาริศา เลิศวัฒนาภิกกุล

ประชาสัมพันธ์ เวทีสาธารณะ

ณภัทร ตีมันคงวณิช
ปราง สายะศิลป์
วันรุ่ง ภู่นานนท์
ศิวัช สุวีระพันธ์

ประสานงาน เวทีสาธารณะ

กัลยกร สงวนวิชัยกุล
คณิน สิงหละชาติ
ณัฐฐ์ อัครไชยชาญ
ณิชารีย์ ถนิมมालย์
ดิษฐ์สกุล สกุลดิษฐ์
ธรณ์ธันย์ อุดมศักดิ์ไพบูลย์
ปณิธิ ตั้งศตวรรษ
พริม ผสมทรัพย์
เพชร ศรีศุภผล
เพ็ญพิชชา ภาระสุวรรณ
วรินทร์ยุพา สุตยานันท์
วาริธร ชัยปณิธิพันธ์
วิพุธ อัครเวทวุฒิ
ศุภิสรา คุณะนิติสาร
อาชวิต ฟองสมุทร

ข้อมูลนิทรรศการ

กัลยกร สงวนวิชัยกุล
ชนินดา มีคุณเอี่ยม
รินรดา เพ็ชรเหลือง

คำนำ

ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องที่สุด หากคนเราจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างแท้จริง โดยไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่มีการตัดไม้ทำลายป่า ไม่มีการใช้ป่าอย่างผิดจุดประสงค์ ป่าควรจะดำรงอยู่เพื่อความอุดมสมบูรณ์และอย่างยั่งยืน

นอกจากมนุษย์บนโลก ยังมีสิ่งมีชีวิตที่พึ่งพาป่าอยู่อย่างมากมาย เพราะป่าเป็นแหล่งต้นน้ำ สรรพสิ่งบนโลกใบนี้ย่อมต้องดำรงชีวิตโดยปราศจากป่าและน้ำไม่ได้ ซึ่งเราอาจกล่าวได้ว่าป่าและน้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดชะตาของเหล่าสรรพสัตว์นั้น แม้กระนั้นหลายคนยังเห็นว่าเป็นเพียง “สิ่งไกลตัว” เช่นคนเมืองอย่างพวกเรา หลายคนเห็นว่าเป็น “สิ่งที่เป็นประโยชน์” และหลายคนสำนึกรักใน “บุญคุณของป่า” แต่สิ่งที่เหมาะสมกันคือคนหลายคนไม่เคยร่วมดูแลทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ส่วนรวมใช้ประโยชน์ร่วมกัน

จากการศึกษาโครงการ “การศึกษาวิถีพึ่งพิงและภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำ กรณีศึกษาบ้านสบลาน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่” เรายังมีคนที่ดำรงชีวิตผูกพันอยู่กับป่าอย่างแท้จริง เราเรียกเขาว่า “กะเหรี่ยง” เขาเรียกตัวเองว่า “ปกากะญอ” ซึ่งแปลว่า “คน” พวกเขาอาศัยอยู่ในป่าลึกที่มีความเจริญที่เข้าถึงได้เพียงรถกระบะไฟฟ้ล แม้แต่ไฟฟ้าก็ยังเข้าไม่ถึง ทุกวันนี้หากพวกเขาต้องการใช้ไฟฟ้ามค่าคืน ก็ต้องอาศัยแผงโซลาร์เซลล์ ซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่แผงและหน้าซำยังแทบจะใช้การไม่ได้ น้ำที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภคเป็นประปาภูเขาที่ถูกดึงมาจากสายน้ำลำธาร และถนนหนทางก็ยังคงทุรกันดารอยู่ไม่น้อย

พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไร ภายในหมู่บ้านขนาดเล็กที่ซ่อนตัวอยู่ในผืนป่าอย่างนั้น เมื่อพวกเขาได้มีโอกาสไปสัมผัส ก็ไม่พ้นความรู้สึกที่ลำบากตรากตรำ กว่าจะเดินขึ้นไปยังบ้านหลังที่อยู่สูงกว่า กว่าจะไปตักน้ำมาดื่มกินได้ กว่าจะอาบน้ำในลำธารให้สำเร็จสบายกาย ทุกอย่างกลายเป็นเรื่องที่เหนื่อยและยากลำบากสำหรับเรา

แต่ไม่ว่าโลกจะหมุนไปอย่างไร สำหรับชาวปกากะญอในวันนี้ พวกเขายังคงใช้ชีวิตได้อย่างเป็นปกติไปบนทุกสิ่งที่จะเป็นความลำบากของเรา และน่าจะยังคงใช้ชีวิตอยู่กับป่าได้อย่างมีความสุขตลอดไป หากว่าจะไม่มีสิ่งที่กำลังคืบคลานเข้ามาใหม่ สิ่งใหม่ดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่ใช่สำหรับชาวปกากะญอจะปฏิเสธได้โดยง่าย

...การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งหวังจะรักษาผืนป่าไว้ โดยต้องอพยพคนออกจากป่าไป

...เขื่อน คือ สิ่งใหม่ที่จะทำให้หลายครัวเรือนในที่ลุ่มมีน้ำใช้สอย และมีชีวิตที่สะดวกสบายขึ้น เรียกได้ว่ามีผู้ได้ประโยชน์จากการสร้างเขื่อนนั้นและสิ่งที่อาจต้องแลกไปก็คือ ผืนป่าของชาวปกากะญอที่พวกเขาดูแลรักษามาตลอดชีวิต และคนอย่างเราๆ ที่ต้องสูญเสีย “แหล่งน้ำถาวร” ไปด้วย

จากการศึกษาภาคสนามที่ชุมชนบ้านสบลาน จังหวัดเชียงใหม่ นั้น ทำให้พวกเราได้เรียนรู้ว่าชาวปกากะญอที่นั่นสืบทอดและมีภูมิรู้ซึ่งมีค่าและมากด้วยภูมิปัญญา ความเชื่อ และกุดโลบายในการรักษาป่าและ “แหล่งน้ำถาวร” ซึ่งไม่ควรสูญหายและแทนที่ด้วย “แหล่งน้ำชั่วคราว” แห่งใหม่

เอสไอเอชุมชนบ้านสบลานนี้ได้ถูกจัดทำขึ้นเพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวปกากะญอ ภูมิปัญญา และมรดกทางปัญญาที่ควรรักษาให้ยั่งยืนต่อไป เพื่อที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้มีข้อมูลอย่างรอบด้าน ที่นำไปสู่การตั้งคำถามถึงความเหมาะสม รวมถึงสร้างกระบวนการพิจารณาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาที่ชุมชนอาจจะไม่ต้องการอย่างถาวร

และหากชุมชนที่ทรงภูมิปัญญาแห่งนี้ต้องสูญหายไปจากแผ่นดินไทย นั่นคงเป็นความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ของเรา และพวกเราทั้งหมดทั้งปวงควรต้องคิดกันมากกว่านี้หรือไม่ “เพราะเราพึ่งพิงป่า จึงต้องดูแลป่าและ “คนแห่งป่า” กลับคืนเช่นกัน”

คณะนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
โรงเรียนรุ่งอรุณ

สารบัญ

คำนำ	5
คำนิยม	7
เพลง : ธา	8
โลกของชาวปกากะญอ	9
ประวัติชุมชนบ้านสบลาน	10
ผังเครือญาติ	11
ผังชุมชน	12
ปกากะญอบ้านสบลาน	14
การจัดการทรัพยากรน้ำ	16
ป่าของเรา	18
ไร่หมุนเวียน	20
นา	24
สัตว์เลี้ยง	26

อาหาร	28
บ้านดั้งเดิม	32
สมุนไพร	34
การทอผ้าและการแต่งกาย	36
นิทานและธำ	39
สุขภาพะ	43

การสัมปทานป่าไม้	44
พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ	46
แนวทางการเคลื่อนไหวและต่อสู้	48
จากพระราชบัญญัติป่าชุมชนสู่โฉนดชุมชน?	49
สิทธิในรัฐธรรมนูญ	50
เขื่อนแม่ขาน	52
โครงการแผนแม่บทการบริหาร	54
จัดการทรัพยากรน้ำ 3.5 แสนล้าน	
มุมมองจากคนลุ่มล่าง ชาวสันป่าตอง	56
เสียงจากชุมชนสบลาน	58
Timeline	60

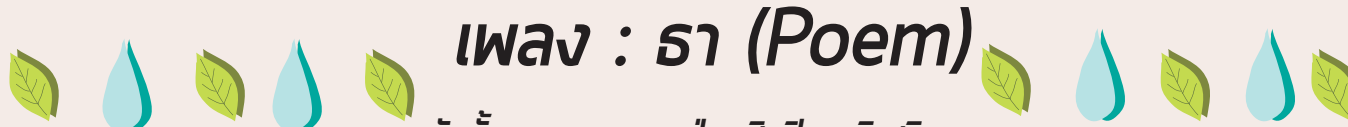

กระบวนการศึกษา	62
จากใจของเรา	63
Q&Aสัมภาษณ์อาจารย์หาญณรงค์ เยาวเลิศ	68
อยากมีน้ำ รักป่า ไม่เห็นต้องสร้างเขื่อน	70
จี๊มาโลลื้อหล่า	72
อันที่จริง... เราคิดว่า	73
ผ่านงานศิลปะ ผ่านตัวหนังสือ	78

คำนิยาม

“โอมือโซเปอหรืออูตีมีสุช” คำอวยพรที่มาพร้อมคำทักทายของชาวปกากะญอบ้านสบลาน อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนที่นักเรียนชั้น ม.5 โรงเรียนรุ่งอรุณ ภาคเรียนที่ 1 และ 2 ปีการศึกษา 2557 ได้ลงพื้นที่เรียนรู้วิถีความเป็นอยู่ของคนต้นน้ำแห่งนี้ และการเรียนรู้ในห้องเรียนธรรมชาติครั้งนี้พบว่าสิ่งที่สร้างและกำหนดภาวะโอมือโซเปอคือป่าต้นน้ำ ที่หมายรวมถึงการพึงพิงประโยชน์จากป่า การดำรงวิถีแห่งปกากะญอ และเมื่อมีโครงการพัฒนาจากภายนอกที่อาจทำให้สุขภาพภาวะนี้เลือนหายไปย่อมไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน รวมถึงอาจมีผลกระทบที่สร้างการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่คนต้นน้ำถึงคนปลายน้ำ ผลการศึกษาของนักเรียนรุ่งอรุณครั้งนี้จึงเป็นอีกหนึ่งข้อมูลสำคัญที่จะใช้เพื่อการสร้างนโยบายที่เหมาะสมและเอื้อต่อสุขภาพของคนปกากะญอบ้านสบลาน รวมถึงเป็นการร่วมแรงร่วมใจสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำผลไปใช้ได้จริง เปิดให้ทุกภาคส่วนได้ใช้ข้อมูลเพื่อช่วยกันขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่ดีตั้งอุดมการณ์ สช. “สานพลัง สร้างสุขภาพ” นั่นเอง

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ตุลาคม 2557

 เพลง : ธา (Poem)
อัลบั้ม : เพลงนกเขาป่า ศิลปิน : ชี สุวิธาน

ผืนแผ่นดินแคบลง มวลมนุษย์เพิ่มขึ้น
ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ร้อนไม่เหมือนแต่ก่อนฉันใด
คนกินข้าวไม่เห็นต้นข้าว คนกินน้ำไม่เห็นต้นน้ำ
ลูกสาวทอผ้าไม่เป็น ลูกชายจักสานไม่เป็น
มีวังหวะเร็งกับเกล็ดมังกรทอง

คนฉลาดจะกินได้นาน เพราะของฟรีเมกราคาแพง
เราน้องพี่เก็บใจไว้กองรวมกัน ช่วยกันยกเสาหลักแห่งชีวิต
เก็บไว้จนครบสามสิบกระบุง ถึงเร้นแค้นเราก็ไม่กลัว

“ข้องกบ” อยู่กับคนที่มีกำลังเงิน เงินอยู่กับคนที่มีความเร็ว
ตอนบ่ายๆ เงินและทองจะกลับมา...

สีขาวสลาย สีดำทะมึนรวมตัว
ฉันนั้นเงินเต็มกระบุง... ข้าวไม่เต็มกระบุง
แล้วลูกฉันจะกินอย่างไร
ลูกหลานสมัยนี้ เห็นงูไม่กลัว เห็นตะขาบไม่เกรง

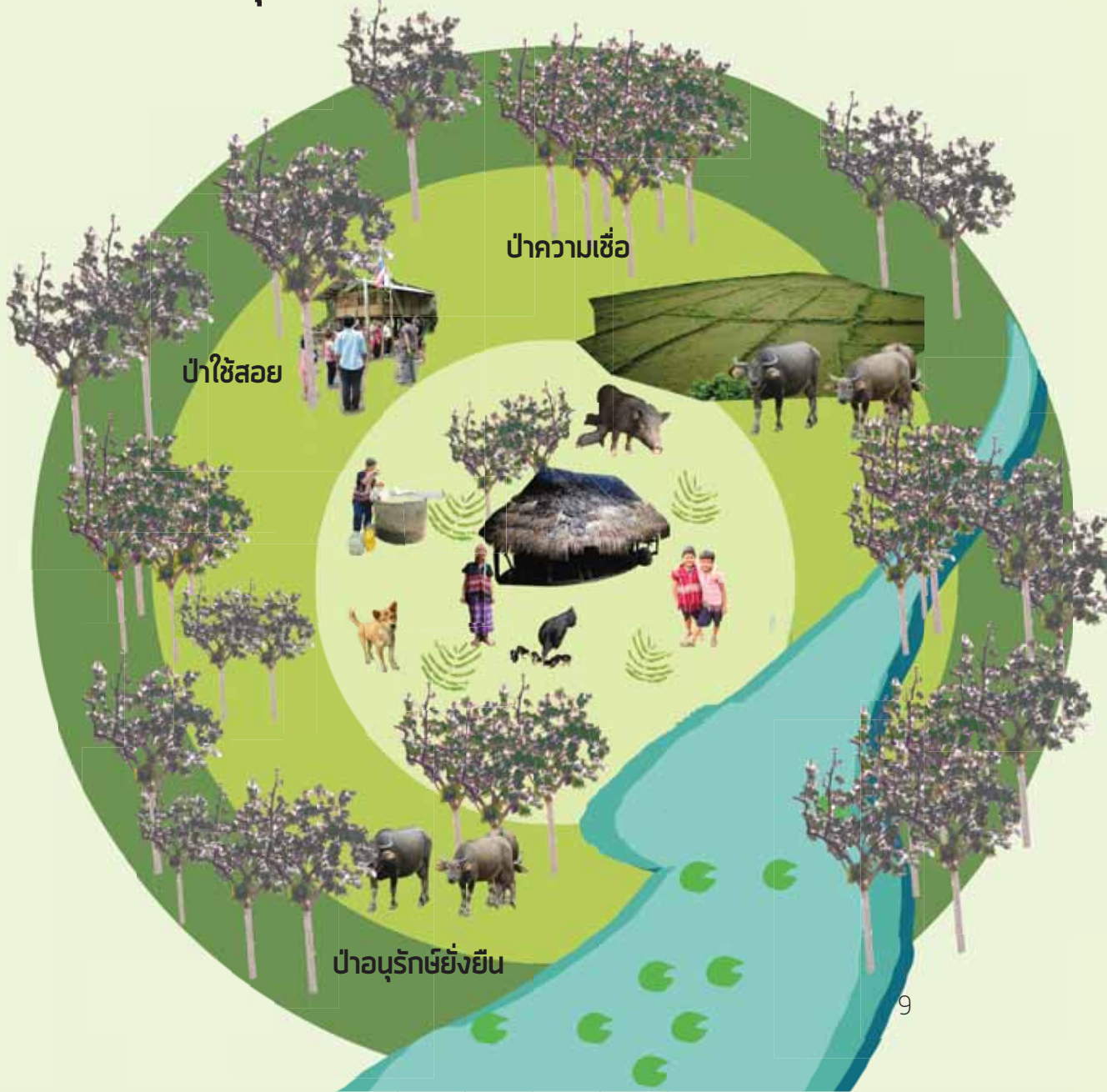
ตัดไม้อย่าตัดกิ่งต้น เก็บไว้เพื่อนกพญาไฟมาพักหนึ่งกิ่ง
เก็บรักษาพันธุ์ข้าวเอาไว้ เก็บรักษาพันธุ์เผือกเอาไว้

ลูกหลานปกาเกอญอเฮ้ย จงมารอที่ที่วอดอย

อาจารย์ชี สุวิธาน ชาวปกาเกอญอที่ได้รับการยกย่องให้เป็น “ครูชาติพันธุ์” คนแรกของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เนื่องจากเป็นผู้มีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเอง พยายามแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนและเผ่าพันธุ์ปกาเกอญอ รวมทั้งยังมีความรักและห่วงใยในทรัพยากรธรรมชาติ ป่าและน้ำของแผ่นดินไทย

โลกของชาวปกาเกอะญอ

ชุมชนบ้านสบลาน ต.สะเมิงใต้ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

ปกาเกอะญอ...ชนเผ่าที่อยู่อาศัยและทำมาหากินบน
ฐานทรัพยากรหลักซึ่งนั่นคือป่าและน้ำ โลกทัศน์และ
จิตสำนึกของชาวปกาเกอะญอมีแต่ป่า น้ำ และสรรพชีวิต
ที่พึ่งพากัน แม้ความฝันก็ยังปรากฏแต่เรื่องราวเหล่านี้
โลกที่ไกลจากตัวเขาออกไปอีกเป็นผืนป่าที่ปกา-เกอะญอ
แบ่งสรรพื้นที่ในการอนุรักษ์และใช้สอยเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ โลกของชาวปกาเกอะญอยังครอบคลุม
กว้างขวางไปถึงผืนป่าของคนทั้งประเทศ โดยอาศัยเครือ
ข่ายในการร่วมดูแลรักษา และทำนุบำรุงทรัพยากรป่าและ
น้ำให้อุดมและยั่งยืนต่อไป

ป่าในบ้าน

บ้านของชาวปกาเกอะญอรายล้อมและอุดมสมบูรณ์ไปด้วย
พืชพรรณและสมุนไพร (เช่น ไม้ กัลลวย มะเดื่อ คำเสด ฮ่อม
เป็นต้น) ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของ
อาหารและยาทั้งสำหรับคนและสัตว์เลี้ยง สีย้อมผ้า ฟืน หรือ
การซ่อมแซมและอุปกรณ์ทำกินต่างๆ นอกเหนือจากการได้
อาศัยร่มเงา และความร่มรื่นจากหมู่มไม้

ป่าชุมชน

ป่าชุมชนเป็นป่าที่อยู่คู่กับชุมชนมานาน โดยหมู่บ้านจะ
แทรกตัวอยู่ในผืนป่านี้ ชาวปกาเกอะญอบ้านสบลานได้
แบ่งผืนป่าออกเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ป่าความเชื่อ และป่า
ใช้สอย ทั้งหมดนี้รวมพื้นที่ที่เป็นทั้งแหล่งต้นน้ำและแหล่ง
ทำมาหากิน ซึ่งชาวปกาเกอะญอจะมีข้อห้ามและระเบียบ
มากมายในการกำหนดการใช้ประโยชน์จากป่า

ป่าอนุรักษ์ยั่งยืน

ผืนป่าที่กว้างใหญ่ครอบคลุมทั้งแนวเขา เป็นทรัพยากร
ป่าไม้ของชาวไทยทุกคน ชาวปกาเกอะญอได้ร่วมดูแล
ผ่านการสร้างเครือข่ายชุมชนชาวปกาเกอะญอ ไม่ละเลย
และเพิกเฉย และไม่หาประโยชน์ใดๆ จากผืนป่านี้

ประวัติชุมชน บ้านสบลาน

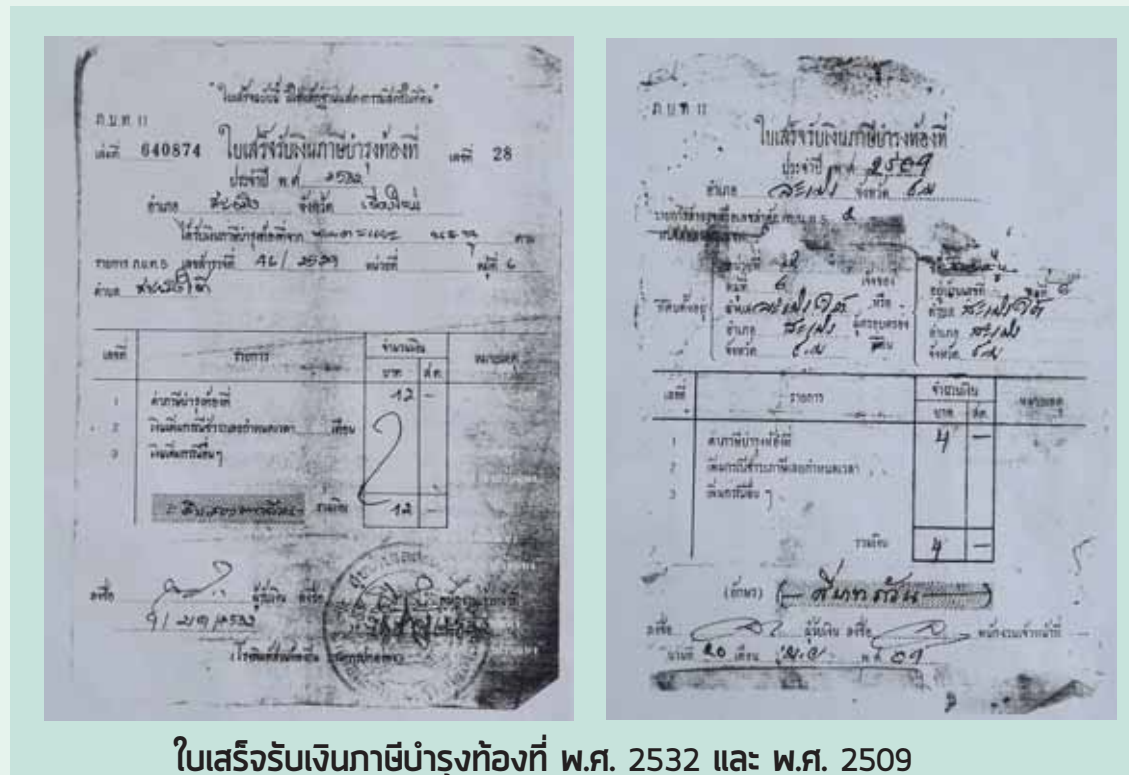
บ้านสบลานเป็นหมู่บ้าน 1 ใน 5 หมู่บ้านของหมู่บ้านแม่ลานคำ (5หมู่บ้านประกอบด้วย หมู่บ้านแม่ลานคำ หมู่บ้านห้วยเฮี้ยะ หมู่บ้านห้วยหญ่าไทร หมู่บ้านใหม่ และหมู่บ้านสบลาน) อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติสะเมิง (เตรียมประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติออบขาน)

ชุมชนแห่งนี้มีความเป็นมานานกว่า 150 ปี สืบความกลับไปได้ว่าพ่ออุ้ยนะ ภูรยา และลูกทั้ง 5 คน อพยพจากบ้านห้วยหยวก อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เป็นบ้านสบลานในปัจจุบัน เป็นการอพยพเพื่อหาที่ทำกินใหม่ อย่างไม่รู้ทิศทางพ่ออุ้ยนะ และครอบครัวได้อาศัยอยู่ที่นั่นเพียง 20 ปี ก็ต้องย้ายไปอยู่ที่บ้านวัดหลวง เพราะเกิดโรคระบาดขึ้น

จากนั้นลูกเขยของพ่ออุ้ยนะชื่อนายโก่งได้พาครอบครัวไปอยู่บ้าน ห้วยเฮี้ยะ ก่อนจะทำกรอพยพย้ายกลับมาตั้งบ้านสบลานอีกครั้ง นายโก่งได้อาศัยอยู่ที่บ้านสบลานเรื่อยมาจนเสียชีวิตเมื่ออายุ 82 ปี และมีลูกหลานสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้
(อ้างอิง: โครงการวิจัยรูปแบบการจัดการความขัดแย้งท้องถิ่น: กรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขานจังหวัดเชียงใหม่, 2555)

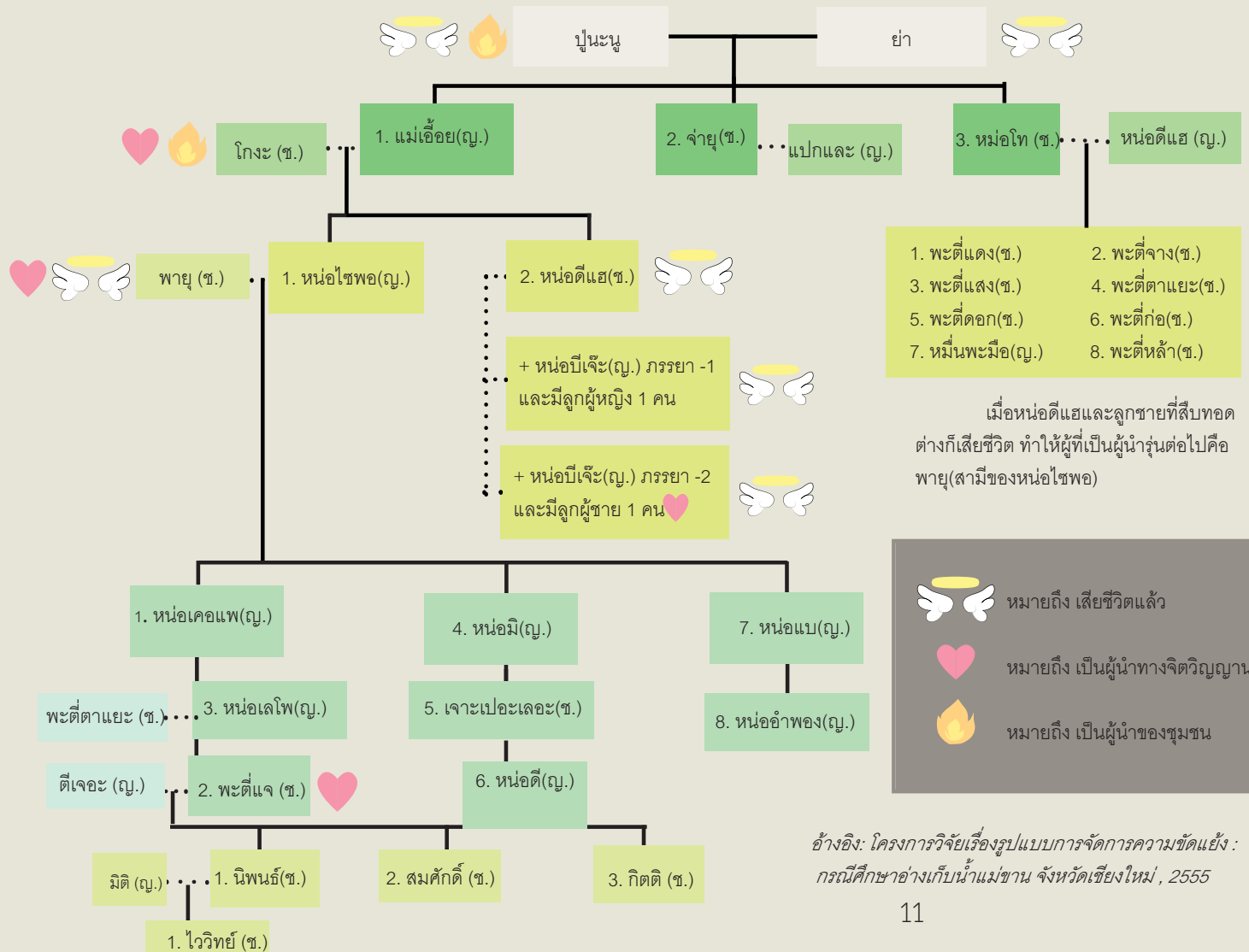
จากประวัติการตั้งถิ่นฐานของบรรพบุรุษ แสดงให้เห็นว่าชาวปกากะญอบ้านสบลานนั้นตั้งถิ่นฐานที่บ้านสบลานมาเป็นเวลานาน ก่อนการตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

อีกหนึ่งหลักฐานที่สำคัญ คือเอกสารใบเสร็จรับเงินภาษีบำรุงท้องที่ หรือบิลดอกหญ้า ในปี พ.ศ. 2509 และ พ.ศ.2532 ที่แสดงให้เห็นว่าชาวปกากะญอ บ้านสบลาน ตั้งถิ่นฐานและทำกินในพื้นที่นี้มานานก่อนการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติสะเมิงพ.ศ. 2516 และอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ผังเครือญาติ

ผังเครือญาติสะท้อนความใกล้ชิดและความเข้มแข็งของชุมชน ในปัจจุบันบ้านสบลานปรากฏชื่อสกุลในทะเบียนราษฎรทั้งหมด 4 ชื่อสกุลใหญ่คือ 1) ยอดฉัตรมิ่งบุญ 2) พิชิตสิงขร 3) บำเพ็ญจิตบวร และ 4) สบลานสวัสดิ์ อย่างไรก็ตามหากสืบย้อนกลับไป จะพบว่าทั้ง 4 สกุลนี้สืบร่วมบรรพบุรุษเดียวกัน ดังนั้นจึงสะท้อนได้ว่าชาวบ้านบ้านสบลานนั้นยังคงมีความใกล้ชิดกันฉันเครือญาติ ชุมชนจึงยังมีความเข้มแข็งและพึ่งพากันอยู่ไม่น้อย

อ้างอิง: โครงการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง : กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ฆาน จังหวัดเชียงใหม่, 2555

ผู้นำชุมชน

พระดีแจ

ผู้นำทางวัฒนธรรมและความเชื่อ หรือผู้นำด้านจิตวิญญาณ ซึ่งในภาษาปกากะญอ เรียกว่า "ฮีโซ" เช่น ยามเมื่อจะตมเหล้าเพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญ ชาวบ้านจะสังเกตการตมเหล้าที่เริ่มโดยพระดีแจ และตมเหล้าตามกันทุกครัวเรือน

พระดีตาแยะ

ผู้นำการเคลื่อนไหวเพื่อการยืนยันสิทธิในการอยู่อาศัย ทำมาหากิน และการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำด้วยตนเองตามจารีตประเพณีที่ผ่านมาพระดีตาแยะนำชุมชนเคลื่อนไหวในกรณีของการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับที่ทำกิน โดยการผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชนจนถึงโฉนดชุมชนจนในปัจจุบัน รวมทั้งในกรณีการสร้างเขื่อนแม่ฆานซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากรป่าและชุมชน

พ่อหลวงนะพอ โชคส่งเสริม

ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านแม่ลานคำ ซึ่งมีบ้านสบลานเป็นหย่อมบ้าน พ่อหลวงนะพอเป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 8 (พ.ศ. 2535 - ปัจจุบัน)

ผังชุมชน

ชุมชนบ้านสบลาน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

บ้านสบลาน ตั้งอยู่ที่หมู่ 6 ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ ผสมป่าเต็งรัง จึงมีไม้ไฟและไม้ตระกูลเต็งรังเป็นไม้ใช้สอยที่สำคัญ ชุมชนนั้นไกลจากอำเภอสะเมิงประมาณ 14 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่สร้างในท่าเลนที่ลาดชัน รวมทั้งสิ้น 22 ครัวเรือนและมีประชากรทั้งสิ้น 91 คน

ตามจารีตประเพณีพบว่าชาวปกากะญอจะเลือกทำเลสร้างบ้านได้
 หนึ่งหลังไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะมีความเชื่อและข้อห้ามมากมาย เช่นบ้านของลูกหลานที่
 แยกเรือนออกไปต้องปลูกบ้านสูงกว่าบ้านของผู้เฒ่าผู้แก่ในตระกูลเดียวกัน
 รวมทั้งยังมีข้อห้ามสำหรับการห้ามสร้างบ้านทับที่บรรพบุรุษของตระกูล หรือ
 ห้ามสร้างบ้านในระนาบเดียวกันกับคนในตระกูลอื่น และห้ามมุมบ้านชนกับบ้านอื่นเพราะ
 เชื่อว่าอยู่ไปแล้วจะไม่มีความสุข อย่างไรก็ตามด้วยพื้นที่หมู่บ้านที่จำกัด มีที่ราบน้อย
 จึงอาจมีการละเมิดข้อห้ามกันมากขึ้นในปัจจุบัน
 สำหรับความเป็นอยู่โดยทั่วไป บางครัวเรือนใช้โซลาร์เซลล์ในการผลิตกระแส
 ไฟฟ้า มีบ่อน้ำ 2 บ่อ และประปาภูเขาสำหรับน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค เด็กๆ ไป
 โรงเรียนนอกหมู่บ้าน หรือจะไปโรงเรียนหิมาโลลือหล่า (ในหมู่บ้าน) ก็ได้

ปกากะญอ บ้านสบลาน

ชาวปกากะญอ "ฉันทคือคน"

ชาวปกากะญอหรือชาวกะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งเป็นกลุ่มกะเหรี่ยงที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย อาศัยอยู่มากในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ และแถบจังหวัดชายแดนไทยพม่า พวกเขาเรียกตนเองและให้ผู้อื่นเรียกตนเองว่าชาว "ปกากะญอ" ซึ่งมีความหมายว่า "คน" หรือ "ฉันทคือคน"

ชาวปกากะญอบ้านสบลานตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ระดับความสูงประมาณ 500 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นหย่อมบ้านหนึ่งของหมู่บ้านลานคำ ห้อมล้อมด้วยภูเขา 15 ลูก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยหลายสาย ซึ่งไหลลงสู่น้ำขาน สู่น้ำปิง และสู่น้ำเจ้าพระยาตามลำดับ

การทำมาหากินที่สำคัญคือปลูกข้าวตามระบบไร่หมุนเวียนซึ่งเป็นภูมิปัญญาการทำไร่ที่ควบคู่ไปกับการรักษาป่าอันถือเป็นภูมิปัญญาสำคัญของชาวปกากะญอ

บ้านสบลาน ชุมชนเก่าแก่ท่ามกลางภูเขา ป่าไม้ และสายน้ำ มีลำธารแม่ลานเงินไหลหล่อเลี้ยงชาวปกากะญอในชุมชน ผู้ซึ่งมีวิถีชีวิตพอเพียง และมีสำนึกที่ว่าตนคือหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ พวกเขาใช้ชีวิตพึ่งพิงธรรมชาติ จนเปรียบได้ว่าป่าและน้ำคือลมหายใจพวกเขา พวกเขาเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ และช่วยดูแลป่าต้นน้ำให้กับคนปลายน้ำอีกด้วย

ป่าต้นน้ำ แหล่งกำเนิดต้นน้ำและตาน้ำ

ภาคเหนือเป็นแหล่งป่าต้นน้ำที่สำคัญและมากที่สุดของประเทศไทย (46.3%) ป่าต้นน้ำจึงมักพบบริเวณที่มีความลาดชันค่อนข้างมาก เช่น ภูเขา เนินเขา โดยป่าต้นน้ำจะได้รับความชุ่มชื้นจากฝนมากที่สุด และทำหน้าที่โอบอุ้มหรือรองรับน้ำฝนไว้ไม่ให้กัดเซาะหน้าดิน ซึ่งลำต้น กิ่ง ใบ ของพันธุ์พืชและต้นไม้จะช่วยในการชะลอการไหลของน้ำ ส่วนรากได้ช่วยดูดซับน้ำไว้ น้ำจึงค่อยๆ ซึมซับลงดิน และไหลลงลำธารอย่างช้าๆ โดยเฉลี่ยความสามารถในการเก็บกักน้ำของป่าต้นน้ำมีค่าเท่ากับ 687.84 ลบ.ม. / ไร่

ที่มา : www.seub.or.th

เข้าถึงเมื่อ : 7 ตุลาคม 2557

ถิ่นฐานของชาวปกากะญอบ้านสบลานอยู่ในเขตป่าต้นน้ำระดับ 1A ซึ่งจัดเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดเพราะเป็นแหล่งต้นน้ำ ห้ามแผ้วถางและใช้สอยประโยชน์ใดๆ ปกากะญอบ้านสบลานใช้ระบบความเชื่อเพื่อควบคุมพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำ เช่น การแบ่งพื้นที่ป่าบางส่วนให้เป็นพื้นที่ของความเชื่อและมี "ผี" เป็นสิ่งที่พวกเขาต้องเคารพเกรงกลัว ซึ่งไม่ว่าทรัพยากรทั้งป่าและน้ำจะสมบูรณ์เพียงใด ชาวปกากะญอบ้านสบลานจึงใช้สอยแต่เท่าที่จำเป็น ไม่ละเมิด เบียดเบียน และเคารพธรรมชาติที่พวกเขาต้องพึ่งพิง

น้ำแม่ลาน สู่น้ำแม่ขาน หล่อเลี้ยงผู้คน

บริเวณป่าต้นน้ำบ้านสบลาน เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยน้อยใหญ่ 22 สาย ซึ่งแต่ละสายนั้นได้ไหลมารวมกันเป็นลำน้ำ 3 สาย คือ แม่ลานเงิน แม่ลานคำ และแม่ลานหลวง และไหลมารวมกับลำน้ำแม่ขาน ซึ่งไปรวมกับแม่น้ำปิงในที่สุด อาจเรียกได้ว่าผืนป่าบริเวณบ้านสบลานนั้น คือส่วนหนึ่งของต้นน้ำแม่ปิงนั่นเอง

ในส่วนของลำน้ำแม่ขานนั้นมีต้นกำเนิดจากป่าต้นน้ำบนเทือกเขาสูงในอุทยานแห่งชาติออบขาน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ และต่อเนื่องเป็นบริเวณผืนป่าเดียวกันกับป่าต้นน้ำที่บ้านสบลานตั้งอยู่ และไหลลงสู่ที่ราบลุ่มแม่ขานทางตอนล่าง รวมพื้นที่หล่อเลี้ยงผู้คน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอสะเมิง อำเภอสันป่าตอง และอำเภอแม่วาง จนเมื่อลำน้ำแม่ขานไหลไปบรรจบกับแม่น้ำแม่ปิงที่บ้านสองแคว อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้กลายเป็นลำน้ำสายใหญ่ไหลหล่อเลี้ยงผู้คนในพื้นที่ที่ราบ จนกระทั่งมาถึงคนปลายน้ำอย่างพวกเรา

ชาวบ้านอำเภอสะเมิง อำเภอสันป่าตอง และอำเภอแม่วาง พึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากลำน้ำแม่ขานมาโดยตลอด โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำน้ำไปใช้ในการอุปโภคบริโภคและในการเกษตรเป็นหลัก เช่น การทำนา ปลูกลำไย ปลูกถั่ว กระเทียม หัวหอมใหญ่ เป็นต้น รองลงมาจึงจะนำน้ำไปใช้ในการเลี้ยงสัตว์ และทำประมงน้ำจืด รวมถึงการนำไปใช้ในอุตสาหกรรมซึ่งมีเพียงเล็กน้อย

ลุ่มน้ำขานตอนล่าง เริ่มตั้งแต่บ้านห้วยไท้ โดยพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านจาก 12 หมู่บ้านในพื้นที่นั้นส่วนมากทำการเกษตรเนื่องจากมีพื้นที่ทำเกษตรกรรมขนาดใหญ่ มีระบบเหมืองฝายที่หล่อเลี้ยงที่นาับแสนไร่อยู่ 8 ระบบ ซึ่งเหมืองฝายเหล่านี้ก็ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำจากแม่น้ำขานและแม่น้ำวาง

ที่มา : ฐานข้อมูลการจัดการที่ดิน
บ้านสบลาน หมู่ที่ 6 ตำบลสะเมิงใต้
อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

การจัดการทรัพยากรน้ำ

วัฒนธรรมการใช้น้ำ ใช้น้ำแล้ว ไม่ทำลาย

ชุมชนบ้านสบลาน

รายล้อมด้วยสายน้ำน้อยใหญ่ ทั้งห้วยลูกออด ห้วยหมี แม่ลานเงิน แม่ลานคำ แม่ลานหลวง แม่ลาน และแม่ขาน อันเป็นลำน้ำที่หล่อเลี้ยง ผืนป่า สรรพชีวิตทั้งหลาย รวมแม้กระทั่งชีวิตของชาวปกากะญอเอง โดยเฉพาะแม่ลานหลวงและแม่ลานเงิน ซึ่งอยู่ใกล้ชุมชนกว่าลำน้ำใด ลำน้ำทั้งสองนี้จึงเป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญา และชุดความรู้อันชาญฉลาดในการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนของชาวปกากะญอ

กิตติ

แต่เดิมชาวปกากะญอมีวัฒนธรรมการตักน้ำด้วย "ทีเตอ" หรือกระบอกลมไม้เพื่อนำน้ำมาใช้ในครัวเรือน เป็นวิธีที่หล่อหลอมให้พวกเขาใช้น้ำอย่างประหยัดและรู้คุณค่า และยังช่วยสร้างความสามัคคีในชุมชน

เมื่อต้องการใช้น้ำ "โม" หรือผู้เป็นแม่จะรวบรวม "ทีเตอ" ใส่ง่ายสะพานหลังไปตักน้ำที่ลำห้วย และมักจะได้พบปะพูดคุยกับโมบ้านอื่นกันที่ลำห้วยนั้น เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านได้ใกล้ชิดกัน

อีกทั้ง "ทีเตอ" ที่ทำจากกระบอกลมไม้ใผ่นั้นเป็นวัสดุจากธรรมชาติและหาง่ายในท้องถิ่นเมื่อไม่สามารถใช้งานได้ ชาวบ้านก็จะทำอันใหม่ขึ้นมาใช้ สำหรับ "ทีเตอ" เก่าก็จะเสื่อมสลายกลับคืนสู่ธรรมชาติไป

ระบบประปาภูเขา ถูกนำเข้ามาในชุมชนและอาสาสร้างให้โดยนักศึกษาจากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ซึ่งดึงน้ำผ่านท่อ PVC มาจากลำน้ำแม่ลานเงิน เนื่องจากเป็นลำน้ำที่มีระดับสูงกว่าชุมชน ระบบประปาภูเขานี้สร้างความสะดวกสบายมาสู่ชาวปกากะญอมากขึ้นเพราะไม่ต้องเดินไปตักน้ำเอง เพียงแค่เปิดก๊อกน้ำที่ต่อจากแท็งค์น้ำก็มีน้ำใช้แล้ว อย่างไรก็ตามชาวบ้านมักประสบปัญหาเรื่องของท่อแตก และท่อตันเพราะตะกอนดินทราย น้ำไม่ไหล และในระยะยาวอาจเป็นระบบที่เบียดเบียนธรรมชาติ ทำให้เกิดขยะเช่นท่อพลาสติกที่แตกหัก หรือชาวบ้านอาจใช้น้ำสิ้นเปลืองมากขึ้น

ความเชื่อและข้อห้าม

ชาวปกากะญอเชื่อว่าลำน้ำทุกสายมี "ผีน้ำ" หรือ "นาที" อาศัยอยู่ และจะคอยดูแลรักษาสายน้ำและสัตว์น้ำ หากไม่มี "นาที" ลำน้ำจะแห้งลง และหากกระทำไม่ดีต่อลำน้ำจะถูกลงโทษ เช่น ทำให้น้ำสกปรก น้ำแห้ง เป็นต้น ดังนั้นชาวปกากะญอจึงมีข้อห้ามมากมายที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก จนกลายเป็นนิสัยที่ปฏิบัติตามมาจนทุกวันนี้ ตัวอย่างเช่น

ห้ามอุจจาระ ปัสสาวะ ลงในลำน้ำ

ห้ามซักผ้า หรือตักน้ำในจุดที่ไม่อนุญาต

ห้ามล้างเท้าในลำน้ำ โดยที่ยังไม่ได้ขออนุญาตผีน้ำ

ห้ามทิ้งขยะและเศษอาหารลงลำน้ำ

สำหรับใครก็ตามที่ "ถูกผีน้ำทำ" อาจมีอาการเจ็บตา หูอื้อ กินข้าวไม่ได้ นอนไม่หลับ ค้นผิวหนัง ก็จะทำให้ "หมอมือ" ดูให้ว่าจะทำพิธีเลี้ยงผีน้ำอย่างไร ซึ่งส่วนใหญ่จะเลี้ยงผีน้ำด้วยข้าวสาร ส้มป่อย ขมิ้น แบ่งเหล่าห่อด้วยใบตอง นำไปไหว้ผีน้ำตรงที่กระทำไม่ดีต่อผีน้ำ หรือโดนผีน้ำ แล้วพุดเชิญให้ผีน้ำและเจ้าทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็เจ้ากุง เจ้าปลา เจ้าหิน เจ้าผา เป็นต้น มารับของไหว้นี้ไป

และไม่ว่าใครจะเชื่อเรื่องเหล่านี้หรือไม่ แต่ความที่ได้ทำให้ชาวปกากะญอไม่เคยกล้าทำร้ายสายน้ำของพวกเขาให้เสื่อมโทรม *พะตีตาเยะ ผู้อาวุโสชาวปกากะญอท่านหนึ่ง กล่าวว่ "น้ำไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง เราใช้ร่วมกัน เราก็ต้องรักษาร่วมกัน"*

ทำไรนาแค่พอกิน

ไร่หมุนเวียนซึ่งเป็นวิถีทำกินหลักของชาวปกาเกอะญอ บ้านสบลานนั้น จะอาศัยน้ำฝนในการปลูกข้าว ส่วนการทำนาเพ็ง เริ่มมีในภายหลัง และจะอาศัยน้ำจากระบบเหมืองฝายที่นำมาจาก ลำห้วยอีกต่อหนึ่ง แต่ไม่ว่าจะเป็นระบบการเกษตรในรูปแบบใด ชาวปกาเกอะญอก็จะปลูกข้าวเพียงปีละครั้ง เพราะมีวิถี "ทำแค่พอกิน" ซึ่งหากมีเหลือก็จะขายเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่ว่า "ปลูกแค่ปีละครั้งเดียวก็พอ เวลาที่เหลือจะขอใช้ชีวิต"

อีกจุดประสงค์หนึ่งที่หลายคนไม่รู้ ว่าเหตุใดชาวปกาเกอะญอบ้านสบลาน จึงยังคงทำไร่ทำนาเพียงครั้งเดียวต่อปี ทั้งนี้ก็เพื่อให้คนข้างล่างที่อยู่ปลายน้ำกว่าพวกเขาได้มีน้ำสะอาดใช้อย่างเพียงพอนั่นเอง

เหมืองฝาย

นอกจากน้ำฝนแล้ว ชาวปกาเกอะญอบ้านสบลานยังต้องอาศัยน้ำจากเหมืองฝาย ซึ่งคือวิธีการนำน้ำจากลำน้ำธรรมชาติมาใช้ในพื้นที่เพาะปลูก โดยการสร้างคันกั้นลำน้ำเดิมด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น ก้อนหิน ท่อนไม้ ลำไม้ไผ่เพื่อกักน้ำให้เอ่อท่วมจนล้นแผลออกไป หรือเป็นลำน้ำสายใหม่ที่แยกออกไป เป็นการเบี่ยงน้ำจากลำน้ำสายเดิม จากนั้นจึงอาศัยแรงไหลตามธรรมชาติของน้ำ โดยเฉพาะแรงโน้มถ่วงที่ส่งน้ำลงสู่ที่ต่ำกว่าเข้าลำเหมือนซึ่งอาจทำจากท่อนไม้ขุดเป็นรางหรือร่องน้ำที่ขุดขึ้นเพื่อใช้ในการส่งหรือลำเลียงน้ำจากฝายผ่านลำเหมือนไปสู่นา

สำหรับวัสดุที่ใช้ในการสร้างฝายซึ่งเป็นวัสดุจากธรรมชาติทั้งหมด ไม่นานก็จะเสื่อมสภาพและสลายกลับสู่ธรรมชาติ ไม่กลายเป็นสิ่งแปลกปลอม หรือมลพิษต่อลำน้ำ

นอกจากนี้เหมืองฝายยังไม่เป็นการปิดกั้นทางน้ำเดิม เพราะน้ำบางส่วนยังสามารถไหลต่อไปได้ รวมไปถึงตะกอนและสัตว์น้ำขนาดเล็ก จึงไม่เป็นการทำลายระบบนิเวศทั้งต้นน้ำและปลายน้ำอีกด้วย และด้วยความที่ฝายต้องการการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง จึงกลายเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน เพราะชาวบ้านจะต้องมาร่วมกันดูแลและซ่อมแซมฝายอย่างสม่ำเสมอ

หอผีฝาย

สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีไหว้ "ผีฝาย" และนี่คืออีกหนึ่งตัวอย่างของการใช้น้ำอย่างเคารพของชาวปกาเกอะญอ เพราะเชื่อว่าการสร้างฝายนั้นเป็นการรบกวนผีน้ำ จึงต้องมีการไหว้เพื่อขออนุญาตและขอขมา "ผีฝาย" ทุกปีก่อนการทำนา ไมเช่นนั้นจะเกิดสิ่งที่ไม่ดีกับคนในครอบครัว

หอผีฝายจะมุงหลังคาด้วยใบตองตึงหรือใบก้อ มีเสาสูง 4 เสาทำด้วยลำไม้ไผ่ยาว มีส่วนของบันไดที่จะต้องมียานวนชั้นบันไดเป็นเลขคู่ และด้านข้างของหอจะมีสายรุ้งที่ทำจากตอกไม้ไผ่ตัดโค้งไว้ด้วย สำหรับของเซ่นไหว้จะต้องมี 2 ชุดสำหรับผีผู้หญิงและผีผู้ชาย โดยในหนึ่งชุดจะประกอบไปด้วย ไก่ เหล้า พริก เกลือ แกลบ หมาก บุหรี่ และข้าว

ชาวปกาเกอะญอมีพิธีสืบชะต่าน้ำในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม เพื่อเลี้ยงผีน้ำ โดยจะมีการต้มเหล้าหนึ่งหม้อ พร้อมไหว้ด้วยไก่ 1 คู่ ทำอย่างนี้ทุกปี จนครบ 3 ปี จะไหว้ด้วยหมู

ป่าของเรา

ป่าภาคเหนือมี 5 ชั้น ดังนี้

ป่าชั้นที่ 1 **ป่าสนเขา** พบบนภูเขาสูง (200 - 1,800 MSL) ป่าโปร่งไม่ผลัดใบ พันธุ์ไม้สำคัญได้แก่ สนสองใบ สนสามใบ อาจขึ้นปะปนกับไม้อื่น เช่น เต็ง รัง เหียง

ป่าชั้นที่ 2 **ป่าดิบแล้ง** (100-500 MSL) ป่าผลัดใบ พบตามที่ราบเชิงเขา ไร่นา และหุบเขาที่ชุ่มชื้น หรือบริเวณที่กักขังน้ำไว้ได้

ป่าชั้นที่ 3 **ป่าเบญจพรรณ** (50 - 800 MSL) ป่าผสมผลัดใบ พันธุ์ไม้สำคัญได้แก่ สัก มะค่า แดง ประดู่และชิงชัน

ป่าเต็งรัง (50 - 1,000 MSL) ป่าโปร่งไม่ผลัดใบ เช่น เต็ง รัง ป่าชั้น 3 นี้ อาจเกิดไฟป่าได้หากแล้งนาน ดังนั้นพันธุ์ไม้จึงเป็นจำพวกทนไฟได้ดี

ป่าชั้นที่ 4 **ป่าดิบชื้น** (0 - 100 MSL) ป่าไม่ผลัดใบ พบตามที่ราบลุ่ม มรสุมพัดผ่าน ชุ่มชื้นทั้งปี ต้นไม้สูงถึง 30-50 เมตร มีพืชล่างเช่น เฟิร์น เห็ด เถาวัลย์

ป่าชั้นที่ 5 **ป่าแดงหรือป่าแพะ** ป่าผลัดใบพบได้ทั่วไปที่มีดินชั้น ปนทราย

ถิ่นฐานของชาวปกากะญอบ้านสบลานคือป่าชั้นที่ 3 ซึ่งค่อนข้างลาดชัน เป็นที่รวมของลำห้วยและสายน้ำเล็กๆ อยู่ในเขต “ไร่แดง” หรือป่าต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ ชาวบ้านจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าและน้ำอย่างมีระเบียบแบบแผนตามจารีตประเพณี ถือเป็น “ป่าชุมชน” ของชาวปกากะญอบ้านสบลานนั่นเอง

ป่าคือทุกอย่างของชีวิต

น้ำ น้ำในการอุปโภคบริโภค มาจากป่าที่อุดมสมบูรณ์

อาหาร ปกากะญอพึ่งพาอาหารจากป่า ทั้งเห็ด หน่อไม้ หวายพืชผักที่ขึ้นในป่าและใกล้ลำห้วย ไม้ผล รวมทั้งสัตว์น้ำ และสัตว์ป่า

บ้าน บ้านดั้งเดิมของชาวปกากะญอสร้างจากวัสดุธรรมชาติทั้งหลาย โดยมากเป็นพันธุ์ไม้จากป่า

ยารักษาโรค สมุนไพรขึ้นตามป่านั้นมีอยู่มาก เป็นทั้งยารักษาโรค บรรเทาอาการเจ็บป่วย และรักษาสมดุลของร่างกายได้

แหล่งทำมาหากิน ชาวปกากะญอใช้พื้นที่ป่าส่วนหนึ่งในการทำไร่หมุนเวียนและทำนา รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารของสัตว์เลี้ยง

MSL : Mean sea Level
หรือระดับน้ำทะเลปานกลาง (ร.ท.ก.)

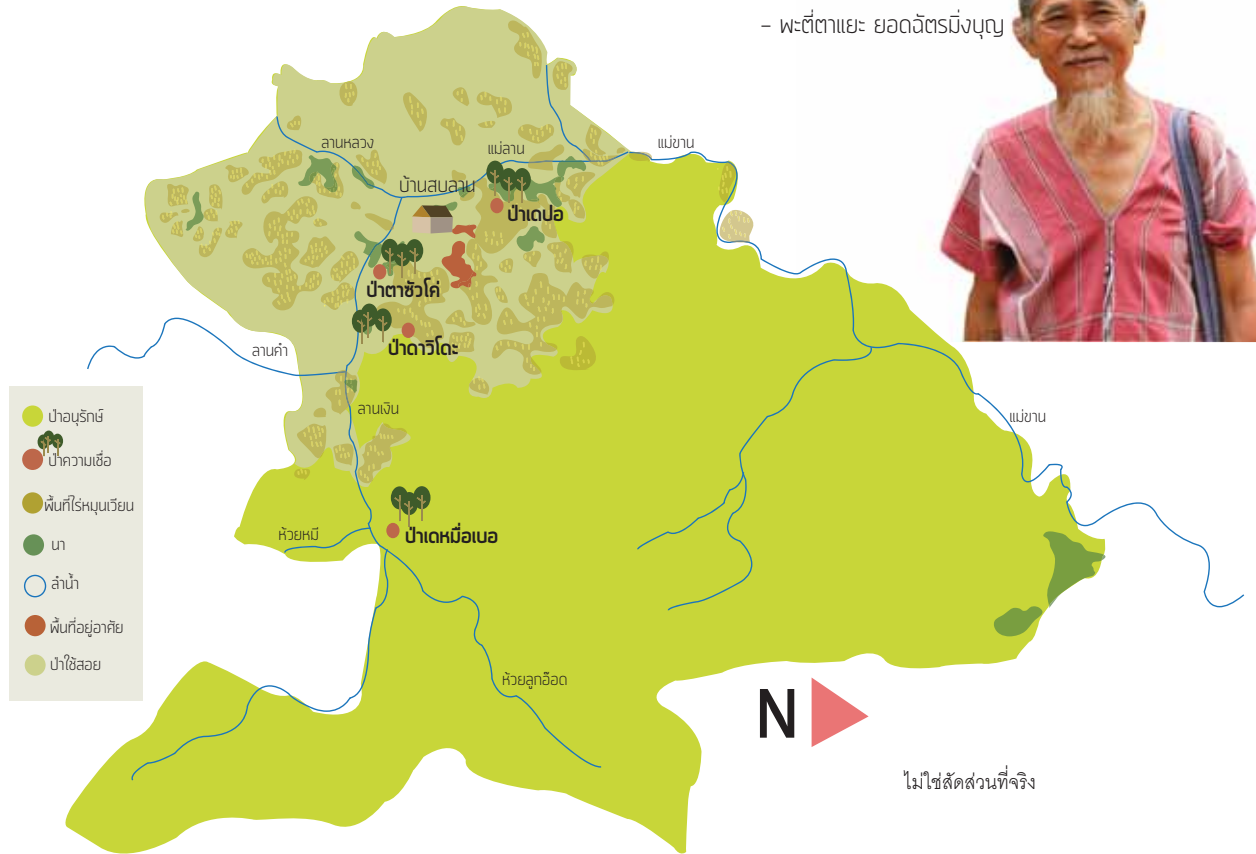
เพราะพึ่งพิง จึงต้องดูแล...
ชาวปกากะญอมีเพียง “ป่า” ก็อยู่ได้

ภูมิปัญญา การแบ่งพื้นที่ป่า

ป่าอนุรักษ์ ป่าความเชื่อ และ ป่าใช้สอย

“ไม่มีป่าก็อยู่ไม่ได้ คนทั้งประเทศก็อยู่ไม่ได้ คนปลายน้ำคนต้นน้ำก็อยู่ไม่ได้ ตายกันหมดทั้งคนทั้งสัตว์ ”

- พระเจ้าเยะ ยอดฉัตรมังบุญ

“เพียงแค่ว่าเพียง”

ชาวปกากะญอมี พื้นที่ป่าทั้งหมดกว่า 18,000 ไร่

โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ป่าอนุรักษ์ 85% และ พื้นที่ใช้สอย 15%

ป่าชุมชน

ป่าความเชื่อ

ป่าอนุรักษ์

เป็นส่วนหนึ่งของป่าชุมชน เนื่องจากชาวบ้านอาศัยสายน้ำจากผืนป่านี้ในการใช้สอย

บริเวณนี้ชาวบ้านได้ตกลงกันว่าจะไม่เข้าไปตัดไม้และทำไร่นาแต่สามารถเก็บของป่า สมุนไพร ซึ่งมักไม่มีใครเข้าไปใช้ประโยชน์เพราะอยู่ไกลจากหมู่บ้าน

- ! พิธีกรรม
- ✓ สามารถเข้าไปเก็บของป่าได้
- ✗ ห้ามใช้ประโยชน์

ป่าเดปอ

เมื่อทารกเกิดมาผู้เป็นพ่อจะนำสายสะดือลูก(เดปอ) ใส่กระบอกลูกไม้แล้วนำไปผูกกับต้นไม้ใหญ่ในช่วงเช้าของวัน เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กเป็นคนตื่นเช้า และเพื่อให้ต้นไม้คุ้มครองดูแลขวัญของเด็ก เด็กชาวปกากะญอจึงมีต้นไม้ประจำตัว เป็นกุศโลบายทำให้ไม่มีใครกล้าตัดต้นไม้ นั่น ซึ่งต้นไม้หนึ่งต้นสามารถผูกสายสะดือของเด็กหลายคนได้ เชื่อว่าเด็กที่มีสายสะดือผูกอยู่ต้นเดียวกันก็จะรักกัน

หากใครตัดต้นไม้จะต้องทำพิธีเรียกขวัญเด็กที่เป็นเจ้าของต้นไม้ นั้น โดยการนำเหล้า 1 ขวด และไก่ 1 คู่ไปไหว้ รวมถึงผูกสายสิญจน์ที่ข้อมือเด็กเพื่อเป็นการเรียกขวัญเด็กคืนมา

ป่าตาชัวโค

ป่าช้าผู้ใหญ่ ห้ามหาของป่าและตัดไม้ เพราะจะทำให้ผีตามกลับบ้าน และถือว่าของในป่าช้าเป็นของไม่ดี ไม่ควรนำเข้าบ้าน

ป่าเดหมือเบอ

ป่าที่อยู่บนเนินเขามีน้ำล้อมรอบ มีความเชื่อว่าเป็นบ้านของผี ห้ามทำไร่หมุนเวียน และตัดไม้ ในอดีตเคยมีคนฝ่าฝืนเข้าไปทำไร่ แต่เมื่อได้ผลผลิตจะมีคนตายไปหนึ่งคนเสมอ

ป่าตาวิโตะ

ป่าช้าเด็ก เป็นที่ฝังศพเด็กทารกหรือศพเด็กที่แห้งเชื่อว่าเป็นผีร้ายที่สุด ชาวบ้านจะนำศพเด็กมาฝังใต้ต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมักมีน้ำยางสีขาวเปรียบเหมือนน้ำนมแม่ เป็นการฝากต้นไม้ให้ดูแลเด็ก และเมื่อฝังร่างเด็กแล้ว จึงเดินกลับโดยห้ามหันไปดู

มีความเชื่อหากมีคนมาดำในหมู่บ้านตาย แสดงว่ามีเด็กหิวจึงต้องมีการทำพิธีไหว้ผีเด็ก ด้วยก้อนหิน 1 ก้อน หมากดำ 1 ตัว พริกและเกลือ แล้วใช้ไม้ขีดเป็นวงกลมแล้วจึงสวดไม่ให้ผีออกจากวงกลมไปหลอกชาวบ้าน

จนกว่าก้อนหินจะผุพังสลายไปผีจึงจะออกมาได้ นอกจากนี้ยังห้ามคู่สามีและภรรยาที่กำลังตั้งครรภ์เข้าไปในป่าช้าเด็กโดยเด็ดขาด เพราะผีเด็กจะทำให้แท้ง

ป่าตาเดโตะ

ปากี่ดอยซึ่งจะมีลมแรง ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นทางเดินผี ห้ามทำไร่หมุนเวียนหรือเก็บของป่า และห้ามพักแรมบริเวณนั้นเพราะจะหายไปเลย เชื่อว่าจะถูกผีกิน

ป่าใช้สอย

ชาวบ้านสามารถตัดไม้ถางที่เพื่อทำไร่ทำนา และเก็บของป่าหน่อไม้ เห็ด และสมุนไพรต่างๆ เพื่อการอุปโภคบริโภคได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อบริเวณที่เคยเป็นพื้นที่ทำกินมาก่อน มีต้นไม้ที่สูงใหญ่แล้ว ชาวบ้านมักจะไม่ทำกินอีก จะปล่อยให้กลายเป็นป่าที่สมบูรณ์ดังเดิม

ป่าอนุรักษ์ ยั่งยืน

พื้นที่ป่า 6,000 กว่าไร่ผ่านการสัมปทานป่าถึง 2 ครั้ง ชาวบ้านจึงกำหนดให้เป็นเขตป่าอนุรักษ์ยั่งยืน

เป็นต้นกำเนิดสายน้ำที่ใช้หล่อเลี้ยงคนในตำบล ชาวบ้านจึงตั้งใจรักษาและอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลาน และคนปลายน้ำอย่างพวกเขา

จิตสำนึก

มีมากแต่กลับใช้น้อย

ไม่โลก ใช้อย่างคุ้มค่าและพอดี ใช่ว่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น มีป่ากว้างใหญ่ แต่เลือกใช้แค่ 15%

กว่าจะได้ใช้...ยาก

ต้องได้รับความเห็นชอบจากชุมชน ต้องเชื่อผืนบอเหตุ ต้องทำตามข้อห้าม ต้องเซ็นไหว้และขออนุญาตจากผี เมื่อละเมิดล่วงเกินต้องขอขมา

เชื่อแล้วเชื่อเลย...ไม่มี "แต่"

หากเป็นกฎระเบียบอาจต้องมีคำอธิบาย แต่หากเป็นความเชื่อ ไม่ว่าจะอย่างไรก็เชื่อไปแล้ว ความเชื่อไม่จำเป็นต้องมีคำอธิบายใดๆ

ชาวปกากะญอจัดการทรัพยากรป่าและน้ำด้วยจิตสำนึกและความรัก โดยไม่จำเป็นต้องสร้างรั้วเพื่อแสดงอาณาเขต แต่รับรู้ขอบเขตได้ด้วยจิตสำนึกดังกล่าว แม้ไม่มีรั้วหรือป้ายบอกชาวปกากะญอก็สามารถรับรู้ได้ว่าจะต้องใช้พื้นที่และทรัพยากรป่าเท่าไรและอย่างไร จึงจะไม่เป็นการทำลายป่า

ชาวปกากะญอหมู่บ้านสบลานจึงเป็นกลุ่มคนต้นน้ำที่คอยปกป้องดูแล และรักษาทรัพยากรป่าและน้ำให้แก่คนไทยทั้งประเทศ

ไร่หมุนเวียน

ลมหายใจแห่งป่ากะอญอ

ระบบเกษตรกรรมพื้นบ้านที่เป็นระบบเพาะปลูกในพื้นที่หนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่ง จากนั้นจะย้ายพื้นที่เพาะปลูกไปยังพื้นที่ใหม่...

...เพื่อให้พื้นที่เดิมฟื้นตัวและกลับมาอุดมสมบูรณ์ ทำให้หมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่เดิมได้อีกครั้งหนึ่ง

ไร่หมุนเวียนถือเป็นรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน ที่สามารถรักษาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ได้มากที่สุดระบบหนึ่ง เป็นการทำมาหากินหลักของชาวปกาเกอญอซึ่งคือการปลูกข้าวไร่ที่หมุนเวียนไป 7 ปี บนที่ดินทำกิน 7 แปลง โดยจะปลูกข้าวปีแรกบนที่ดินแปลงแรก และเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วจะปล่อยให้ไร่ฟื้นตัวไปอีก 7 ปี ไร่ที่รอการฟื้นตัวจนกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิมนี้เรียกว่า "ไร่เหล่า" และโดยในปีถัดไปจะเวียนไปทำไร่ในแปลงอื่นที่มีการพักมาแล้ว 7 ปี เช่นกัน ด้วยระบบนี้จะส่งผลให้เกิดระบบนิเวศที่หลากหลายด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ที่ถูกทิ้งให้ฟื้นฟูตามช่วงเวลาที่ยาวนานต่างกัน ส่งผลต่อพันธุ์สัตว์น้อยใหญ่ที่หลากหลายและเข้ามาอยู่อาศัย

ไร่หมุนเวียนถือเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของชาวปกาเกอญอ เพราะทำให้มีข้าวรับประทานตลอดปี และเป็นวิถีทำกินที่ไม่ทำร้ายธรรมชาติ

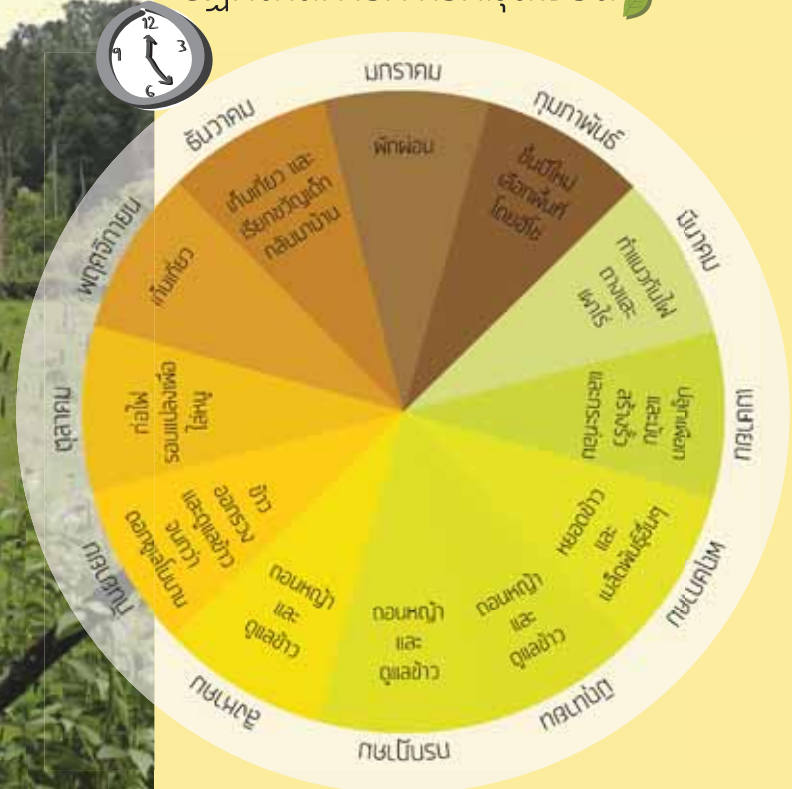
“ตุ้กับข้าว...ตุ้ยา”

ของชาวปกาเกอญอ

การทำไร่หมุนเวียนนั้นไม่ได้มีการปลูกเฉพาะข้าว ในไร่หมุนเวียนนั้นยังมีพันธุ์พืชอีกหลายสิบชนิด และคาดว่าอาจถึง 70 ชนิดที่ปลูกไปพร้อมกับการปลูกข้าว โดยจะมีการหยอดเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ เช่น เมล็ดพืชทองแดง มะเขือ พริก ถั่ว งา อ้อย ลูกเดือย เป็นต้นลงในหลุมพร้อมกับเมล็ดพันธุ์ข้าว เมื่อพืชเติบโตจะกลายเป็นแหล่งอาหารสำคัญ รวมทั้งยา และสมุนไพรสำหรับชาวปกาเกอญอต่อไป

ปฏิทินในการทำไร่หมุนเวียน

ข้อห้ามและการเลือกพื้นที่

พื้นที่ในการทำไร่มุขเวียนนั้นจะตกทอดมาจากรุ่นพ่อรุ่นแม่ แต่หากต้องการทำ “ไร่มุขเวียน” ในพื้นที่ใหม่ จะต้องได้รับการยินยอมจากชุมชน

รวมถึงมีกฎและข้อห้ามต่างๆ ในการเลือกพื้นที่ดังนี้

1. ห้ามเลือกพื้นที่ที่มี**น้ำขัง** เพราะเชื่อว่าจะเป็นการลบหลู่ผีน้ำ
2. ห้ามเลือกพื้นที่ที่**กวดอย** เพราะเชื่อว่าเป็นทางเดินของผี เป็นที่อัปมงคล หากทำไร่อะไรจะได้ผลผลิตน้อย
3. ห้าม**ทำไร่ควบทั้งสองฝั่งของลำน้ำ** เพราะเชื่อว่าเป็นทางที่ปลาว่ายน้ำผ่าน และจะเป็นการทำลายทรัพยากรน้ำ คนปลายน้ำจะไม่สามารถใช้สอยได้ด้วย
4. ห้ามทำไร่ใน**พื้นที่หุบ** หรือพื้นที่ระหว่างไร่ของพี่น้องคู่อื่นที่ไม่ได้อยู่ในตระกูลของตน และหากมีคนนอกเข้ามาทำไร่ในพื้นที่นั้นจะเกิดเรื่องไม่ดี เช่น นอนไม่หลับ ไม่สบาย จนถึงขั้นเสียชีวิตเลยทีเดียว
5. ห้ามเลือกพื้นที่ตรง**ตาน้ำพุ** (ตาน้ำ) เพราะเชื่อว่าเป็นที่สถิตยของผีน้ำ ถ้าหากทำไร่ตรงนั้นจะได้ผลผลิตน้อย และทำให้หน้าของตาน้ำนั้นแห้งจนไม่มีน้ำใช้
6. ห้ามเลือก**พื้นที่ที่ลำน้ำสองสายมาสบกัน** เพราะเชื่อว่าเป็นทางที่ปลาว่ายน้ำ จะทำให้ปลาซึ่งเป็นอาหารของชาวปกากะญอสูญหายไป
7. ห้ามทำไร่ใน**พื้นที่ มีงู หรือแก้ง กวาง** เพราะเชื่อว่ามีงูหากทำ จะเกิดเรื่องร้ายแรงขึ้น และเป็นการทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์
8. ห้ามทำไร่ใน**พื้นที่ที่มีต้นไม้ใหญ่** เพราะถางไร่ยาก และไม่ยากทำลายต้นไม้ใหญ่
9. ห้ามทำไร่ใน**พื้นที่ป่าดงดิบ** เพราะเป็นป่าต้นน้ำ น้ำมากเกินไปทำให้ผลผลิตน้อย โดยให้ทำในพื้นที่ป่าเบญจพรรณแทน
10. ห้ามทำไร่**บนยอดเขา** เพราะข้าวจะไม่งาม

แม่ข้าว7วัน
เดือนเมษายน

ยังมีเรื่องเข้าใจผิดที่คนทั่วไปคิดว่าชาวปกากะญอ**ทำไร่เลื่อนลอย** ซึ่งคือการปลูกพืชเชิงเดี่ยวซ้ำๆ บนที่ทำกินเดิม ซึ่งทำให้ดินหมดความอุดมสมบูรณ์ จนไม่สามารถปลูกพืชได้อีก จากนั้นก็จะย้ายไปทำไร่ที่อื่นต่อ ปล่อยให้พื้นป่าตรงนั้นกลายเป็น “เขาหัวโล้น” และเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถฟื้นตัวตามธรรมชาติได้อีก

การทำไร่มุขเวียนของชาวปกากะญอ มีความแตกต่างจากหลักการการทำไร่เลื่อนลอยในหลายประการ แต่ถึงกระนั้นผู้ไม่เคยได้ทำการศึกษารื่องนี้ มักจะคิดว่าการทำไร่มุขเวียนนั้นเป็นสิ่งเดียวกับไร่เลื่อนลอยซึ่งเป็นการทำลายป่า

ไร่มุขเวียน VS ไร่เลื่อนลอย

- มีระบบ ระเบียบ กฎ กติกา และข้อห้ามหลายอย่าง เพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่า

- การทำไร่มุขเวียน ปลูกพืชหมุนเวียน 7 แปลง ใน 7 ปี เพื่อให้ผืนดินได้พักและฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของป่ากลับมาอีกครั้ง

- ขนาดพื้นที่ในการทำไร่ไม่กว้างใหญ่ ขึ้นกับแรงงานในครอบครัว และผลผลิตที่ต้องการบริโภคในครัวเรือนในหนึ่งปี

- การเผาไร่ใช้เวลา 40 นาที เป็นไฟที่ลุกไหมอย่างรวดเร็ว แต่เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วปล่อยให้ป่าฟื้นตัว ต้นไม้ที่กำลังเติบโตนั้นต้องการคาร์บอนไดออกไซด์มากกว่าต้นไม้ที่โตเต็มที่แล้ว ทำให้เป็นการดูดกลับคาร์บอนไดออกไซด์ได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งการเผาไร่จะได้เถาซึ่งกลายเป็นปุ๋ยอย่างดี และความร้อนยังช่วยให้เมล็ดพืชแตก แพร่พันธุ์ได้เร็วขึ้น

- เป็นการสร้างระบบนิเวศที่หลากหลาย ด้วยพันธุ์ไม้ที่ทยอยกันโต เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ที่หลากหลายเช่นกัน

- ระบบการเกษตรแบบยั่งยืน รุ่นลูกหลานยังทำกินต่อไป

- ไม่มีระบบ ระเบียบ กฎ กติกา และข้อห้ามเพื่อควบคุม

- การทำไร่เลื่อนลอย คือการปลูกพืชเศรษฐกิจซ้ำแล้วซ้ำอีกบนพื้นที่เดิม ทำให้ดินสูญเสียแร่ธาตุ และหน้าดินถูกทำลาย จนไม่สามารถปลูกอะไรได้อีก

- เป็นความสูญเสียของทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ของไร่เลื่อนลอยอาจกินบริเวณของภูเขาทั้งลูก

- เกษตรกรมักใช้ปุ๋ยและยาเคมีเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พืช

- เป็นการทำลายระบบนิเวศที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็พื้นที่พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์จะถูกทำลายไปกับกระบวนการปลูกพืชนั้น

- ไม่สามารถดกทอดสู่รุ่นลูกหลานได้

เมื่อจะเลือกพื้นที่ทำไร่ ชาวปกากะญอจะใช้น้ำส้มป่อยดำหัว เพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีออกไปแล้วจึงไปเลือกพื้นที่ เมื่อได้พื้นที่ที่เหมาะสมจะเสี่ยงทายปักไม้ลงดิน 3 ครั้ง เมื่อตั้งไม้ขึ้นมาดูพบว่าไม้ยาวขึ้น แสดงว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการทำไร่

จึงบอกผีว่าให้ช่วยย้ายที่ และบอกกล่าวว่าจะขอทำไร่อย่างไรก็ตามเมื่อชาวปกากะญอกลับไปบ้าน ตกกลางคืนหากนอนและฝันเห็น งู เสือ ไฟ หรือ สิ่งที่ไม่สบายใจก็จะต้องเปลี่ยนที่ทำไร่ เพราะหากทำไร่ตรงนั้นจะเกิดผลร้ายแก่ตนเองและครอบครัว และในทางกลับกันหากฝันเห็น กวาง แก้ง น้ำ ช้าง ก้อนหิน หรือหน้าผา จะเป็นลางดีบอกว่าเป็นพื้นที่ที่เลือกไว้เหมาะแก่การทำไร่ และหากทำไร่ตรงนั้นจะได้ผลผลิตมาก

จะเห็นว่า**จะทำไร่มุขเวียนในพื้นที่ป่า**นั้นได้ ชาวปกากะญอจะต้องยอมรับเงื่อนไขที่ย่างยาก ซึ่งอยู่ในรูปของความเชื่อและข้อห้ามต่างๆ ตามที่กล่าวไป ไม่ง่ายเลยสำหรับชาวปกากะญอที่จะรู้จักผืนป่า และไม่ง่ายเลยสำหรับการใช้ประโยชน์จากป่า โดยไม่คอยดูแลรักษาป่าให้คงสภาพสมบูรณ์ดังเดิม

สิ่งที่ทำ

พิธีกรรม

สิ่งที่ทำ

พิธีกรรม

ก.พ.

ถือเป็นปีใหม่ของชาวปกากะญอ ชาวบ้านจะเริ่มทำไร่หมุนเวียน โดยฮีโร่จะเป็นผู้เลือกพื้นที่ให้แก่คนในชุมชนในการทำไร่

- **พิธีผูกข้อมือ** เพื่อให้หัวใจที่โดยมีเครื่องเช่นบูชาคือไก่ 1 คู่ ทั้งตัวผู้ตัวเมีย และหมู 1 ตัว
- **พิธีเรียกขวัญ** ชาวบ้านจะต้มเหล้าข้าวและนำเหล้าไปรดพร้อมใช้ไม้คนข้าวเคาะที่หัวกระได

มี.ค.

- เริ่ม**ถางไร่** ซึ่งเศษไม้และซากพืชที่ได้จากการถางไร่จะทิ้งไว้ให้กลายเป็นปุ๋ย ส่วนต้นไม้ใหญ่จะตัดให้เหลือประมาณ 1 – 2 ฟุต เพื่อให้ตอไม้ขึ้นงอกได้ภายหลัง

- หลังจากถางไร่และทิ้งไว้ 1 เดือน จึงเริ่ม**เผาไร่** โดยจะทำแนวกันไฟรอบแปลงเพื่อไม่ให้ไฟนั้นลุกลาม การเผาไร่จะทำในตอนเย็น เพราะลมจะสงบกว่า ซึ่งชาวบ้านจะมาช่วยกันเผาไร่ และต้องทิ้งไร่ไว้จนไฟดับประมาณ 2-3 วัน เพื่อให้หมอกเชื้อไฟ โดยต้นไม้ที่ถูกเผาจะกลายเป็นขี้เถ้าและกลายเป็นปุ๋ยให้กับพืช

- ก่อนเผาไร่จะมีการ**ไหว้เจ้าที่เจ้าดิน** โดยใช้ข้าว พริก และเกลือเป็นเครื่องเช่น เพื่อเป็นการขอขมาเจ้าที่ ผีไร่ และบอกกล่าวผีไฟให้ช่วยเผาไร่อย่างทั่วถึง รวมถึงไม่ให้ไฟลุกลามถึงสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่เคียดอาศัยอยู่

เม.ย.

ปลูกหัวเผือกหัวมัน โดยเชื่อว่าเป็นเพื่อนของข้าว และจะสร้างรั้วเพื่อกันวัวควายจากไม้ที่เหลือจากการเผาไร่ รวมทั้งสร้างกระท่อม เพื่อไว้เป็นที่พัก เมื่อมาทำไร่

พ.ค.

ทำการ**หยอดเมล็ดข้าว** ซึ่งจะหยอดพร้อมกับเมล็ดพันธุ์พืชอื่น ๆ อาทิ ข้าวโพด ผักกาด มะเขือ ถั่วฝักยาว ผักกัหลือ ข้าวสาลี พักทอง พริก อ้อย ลูกเดือย งา และอื่นๆอย่างมากมาย บางไร่พบว่ามีพืชถึง 70 – 80 พันธุ์

-ก่อนหยอดข้าว จะมี**พิธีไหว้แม่ข้าวเจ็ดหลุม** คือจะหยอดเมล็ดข้าวลงในหลุม 7 หลุม ซึ่งแทนวันทั้งเจ็ด และหลุมแทนวันใดที่มีต้นข้าวงามที่สุด วันนั้นจะเป็นวันเริ่มปลูกข้าว
-จะมี**พิธีไหว้ผีไร่** โดยหมอมือเมื่อจะบอกว่าควรไหว้ด้วยเครื่องเช่นอะไร

มี.ย.

- หากต้องทำนา จะมี**พิธีไหว้ผีผาย** ซึ่งเป็นผีน้า ชาวบ้านจะไหว้ด้วยเหล้า ทั้งเหล้าดีและเหล้าเสีย และไหว้พร้อมเครื่องเช่นอื่น ได้แก่ ไก่ พริก เกลือ แกลบ ข้าว และนุหรี

ก.ค.

เมื่อข้าวเติบโต บางที่อาจมีศัตรูข้าว เช่น นก หนู หมู เจ้าของไร่จะนำ ข้าว พริก เกลือ ยาเส้น และหมาก ไปไว้ที่ข้างกระท่อม เชื่อว่าศัตรูข้าวจะไม่มาอีก

ส.ค.

- **พิธีตัดคาแกะ** (พิธีไหว้ผีไฟ) โดยฮีโร่จะทำพิธีก่อนบ้านอื่น พิธีกรรมนี้จะใช้ ไก่ 3 ตัวเป็นไก่แดงเพื่อใช้ไหว้ผีไฟ (มีสีแดงเหมือนไฟ) ไก่แม่ตัวใหญ่เพื่อไหว้ผีข้าว และ ไก่แม่ตัวเล็กเพื่อเป็นการไล่สิ่งไม่ดีออกไป เมื่อถึงเวลาทำพิธีจะเชือดคอไก่ นำเลือดไปป้ายตามที่ต่างๆ หยอดบนแกลบข้างป้ายกอกหญ้า กอข้าวบ้าง หลังจากนั้นจะนำไก่ไปต้ม เมื่อสุกนำมาผ่าเอาเครื่องในต่างๆออก เช่น หัวใจ ตับ ไต ใสกระทงแล้วมาไหว้ผีไฟต่อ โดยเนื้อไก่จะให้คนในพิธีกินให้หมด จากนั้นจะล้มนเสาดตัดคาแกะทั้งสองลง เหมือนเป็นการเอาพิษจากนาให้เข้าไปอยู่ในเสาดและล้มนลงไป

ก.ย.

เจ้าของไร่ต้องดูแลไร่ด้วยกรถอนหญ้า แต่เมื่อใดที่**ดอกขลุ่ยบาน** แสดงว่าข้าวไม่ต้องการให้ถอนหญ้าอีกต่อไป

ท.ค.

ก่อกองไฟรอบไร่เพื่อเป็นการไล่หนูและสัตว์อื่น เจ้าของไร่จะต้องนอนเฝ้าข้าวที่ไร่ เพื่อให้ใกล้ชิดกับข้าว และเพื่อไม่ให้ นก หนู วัว ควาย หมู ไก่ เข้าไปกินข้าว

พ.ย.

เกี่ยวข้าวและตีข้าว ใช้ “เกวี่” คือ ท่อนไม้ขนาดใหญ่นำมาขุดเอาเนื้อออกให้เหลือแต่เปลือกนอก จนมีลักษณะคล้ายแผ่นกระดานโค้ง ใช้เป็นที่ตีฟ่อนข้าว และรองรับเมล็ดที่หลุดออกจากรวงข้าว จนเหลือแต่ฟาง โดยทั้งชุมชนจะเวียน “เอามือ” กันจนครบทุกครัวเรือน โดยจะใช้เวลาประมาณ 1 เดือน

-**พิธีผูกข้อมือ** เพื่อเป็นการขอบคุณและขอขมาข้าว และเพื่อไล่สิ่งไม่ดีออกไป โดยมีเครื่องเช่นคือ ไก่ 1 คู่ หรือหมู ไข่ 2 ฟอง เหล้า และมัน เป็นการเรียกขวัญข้าวก่อนเกี่ยวข้าว

ธ.ค.

-**พิธีเรียกขวัญเด็กและไหว้แม่ข้าว** เพราะเชื่อว่าขวัญจะตกอยู่ในทุกที่ที่ไป ผู้ใหญ่เลยต้องทำพิธีเรียกขวัญเด็กกลับมา และจะมีการเลี้ยงส่งนกสวรรค์หรือ “นกโถบิโซ่” ที่ช่วยดูแลข้าว ซึ่งหมายถึงแม่ข้าว โดยจะมีการต้มเหล้าคือพันธุ์ข้าวที่เหลือจากการหยอดไร่ มีไข่ต้มอีก 2 ฟอง ข้าวหุงสุก และเผือกมันต้ม

ม.ค.

เป็นเดือนสำหรับการ**พักผ่อน**เพื่อรอขึ้นปีใหม่

“ไร่เหล่า” ไร่ที่ถูกปล่อยให้ฟื้นตัวจากการทำไร่หมุนเวียนนั้น ในแต่ละปีที่ถูกปล่อยให้ฟื้น จะปรากฏพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์น้อยใหญ่มากมาย และหลากหลาย และอยู่ในระยะเติบโตที่ต่างกัน ซึ่งนำไปสู่ระบบนิเวศที่หลากหลายของผืนป่า

ปี

พืช

สัตว์

สภาพพื้นที่

1-2

สาบเสือ
ลิทาใหญ่
ไคร้บก
กูดงอแง
หญ่า
ตั่ว
มัน

เฟิร์นกันดำ
หญ่าคา
หนาดใหญ่
น้านมราชสีห์
พริก
เผือก
ผักทอง

ใบสาบเสือ

แก้ง

ไก่

หมูป่า

ปีที่ 1 เมื่อปล่อยให้เหล่าไว้เป็นเวลา 1 ปี จะพบต่อข้าวมีสีเหลืองซีด พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ส่วนใหญ่เป็นไม้ล้มลุกและไม้พุ่ม เช่น สาบเสือ ลิทาใหญ่ หนาดใหญ่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบพันธุ์ไม้ที่เป็นโครงสร้างหลักของป่าอยู่บ้าง เช่น รกฟ้า เสลาเปลือกหนา สัก แดง ที่จะแตกหน่อมาจากตอเดิมที่เคยถูกตัดฟันไปก่อนการทำไร่ สัตว์บางชนิดเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยเช่น หนู ตุ่น หมูป่า แก้ง และไก่ป่า มีความหนาแน่นของพันธุ์พืชและต้นไม้ไม่น้อยที่สุด และยังเป็นแหล่งอาหารของควายของชาวบ้าน

ปีที่ 2 จะพบว่าขนาดใหญ่ ต้นสาบเสือ และหญ่า เป็นไม้พุ่มซึ่งขึ้นปกคลุมพื้นที่ได้มากที่สุด และต่อข้าวได้เปื่อยยุจนกลายเป็นปุ๋ย

3-4

ต้นหนาด (กันผี)

ตองแตก ไผ่
เตื่อปล้องหิน มะละกอ
ป็นแแต่ กล้วย
มะเดื่อ มะขามป้อม
ปล้องตั่วขน เปล้าหลวง

ไก่ป่า

นกเขา

ปีที่ 3-4 เมื่อพื้นที่ถูกทิ้งร้างเป็นระยะเวลา 3-4 ปี กอไม้แตกหน่อเป็นกอพืชล้มลุกเริ่มน้อย ตองแตก เตื่อปล้องหิน ป็นแแต่ มะเดื่อปล้องตั่วขน และเปล้าหลวง ซึ่งเป็นไม้เบิกนำสามารถขึ้นปกคลุมพื้นที่ได้มากขึ้น การบดบังแสงทำให้หนาดใหญ่ ได้รับแสงไม่เต็มที่ ส่งผลให้หนาดใหญ่ลดจำนวนลง นกเขาและไก่ป่าเริ่มมาอาศัย และค่อยๆ มากขึ้นตามลำดับของปีที่ทิ้งไว้ ต้นไม้ค่อยๆ มีความหนาแน่นมากขึ้น

5-7

สัก
แดง
เสลาเปลือกหนา
รกฟ้า

ไก่

ไก่ป่า

นกเขา

แก้ง

หมูป่า

และสัตว์อื่นอีกมากมาย

ปีที่ 5-7 พันธุ์ไม้เบิกนำได้ลดจำนวนลง และพบว่าพันธุ์ไม้ที่เป็นโครงสร้างหลักของป่าธรรมชาติดั้งเดิมซึ่งเป็นป่าเบญจพรรณ มีจำนวนมากขึ้นเติบโตขึ้นมาทดแทนไม้เบิกนำดังกล่าว ส่วนสัตว์ต่างๆ เริ่มกลับมาอาศัยอยู่ตามปกติทั้งหมด

ซากพืชคลุมดินที่ล้มตายได้กลายเป็นปุ๋ยและดินที่ร่วนซุย นำความชุ่มชื้นและสารอาหารอันอุดมสมบูรณ์มาสู่ผืนป่าดั้งเดิม

นา

นอกจากการทำไร่หมุนเวียน และพืชผักสมุนไพรที่เก็บได้จากป่า หนึ่งในวิถีทำกินที่ชาวปกากะญอให้ความสำคัญ คือการทำนา นายของชาวปกากะญอบ้านสบลานมักอยู่รอบหมู่บ้าน โดยอาศัยเหมืองฝายนำน้ำเข้านา

พื้นที่ทำนาของชาวปกากะญอ เป็นพื้นที่ที่ผ่านการถางไร่(หมุนเวียน) มาแล้ว 1 ปีแล้วจึงกลายเป็นพื้นที่ทำนา ซึ่งจะใช้เวลาต่อไปทุกปีไม่เปลี่ยนที่ โดยส่วนมากนาจะอยู่รอบหมู่บ้านและใกล้กว่าไร่หมุนเวียนซึ่งอยู่ในป่า นาน่าจะมีลักษณะเป็นขั้นบันไดรับกับความชันของเนินเขา มีคันดินสำหรับเก็บกักน้ำ และมีร่องตรงคันนาสำหรับให้น้ำไหลจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งซึ่งอยู่ต่ำกว่าได้ รวมทั้งสามารถต่อลำเหมืองเพื่อนำน้ำเข้ามาในพื้นที่นาด้วย

วิถีชีวิตการทำนา

การทำนาไม่ใช่วิถีดั้งเดิมของชาวปกากะญอ แต่เกิดขึ้นเพราะว่าบางครั้งชาวปกากะญอไม่สามารถที่หมุนเวียนทำไร่ได้ทุกปี เพราะความจำกัดในพื้นที่ป่าในปัจจุบัน และการถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ทำลายป่า เพราะเข้าใจผิดว่าไร่หมุนเวียนคือสิ่งเดียวกับไร่เลื่อนลอย

ชาวปกากะญอถือว่านาที่มีความสำคัญน้อยกว่าและเป็นรองจากไร่หมุนเวียน เพราะไร่หมุนเวียนเกิดขึ้นมาก่อนถือเป็นภูมิปัญญาเดิม อีกทั้งภายในไร่หมุนเวียนยังสามารถปลูกพืชอื่นที่ไม่ใช่ข้าวได้อย่างหลากหลาย

ชาวปกากะญอจะไม่ขายข้าว เพราะถือว่าถ้านำเงินมาเกี่ยวข้องกับปลูกข้าว

จะเป็นการปลูกเพื่อการค้า ต่างจากที่เคยทำกินในระดับครัวเรือน ซึ่งอาจนำไปสู่ความแตกแยกภายในชุมชน เพราะชาวบ้านจะแข่งขันทำนาไม่ช่วยกันทำนาเหมือนเคย นำไปสู่การขาดความสามัคคีและความรักใคร่ของผู้คน จะเกิดผลเสียมากกว่าที่จะเป็นผลดี

ประการสำคัญชาวปกากะญอไม่ต้องใช้เงินซื้ออาหารก็สามารถอยู่ได้ มีอาหารการกินตลอดทั้งปี เพราะมีข้าว มีแหล่งน้ำและพันธุ์ปลา รวมทั้งของป่าและพืชผักที่อุดมสมบูรณ์

ชาวปกากะญอจะไม่เหยียบข้าวอย่างเด็ดขาดเพราะข้าวถือเป็นสิ่งสำคัญ ไม่มีข้าวก็ไม่มีอาหารที่เพียงพอ

ปฏิทินการทำนา

เดือน	ขั้นตอน	พิธีกรรม
มกราคม	ช่วงว่างจากการทำนา จึงต้องควายไปเลี้ยงที่นา มูลควายจะกลายเป็นปุ๋ยแก่ดิน	ถือว่าเป็นเดือนผี จึงมีการทำบุญให้ผีป่าว่าผีสาวที่ไปตายนอกหมู่บ้าน และห้ามทำพิธีมงคล เช่น พิธีผูกข้อมือ
กุมภาพันธ์	ช่วงว่างจากการทำนา	พิธีวันขึ้นปีใหม่
มีนาคม	ช่วงว่างจากการทำนา	
เมษายน	เตรียมทำนาในเดือนพฤษภาคม โดยตรวจสอบและซ่อมแซมอุปกรณ์ และทำรั้วกันวัวควาย	
พฤษภาคม	เริ่มทำนาโดยการเพาะต้นกล้า ก่อน ประมาณ 40 วันกว่ากล้าจะโตพร้อมปักดำลงนา แล้วจึงเริ่มเตรียมดินสำหรับปักกล้า โดยไถนาด้วยรถไถ ไม่ใช่ควายเพราะควายเลี้ยงไว้ขายเท่านั้น พันธุ์ข้าวที่ใช้ ได้แก่ <ul style="list-style-type: none"> - หมือปืออิ (พันธุ์ข้าวเหนียว) - หมือซอมีและหมือปอหล่อ (พันธุ์ข้าวเจ้า) - ข้าวพันธุ์ใหม่ที่เพิ่งเข้ามาคือ กข 6 และกข 7 	พิธีเลี้ยงผีฝาย โดยการต้มเหล้า 1 หม้อ เพื่อให้มีน้ำเพียงพอในการทำนา ทำพิธีเลี้ยงผีข้าว โดยฆ่าไก่ 1 คู่ (ใช้ไก่ดำหรือไก่แดง แต่ห้ามใช้ไก่ลายกับไก่เหลือง เพราะไก่ลายนั้นมีลายเหมือนเสือ ซึ่งเสือจะทำให้ผลผลิตไม่ดี ส่วนไก่เหลือง มีสีเหมือนกับสีของข้าว การฆ่าไก่เหลืองก็เปรียบเสมือนกับการทำลายข้าว จะทำให้ผลผลิตไม่ดี) เพื่อให้ได้ผลผลิตดี ต้นข้าวจะเจริญเติบโตไม่มีโรค
มิถุนายน	เริ่มเตรียมลำเหมืองเพื่อปล่อยน้ำเข้านา จากนั้นปักดำต้นกล้า ปล่อยน้ำเข้ามาเพื่อหล่อเลี้ยงต้นข้าว	

และการประกอบพิธีกรรม

เดือน	ขั้นตอน	พิธีกรรม
กรกฎาคม	ดูแลต้นข้าว โดยการควบคุมปริมาณน้ำในนา ให้ต้นข้าวได้รับน้ำอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอ ถอนหญ้า กำจัดเพี้ยกระโดดโดยการทำให้หน้าแห้งแล้วมดจะมากินเพี้ยกระโดดเอง	พิธีผูกข้อมือคนทั้งบ้าน เพื่อเรียกให้ทั้งขวัญคนและขวัญข้าวมาอยู่ด้วยกัน โดยจะผูกเมื่อโมหรือแม่บ้านของบ้านนั้นๆ ออกไปดูแลต้นข้าวในนาแล้วเห็นว่าข้าวมีรอยสีข้าวเกิดขึ้นเป็นวงรอบใบหรือก็คือเป็นโรคใบขาว
สิงหาคม	ดูแลต้นข้าวที่เริ่มออกรวง ต้องปล่อยน้ำออก เพราะข้าวช่วงออกรวงจะต้องการน้ำและความชื้นน้อย ต้องการความแห้งมากกว่า ช่วงนี้ข้าวเป็นโรคใบขาว	
กันยายน	รวงข้าวจะเริ่มมีสีเหลืองใกล้สุก	ไม่มีพิธีกรรมอะไรในเดือนนี้ ในช่วงนี้เป็นเวลาว่างจากการถอนหญ้าในนาเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะไปทำกิจกรรมอย่างอื่น ได้แก่ ทำเครื่องจักสาน ทอผ้า เลี้ยงสัตว์
ตุลาคม	รวงข้าวจะสุกช่วงปลายเดือนตุลาคม พร้อมทั้งจะเก็บเกี่ยว และต้องมีคนไปนอนเฝ้าที่นาทุกวัน ไม่ให้สัตว์ เช่น นก ไก่ วัว ควาย มากินข้าว	พิธีผูกข้อมือเพื่อเรียกขวัญมาเกี่ยวข้าว ให้ทั้งขวัญคนและขวัญข้าวมาอยู่ด้วยกัน
พฤศจิกายน	เริ่มเกี่ยวข้าว โดยการ “เอามือ” จากคนทั้งชุมชน เครื่องมือที่ใช้เกี่ยวข้าว คือ เคียว ต่อมาจะนำข้าวเปลือกที่เกี่ยวข้องได้ใส่กระสอบแล้วขนไปเก็บไว้ในยุ้งรวบรวมฟางสำหรับให้ควายกิน ตอนที่ตอนกลับมาจากป่าหรือช่วงที่ไม่มีหญ้าให้ควายกิน	พิธีลงแขกเกี่ยวข้าวหรือชาวบ้านเรียก “เอามือเอาวัน” โดยคนในหมู่บ้านจะมาช่วยกันเกี่ยวข้าวจากที่นาของคนในหมู่บ้านที่รวงข้าวสุกก่อน แล้วเวียนจนครบทั้งหมู่บ้าน สุดท้ายจะมีการเลี้ยงอาหารคนที่มาช่วยเกี่ยวข้าว
ธันวาคม	ช่วงว่างจากการทำนา จึงดองควายไปเลี้ยงที่นา เหมือนกับเดือนมกราคม	พิธีเลี้ยงส่งนทรวรค์(นทขั้วข้าว) มีการต้มเหล้าเลี้ยงเจ้าป่าเจ้าเขา และเจ้าที่เจ้าทาง ที่ทำให้ทำนาเป็นไปได้อย่างดี ทำบุญให้คนตาย แต่ห้ามจัดงานใหญ่ๆ เช่น งานแต่งงาน ตั้งแต่เดือนธันวาคมจนถึงเดือนเมษายน

ชาวปกากะญอแทบจะไม่มีเวลาว่างในช่วงปี เพราะมีงานในไร่นาทำอยู่ตลอดเวลา เป็นการทำกินซึ่งแทบไม่จำเป็นต้องใช้เงิน พวกเขาใช้ชีวิตด้วยการทำไร่หมุนเวียน และการทำนาซึ่งสอนให้รู้จักการใช้ฟันป่าและน้ำอย่างคุ้มค่า

การทำงานตลอดปีสอนให้ชาวปกากะญอมีความอดทนและขยันหมั่นเพียร เป็นการทำงานที่ไม่ได้นั่งอยู่กับที่ ตัดหน้าจอบคอมพิวเตอร์หรือกองกระดาษ หากแต่ก้าวเท้าเดินไปยังผืนป่าที่ทำให้ชาวปกากะญอเป็นเพียงมนุษย์ตัวเล็กๆ ที่อยู่ภายใต้อำนาจธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ แม้ความไม่แน่นอนในดินฟ้าอากาศอยู่บ้าง แต่พวกเขาก็สามารถสร้างความมั่นคงแก่จิตใจด้วยการไหว้ผี ชาวปกากะญอมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารการกิน ซึ่งแลกมาด้วยการใช้แรงกายแรงใจและพึงพาธรรมชาติ เขาจะตางไรน้อยที่สุดและเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจะปล่อยให้ผืนป่าฟื้นตัว ป่าจึงไม่มีวันหมดไป เรื่องราวเหล่านี้คงเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่ใช้สติปัญญาและสายตาที่มองการณ์ไกล ซึ่งนี่คือตัวอย่างของการใช้ชีวิตที่น่าจะนำมาเป็นแบบอย่าง เราควรระมัดระวังการกินอยู่และใช้จ่ายอย่างไม่สิ้นเปลือง เพื่อที่ว่าจะยังคงมีทรัพยากรให้เราได้ใช้ไปอีกนาน

๕ สัตว์เลี้ยง

กระปุกออมสินของชาวปกาเกอะญอ

หมู

- ๕ โຕเต็มวัย ขายตัวละ 7,000-8,000 บาท
- ๕ ลูกหมู ขายตัวละ 500 บาท
- ๕ หมูพื้นบ้านสีดำ ดูแลง่าย กินอาหารเหลือผสมรำข้าว
- ๕ ลูกหมูจะขายได้เมื่อเล็กกินนมแม่

หมูเป็นสัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันมากที่สุดที่บ้านสบลาน เนื่องจากต้นทุนในการเลี้ยงดูต่ำ ทำให้ชาวบ้านทุกฐานะเลี้ยงได้ทุกครัวเรือน

ต้นทุนในการเลี้ยงหมูนั้นแทบไม่มีเลย เพราะเป็นหมูที่เกิดจากพ่อพันธุ์แม่พันธุ์เดิม เป็นพันธุ์ท้องถิ่น มีตัวสีดำ กินง่ายอยู่ง่ายกว่าหมูสีชมพูที่เราพบเห็นทั่วไป ทำให้การเลี้ยงหมูของชาวบ้านนั้นง่ายขึ้นเพราะอาหารที่หมูกินนั้นก็มาจากท้องถิ่นโดยเป็นพืชผักจากธรรมชาติ เช่น ใบบอน หรือหยวกกล้วย ที่นำมาสับและต้มรวมกันกับรำข้าว หรือไม่ก็เป็นอาหารที่เหลือจากการบริโภค

ชาวปกาเกอะญอจึงมักไม่มีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงหมูและจะขายหมูต่อเมื่อต้องการเงินมาใช้จ่าย เพราะชาวบ้านที่นี่ไม่นิยมบริโภคเนื้อสัตว์กันมากนัก ทำให้สัตว์ที่เลี้ยงไว้จะเป็นสัตว์ที่เลี้ยงเพื่อขายหรือเพื่อเป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรมเท่านั้น

ความเชื่อของชาวบ้านที่เกี่ยวกับหมูนั้นมีมากมาย ปรากฏอยู่ในหลายพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมการแต่งงาน เพราะเนื่องด้วยงานแต่งงานนั้นมีแขกมาเข้าร่วมงานจำนวนมาก จึงต้องลืมหูในการเลี้ยงแขก

หรือจะเป็นพิธีกรรมขอขมาผี หากชายหนุ่มหญิงสาวกระทำความผิด ก็จะต้องนำหมูมาหนึ่งตัว ผู้หญิงจับขามูเดินรอบหมู่บ้าน และให้ผู้ชายเชือดคอกหมูเพื่อขอขมา

และยังมีความเชื่อในเรื่องหมูพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ตัวแรก หรือที่เรียกกันว่า "หมูเก๊า" ซึ่งจะทั้งห้ามขาย ห้ามฆ่า เพราะหมูตัวแรกคือหมูที่ชาวบ้านเชื่อว่าแข็งแรงที่สุด และให้คุณ

สุนัข

สุนัขเป็นสัตว์ที่เชื่อว่าสามารถเลี้ยงไว้เฝ้าผีได้ ส่วนใหญ่จะเลี้ยงไว้หน้าบ้านหรือในอนที่หัวบันได ชาวปกาเกอะญอจะให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อสุนัขสีดำและสุนัขสีแดงเพราะถือเป็นสุนัขสี่เรียบ โดยบางครั้งจะมีการเซ่นไหว้สุนัขสีดำในพิธีกรรม เช่น เมื่อมีผีที่ดุร้ายมากเข้ามาในหมู่บ้าน หรือในกรณีที่มีคนป่วยมากและรักษาไม่หาย ไม่ว่าจะรักษาด้วยสมุนไพรพื้นบ้านหรือโดยแพทย์แผนปัจจุบันแล้วก็ตาม ก็จะมีการทำพิธีเซ่นไหว้สุนัขสีดำ เพราะเชื่อว่าจะไม่สบายเพราะผี และมีอิทธิพลในพิธี

นอกจากนี้หากเกิดมีเด็กทารกเสียชีวิต ตามประเพณีต้องนำไปฝังที่ป่าช้าเด็ก ซึ่งต้องเซ่นไหว้สุนัขสีดำไปด้วยเช่นกัน

ไก่

สัตว์ที่ชาวปกาเกอะญอนิยมใช้ในการประกอบพิธีกรรมมากที่สุด และไก่ทั้งตัวสามารถประกอบพิธีกรรมได้ทุกส่วน แม้กระทั่งเปลือกไข่ก็ยังใช้ได้ โดยเปลือกไข่นั้นจะใช้ในพิธีกรรมไหว้ผีน้ำ

ที่บ้านสบลาน ชาวบ้านจะเลี้ยงไก่เกือบทุกครัวเรือน และมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงไก่ที่น้อยมาก และไก่สามารถออกไข่ได้เรื่อยๆ อาหารของไก่มักเป็นเศษอาหารชิ้นเล็กๆ

ไก่มักจะขายได้ในราคาค่อนข้างต่ำ ชาวบ้านจะนำไก่มาทำพิธีกรรมแทนหมูบ้างในบางครั้ง เช่น เวลาที่มีหมูไม่เพียงพอ

ไก่จึงเป็นสัตว์ที่มีคุณค่ามาก ทั้งในเรื่องพิธีกรรมและอาหาร

ควาย

 ขายเป็น 30,000-40,000 บาท
ปล่อยให้หากินเองตาม ป่า ไร่ นา
กินหญ้าและหากินเป็นน้ำร้อนจะกินฟางข้าว

พันธุ์ควายที่หมู่บ้านสบลานเป็นพันธุ์ควายที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ชาวปกากะญอหมู่บ้านสบลานจะให้ความสำคัญกับควายอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นสัตว์มีพระคุณ โดยจะมีพิธีกรรมทำขวัญควายหรือขอขมาควาย โดยจะรดน้ำดำหัวควาย

เพราะในอดีตชาวบ้านใช้ควายไถนา ซึ่งจำเป็นต้องมีการฝึกและใช้งาน อาจมีการตีควายเพื่อให้สามารถทำงานได้ ดังนั้นจึงต้องมีการขอขมาควายควายจะถูกเลี้ยงโดยปล่อยให้หากินเองตามป่า ไร่ หรือนา และควายจะสามารถกลับมาที่หมู่บ้านได้เอง โดยจะกลับมาทุก 1-2 เดือน หรือบางตัวที่ชินแล้วก็จะกลับมาในช่วงปีใหม่

ในปัจจุบันชาวปกากะญอหมู่บ้านสบลานเริ่มต้องใช้จ่ายเงินในการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้น และส่วนใหญ่จะขายหมู แต่ถ้าต้องการเงินมากก็จะขายควายเพราะควายมีราคาขายสูงกว่าหมู

“กับะหน้าจี่”

พิธีกรรมทำขวัญควาย

เฉพาะครอบครัวที่เลี้ยงควายเท่านั้นที่จะทำพิธีกรรมทำขวัญควาย และจะทำปีละครั้งเมื่อเสร็จฤดูไถหว่านของแต่ละปี ส่วนมากจะทำพิธีกรรมในวันพฤหัสบดีและต้องก่อนหมัดหน้าฝนในปีนั้น คนในครอบครัวที่มักจะออกไปทำงานนอกหมู่บ้านก็จำเป็นต้องกลับมาทำพิธีนี้ ไม่เช่นนั้นควายจะสุขภาพไม่ดีจนถึงล้มตายลง คนที่ทำพิธีนั้นต้องถูกคัดเลือกโดยผู้มีความรู้ในการทำนายการทำขวัญควายนั้น เพราะเชื่อว่าควายมีพระคุณมาก และมีความกรุณาที่มาช่วยทำงาน รวมทั้งเป็นการขอโทษที่ให้ควายทำงานหนักมาก หรืออาจอวยพรให้ควายมีสุขภาพแข็งแรง

“เปือ ดู บะ นา เปือ ต่อ
บะนา ดู บะโนโละ แพล บะ
นา ปรี ท่อ เนือโค เมอะ จี
ที เซอ ยอ มอ”

“ขอขมาควายที่ได้ใช้งานในการทำนา บางทีอาจมีการดุด่าตบตี อาจทำด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ และในโอกาสนี้ข้าพเจ้าจึงขอขมาด้วยน้ำส้มป่อย น้ำขมิ้น อย่าได้มาจองเวรจองกรรมกันเลย”

พิธีกรรม

เริ่มจากเตรียมเครื่องเซ่นให้พร้อม ด้วยไก่ 1 คู่ (ต้องฆ่าและต้มมาเรียบร้อยแล้ว) จากนั้นผู้ประกอบพิธีกรรมก็นำเครื่องเซ่นไปปักคอกที่ผูกควายไว้ ใช้เส้นฝ้ายที่เตรียมไว้ทำจำนวนควายไปคล้องที่เขาควยทั้งสองข้างของแต่ละตัวจนครบทุกตัว และสอดเทียนเข้ากับเส้นฝ้ายที่คล้องไว้กับเขาควย จากนั้นจึงไปрызข้าวสาร และประพรมน้ำขมิ้นส้มป่อย ระหว่างที่พรมน้ำขมิ้นส้มป่อย ผู้เป็นพ่อจะสวดตามให้ด้วย ขั้นตอนสุดท้ายคือรินเหล้าให้ควาย อาจเทรดบนหัวควายก็ได้ ซึ่งเป็นอันเสร็จพิธีสำหรับไก่ที่นำมาประกอบพิธีกรรมนั้น ก็นำไปทำกินในครอบครัว และเชิญญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่สนิทสนมมาร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน

อาหาร

จากป่าและสายน้ำ
อ้อมท้องด้วยปัญญา อ้อมกายด้วยอาหาร

อาหาร...หนึ่งในปัจจัยสี่ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในการประกอบอาหารของชาวปกากะญอนั้น หากไม่มี “แม่เตาไฟ” ก็จะไม่สามารถประกอบอาหารได้

“แม่เตาไฟ” จะสร้างจากไม้ไผ่ แม้เพียงไม่กี่ลำแต่ก็มีคุณประโยชน์มากมายเกินคาดคิด และอาจเรียกได้ว่าเป็น

“แม่เตาไฟ 5 in 1”

- 1. การหุงต้ม :** ใช้ก่อไฟและหุงต้ม
- 2. การถนอมอาหาร :** ใช้ตากและรมควัน เพื่อไล่ความชื้น รวมทั้งไล่สัตว์และแมลง
- 3. ตู้เก็บอาหาร :** ใช้วางและเก็บอาหาร รวมทั้งวัตถุดิบในการประกอบอาหาร
- 4. ยาสุนไพรร :** ฝุ่นเใยที่เกาะแม่เตาไฟ นำมาละลายน้ำและใส่น้ำมะนาว ต้มแก้เจ็บคอได้ เพราะเชื่อว่าน้ำมันระเหยที่ได้จากไม้ไผ่ซึ่งถูกเผาไหม้เพื่อใช้ในการหุงต้มนั้นเป็นยา
- 5. เครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ :** ก่อนเดินทางไกล ลูกหลานจะใช้เท้าเหยียบขี้เถ้า และอธิษฐานขอให้เดินทางปลอดภัยและให้บุตรพรุขุมคุ้มครอง จากนั้นเดินทางกลับบ้านโดยไม่หันกลับมามอง ดังนั้นชาวปกากะญอจึงระวังที่จะไม่ทำให้ขี้เถ้าฟุ้ง เพราะเชื่อว่าจะไปเข้าตาผีบรรพบุรุษทำให้ดูแลลูกหลานไม่ได้

แม่เตาไฟ

แม่เตาไฟเปรียบเสมือน **หัวใจของบ้าน** เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในบ้าน ทั้งให้ความมั่นคงทางใจ ใช้ในการประกอบพิธีกรรม และเต็มไปด้วยภูมิปัญญาที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น

เวลาสร้างบ้านจะต้องสร้างแม่เตาไฟเป็นอย่างแรก

ห้ามส่งของลอดแม่เตาไฟ เพราะคนในบ้านจะไม่สบาย

สก็๊ไช : ชั้นวางของชั้นบน

พะคว่า : เสาแนวขวางของแม่เตาไฟ ที่กั้นพื้นบ้านและเตา

ขี้เถ้า : การปิ้งขี้เถ้าใส่บันได เชื่อว่าเพื่อเป็นการปิดตาผีไม่ให้เห็นทางขึ้นบ้าน

หินก้อนเส้า : หรือหินหล่อซอ คือหินสามก้อนบริเวณกลางแม่เตาไฟ ถือเป็นที่สุดของวิญญาณบรรพบุรุษ (ยาย พ่อ แม่) หรือผีบ้านผีเรือนคอยปกป้องรักษาคนในบ้าน โดยนำหินมาจากแม่น้ำ และหากสักกร่อนจะนำไปเปลี่ยนที่แม่น้ำ “เขามาอยู่กับเราชั่วร้อย เขาเหนื่อย เขาเอาเขากลับไปคืนที่เย็นๆ ที่เขาจากมาดีกว่า”

สมัยก่อนชาวปกากะญอทำคลอดเองที่บ้านบริเวณแม่เตาไฟ เมื่อเด็กเกิด จะตัดสายสะดือ (เดปอ) ของเด็กใส่กระบอกไม้ไผ่ และแขวนไว้ที่เสาแม่เตาไฟหนึ่งคืน ก่อนจะนำไปผูกกับต้นไม้

สก็๊เตอ : เสาแนวตั้งของแม่เตาไฟ ที่สก็๊เตอจะต้องเจาะรูทั้งสี่เสา เพราะเชื่อว่าถ้าไม่เจาะคนในบ้านจะหูไม่ตี

ฉูไช : ชั้นวางของชั้นล่างสามารถนำอาหารวางไว้เพื่อเป็นการถนอมอาหารจากการได้รับความร้อนและรมควัน

เมนูอาหาร

จากไร่ นา ป่า เขา แกงหน่อไม้

ต้มน้ำเดือดใส่หน่อไม้ ตามด้วยกะปิ กระเทียม ปลาร้า พริกหอมแดง และเกลือ หรือถ้าหากมีหมึกก็จะใส่ลงไปด้วย จากนั้นก็ปรุงรสตามชอบใจ

ข้าวต้มมัด

ผสมข้าวเหนียวและถั่วดำในปริมาณที่พอเหมาะ แล้วคนให้เข้ากัน เติมน้ำตาลทรายแดง จากนั้นคนจนแห้ง จึงนำไปห่อใบตอง และนำไปนึ่งจนสุก จะกินเป็นอาหารว่าง

แกงเห็ด

นำเห็ดไปต้มกับส้มมะขาม เกลือ และขมิ้น

แกงหน่อหวาย

นำหน่อหวายมาปอกเปลือกออก และนำไปต้มโดยขอยเป็นชิ้นเล็กๆ และใส่กับกะปิ เกลือ และกระเทียม

เลือกสรร มากินกัน

ชาวปกากะญอบ้านสบลานหาอยู่หากินอยู่กับป่า มีภูมิปัญญาการเก็บของป่า เพื่อนำมาประกอบอาหารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ต้องใช้ความละเอียดอ่อนและความช่างสังเกตในการเลือกของป่าแต่ละชนิดมาบริโภค เพราะของป่ามีทั้งที่บริโภคได้และบริโภคไม่ได้ โดยภูมิปัญญานี้เป็นความรู้ที่สะสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นกันมาอย่างยาวนาน

ตาพอฟ่อ

ในสมัยก่อนยามข้าวไม่พอกิน ชาวปกากะญอต้องการแบ่งข้าวให้ทุกคนในครอบครัวได้กินเท่าๆ กัน จึงนำข้าวมาคลุกกับเกลือ พริก ดอกไม้ และผักเพื่อให้ได้ปริมาณอาหารมากขึ้น

น้ำพริกมะเขือ

นำวัตถุดิบมาจากป่า นาและไร่ พริก กระเทียมมาตำ ใส่เกลือ กะปิ และมะเขือ จากนั้นก็ปรุงรสตามใจชอบ

ดอกไฟ

นำดอกไม้มาตำจนได้ส่วนที่คล้ายเมล็ดข้าว แล้วจึงนำมาหุง จะกินเฉพาะยามที่ข้าวขาดแคลนเท่านั้น เพราะหาได้ยาก เนื่องจากต้นไฟเมื่อออกดอกแล้วจะตายไป

แม่ถั่ว

ใช้ในพิธีกรรมผูกข้อมือ เป็นอาหารเลี้ยงแขก วิธีทำคือ นำข้าวสารมาต้มรวมกับถั่วลิสงและถั่วดำ เสร็จแล้วก็นำไปใส่กรวยใบตอง

เห็ด เก็บจากป่า โดยเห็ดจะมีมากในช่วงฤดูฝน หากก้านสีขาวเนียน ใต้ใบมีสีขาว และมีแมลงหนอนเจาะตรงก้านจะสามารถกินได้ (แต่ถ้าเป็นเห็ดที่มีจุดบนใบ ใต้ใบมีสีน้ำตาล และมีวงแหวนรอบเห็ดจะกินไม่ได้)

น้ำผึ้ง เก็บช่วงก่อนฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงเดือนเมษายน เพราะถ้าน้ำผึ้งโดนฝนแล้วจะเสียง่าย โดยส่วนใหญ่ผึ้งจะทำรังบนต้นไม้สูง เช่น ต้นยางนา ก่อนจะเก็บน้ำผึ้งต้องทำพิธีเลี้ยงเจ้าที่ เพื่อให้เจ้าที่ช่วยคุ้มครองและให้เก็บน้ำผึ้งได้มาก จากนั้นจึงปีนต้นไม้ขึ้นไปด้วยการปีน “ทอย” ไม้ไผ่ ใช้ควนรมเพื่อไล่แมลงออกจากรังแต่ไม่ให้ตัวอ่อนผึ้งออกมา สังเกตได้ว่าหากแม่ผึ้งตัวใด ก็แสดงว่ามีน้ำผึ้งอยู่ การเก็บน้ำผึ้งจะใช้มีดตัดช่วงกลางของรังผึ้งและเหลือส่วนหัวรังไว้ เพื่อให้ผึ้งสร้างน้ำผึ้งได้ต่อไป ส่วนชนิดของผึ้ง คือ ผึ้งมัมและผึ้งหลวง

หน่อหวาย หน่อหวายสามารถนำมาทานได้ทั้งยอดและหน่อ โดยต้องเลือกหน่อที่มีขนาดใหญ่ เพราะหน่อเล็กจะไม่ค่อยมีเนื้อ สำหรับหน่อใหญ่ เมื่อปอกเปลือกหน่อออกเสร็จจะเจอเปลือกหวายสีส้ม ถ้าหากว่าเป็นหน่อหวายแก่ให้แกะออก แต่หากเป็นหน่อหวายอ่อนให้เก็บเปลือกไว้ เพราะเปลือกสีส้มนั้นจะช่วยถนอมให้หน่อหวายเก็บไว้ได้นาน

หน่อไม้ เลือกหน่อใหญ่เพราะหน่อเล็กจะมีเนื้อน้อย และหากหน่ออยู่ใต้ดินก็ใช้มีดแทงเพื่อตัดหน่อขึ้นมา หากหน่ออยู่เหนือดินก็สามารถใช้มือหักได้เลย หน่อไม้ที่นิยมนำมากิน คือ หน่อของไฟไร่ ไฟบง ไฟชาง

การดองหน่อไม้

เมื่อหมดฤดูฝน หน่อไม้จะถูกนำมาต้มและใช้ไม้คั้นใส่ถุงพลาสติก ห้ามใช้มือ เพราะจะทำให้หน่อไม้เน่า

น้ำผึ้ง

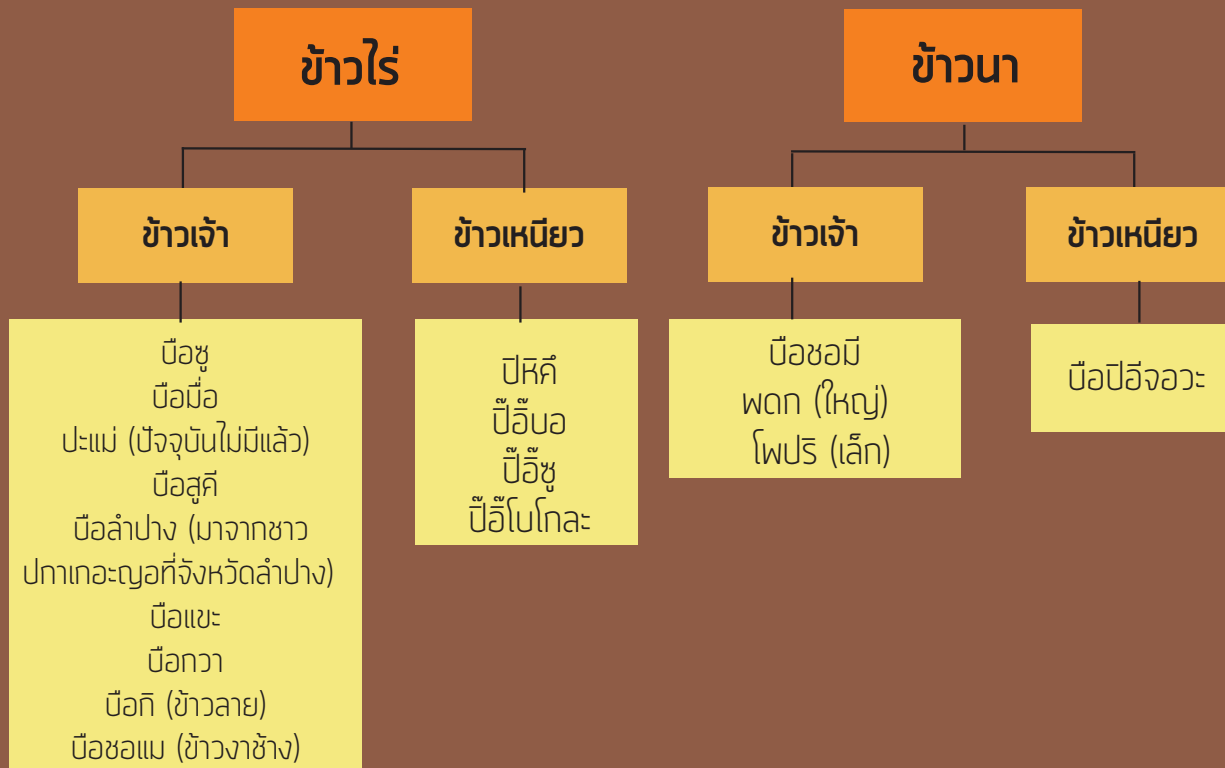
ในการตีผึ้งต้องไปช่วยกันหลายคน และเจ้าของผึ้งจะแบ่งน้ำผึ้งให้ทุกคน เพื่อเป็นการตอบแทน โดยส่วนใหญ่จะนิยมตีผึ้งหลวง หลังจากเก็บน้ำผึ้งมาจากป่าก็จะใส่ถึงเอาไว้ จากนั้นก็ร่อนน้ำผึ้งผ่านผ้าขาว และบรรจุใส่ขวด เพื่อให้ผึ้งเก็บไว้ได้นาน

พันธุ์ข้าวพื้นเมือง

การมีพันธุ์ข้าวเป็นของ
ตนเอง คือความเป็นอิสระ
นั่นคือความมั่นคงทางอาหาร
ประการหนึ่ง

การปลูกข้าวของชาวปกากะญอนั้น มีทั้งข้าวไร่และข้าวนา ซึ่งมีทั้ง
การปลูกข้าวเจ้าและข้าวเหนียว โดยมีรายชื่อพันธุ์ข้าวดังต่อไปนี้

ข้าว มือ ชู

เป็นข้าวไร่ที่เป็นข้าวเจ้า โดยนำเชื้อข้าว
มาจากอำเภอบุญยาม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
เปลือกนอกเป็นสีขาว ส่วนเมล็ดข้าวเป็น
สีม่วง นอกจากจะใช้หุงกินแล้ว ยังสามารถเป็น
สมุนไพรรักษาอาการป่วยได้อีกด้วย

หากมีอาการปวดหัวให้นำข้าวเปลือกมาคั่วจนสุก โดยสังเกตจาก
ข้าวเปลือกที่เปลี่ยนเป็นสีดำ จากนั้นจึงนำข้าวเปลือกที่คั่วแล้วห่อ
ผ้านำไปประคบที่ศีรษะ

หากมีอาการเจ็บตาให้นำข้าวสารใส่ผ้า พร้อมกับจุ่มน้ำร้อน นำ
มาประคบที่ตาประมาณ 2-3 ครั้ง

บุกรัพย์แห่งอาหารการกิน

1. ผักสวนครัว : พริก ผักไผ่ ผักคาวตอง แมงลัก โหระพา มะระ
ขี้เหล็ก มะละกอ มะเขือพวง ตะไคร้ มะเขือ และตำลึง

2. ไร่และนา : งา ถั่วลิสง ตะไคร้ ถั่วพู ขมิ้น ผักบุ้ง หอมแดง
ถั่วฝักยาว พริก ผักกาด (ใช้เวลาปลูก 1 เดือน) มะกอก พักทอง
ยอดฟักข้าว มะละกอ อ้อย มะเขือ ผักปวยเล้ง ผักกาด ข้าวโพด
(ใช้เวลาปลูก 3 เดือน) มะกูด มันสำปะหลัง มะระขี้เหล็ก ถั่ว
ป้า และมะไฟ

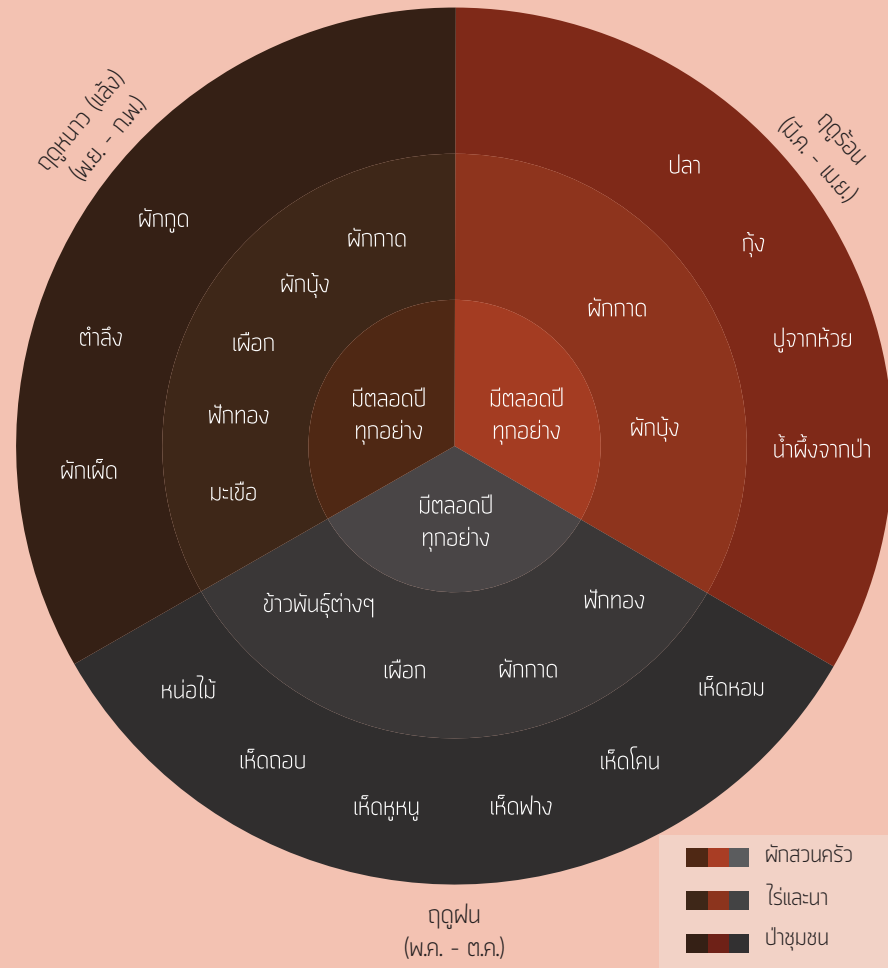
3. ป่าชุมชน : หน่อหวาย ผักเห็ด เห็ดกอบ ดอกไม้ พะแฉวง
หน่อไม้ ตำลึง เห็ดหอม เห็ดฟาง น้ำผึ้ง เห็ดโคน เห็ดหูหนู
เห็ดฟาง มะกอก มะขามป้อม และมะม่วงป่า

4. เครื่องปรุง : ในอดีตเครื่องปรุงส่วนใหญ่ได้มาจากการแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านอื่น โดยการนำสิ่งที่บ้านสบลานมีมากแต่หมู่บ้านอื่นไม่มีเช่น ข้าว น้ำผึ้งและของป่า เป็นต้น และนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่บ้านสบลานไม่มี เช่น กะปิ ถั่วเน่า เกลือ (ใช้แทนน้ำปลา เนื่องจากไม่นิยมใช้น้ำปลาในการเพิ่มรสเค็ม) และปลาร้า โดยชาวปกากะญอบ้านสบลานจะใช้สิ่งเหล่านี้เป็น "เครื่องปรุง" เพื่อเพิ่มรสชาติอาหารให้อร่อยยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมี "มะแขว่น" พืชชนิดหนึ่งที่หาเก็บได้ในป่าและถูกใช้เป็นเครื่องปรุงที่ให้รสชาติเผ็ดและมีกลิ่นหอม มะแขว่นเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่และออกผลในช่วงเดือนพฤศจิกายน ชาวบ้านจะเก็บผลที่มีขนาดใกล้เคียงกับเม็ดพริกไทยมาตำให้พอแตก และใส่ในอาหาร ถ้าหากว่าต้องการให้มะแขว่นเก็บได้นาน ชาวบ้านก็จะนำไปตากแห้ง

นอกจากนี้มะแขว่นยังถือเป็นสมุนไพรมีสรรพคุณในการรักษาแผลและป้องกันมะเร็งอีกด้วย

ชาวปกาเกอะญอบ้านสบลานมีอาหารกินตลอดปี ตามฤดูกาลกล่าวคือ หากหมดฤดูกาลไร่นาก็สามารถเก็บของป่าได้

อีกทั้งยังมีเพียงพอลดตลอดปีและหาง่าย เพราะเพียงแค่เดินออกจากบ้านสองสามก้าวก็สามารถเก็บผักสวนครัวที่ปลูกไว้รอบๆ บ้านมาทำเป็นอาหารหรือหากเดินไกลออกไปอีกหน่อยก็สามารถเก็บผักจากไร่นาหรือป่าได้อีกเช่นกัน

คุณค่าทางโภชนาการครบ 5 หมู่ ในอาหารชาวปกาเกอะญอ

- โปรตีน**
ตัวลิสง
ปลา
กุ้ง
หมู
ไก่
- วิตามินและเกลือแร่จากผัก**
ผักใบเขียวทั้งหมด
- ไขมัน**
หมู
ไก่
- คาร์โบไฮเดรต**
ข้าว
เผือก
มันสำปะหลัง
- วิตามินและเกลือแร่จากผลไม้**
กล้วย
มะไฟ

ความมั่นคงทางอาหาร

ชาวปกาเกอะญอบ้านสบลานเป็นชุมชนที่มีความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งก็คือการเป็นชุมชนที่มีพันธุ์ข้าวเป็นของตนเอง มีความเป็นอิสระไม่ต้องพึ่งรัฐหรือนายทุน อีกทั้งยังมีอาหารที่หลากหลายและมีปริมาณเพียงพอสำหรับชุมชนแม้จะทำกันอย่างพอเพียงก็ไม่ทำมากเพื่อค้าขาย และที่สำคัญคือมีอาหารที่มีคุณภาพและสะอาด

ชาวปกาเกอะญอบ้านสบลานยังมีชุดความรู้ที่สามารถสร้างสรรค์อาหารจากธรรมชาติได้เป็นอย่างดีและถูกหลักโภชนาการส่งผลให้คนในชุมชนแห่งนี้สุขภาพแข็งแรงและอยู่ดีมีสุขเรื่อยมา

บ้านดั้งเดิม

บ้านเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อมนุษย์ ถึงแม้บ้านของชาวปกากะญอจะไม่มีขนาดใหญ่โต แต่ก็ยังเป็นบ้านที่อบอุ่นและพร้อมหน้าพร้อมตา เป็นบ้านที่เกิดจากการสังสรรค์ปัญญามาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ เพราะไม่ว่าจะเป็นวัสดุ และวิธีการสร้าง หรือความเชื่อ ก็สะท้อนถึงภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างคุ้มค่าที่สุด

1. รูปทรงของบ้านชาวปกากะญอแบบดั้งเดิมนั้นจะเป็นรูป 5 เหลี่ยม หมายถึงว่าผนังบ้านจะเอนออก ไม่ตั้งฉากกับ พื้นบ้าน การออกแบบทรงบ้านแบบนี้ทำให้ชั้นวางของตรงที่ผนังบ้านไม่ยื่นออกมาขวางทางเดิน การใช้พื้นที่และทรัพยากรอย่างคุ้มค่า คือไม่ต้องใช้ทรัพยากรมากขึ้น แต่ก็มีพื้นที่มากขึ้น
2. บ้านไต่บ้านของชาวปกากะญอนั้นจะต้องมีชั้นบันไดเป็นเลขคี่ เช่น 3 หรือ 5 เพราะเชื่อว่าเลขคู่เป็นเลขไม่ดี
3. ในทุกบ้านจะต้องมีแม่เตาไฟ ซึ่งถือเป็นหัวใจของบ้าน เพราะใช้ในการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ทำอาหารและให้ความอบอุ่นกับบ้าน
4. ประตูบ้านจะต้องอยู่ทางด้านขวาของตัวบ้านเท่านั้น
5. หลังคาบ้านจะยาวลงมาคลุมถึงบริเวณตัวบ้าน ช่วยในการป้องกันฝนและลม
6. บ้านจะยกพื้น มีใต้ถุนสามารถใช้ประโยชน์ในการเก็บเครื่องมือหรือเลี้ยงสัตว์ ให้ความอบอุ่นกับบ้าน
7. บ้านแบบดั้งเดิมจะใช้วัสดุจากธรรมชาติทั้งหมด ไม่มีวัสดุที่เป็นสิ่งแปลกปลอมเลย รวมถึงตะปู ซึ่งชาวปกากะญอจะใช้ลิ้นไม้และตอกไม้และหวายแทนตะปู
8. ตามความเชื่อพื้นที่ตรงชานบ้านนั้นเป็นของผู้ชาย ส่วนพื้นที่ในบ้านนั้นเป็นของผู้หญิง

ไผ่ซาง และ ไผ่ข้าวหลาม

เป็นวัสดุหลักที่นำมาใช้ในการสร้างบ้าน โดยเวลาที่ชาวปกากะญอไปตัดไผ่มาสร้างบ้าน พวกเขาจะตัดไผ่มาเพียง 2-3 ลำจากไผ่ 1 กอ และในเวลา 1 ปีทั้งหมู่บ้านจะสร้างบ้านไม่เกิน 3 หลัง อีกทั้งก่อนที่สร้างบ้านต้องมีการพูดคุยกันทั้งหมดหมู่บ้านก่อนว่า จะไปเอาไผ่จากที่ใดมาใช้ จะสร้างบ้านบริเวณใด การทำแบบนี้ทำให้ไผ่ที่บ้านสลับกันไป และก่อนที่จะนำไผ่มาใช้ ไผ่จะมีความเหนียวและแยกตัวออกจากกันได้ยาก หลังจากนั้นจึงนำไผ่ไปแช่น้ำเพื่อเพิ่มความคงทน นอกจากนี้ชาวปกากะญอยังใช้ไผ่ทำดอกแทนตะปู และจะใช้ไผ่ซางทำพื้นบ้าน ส่วนไผ่ข้าวหลามใช้ทำฝาบ้านเพราะมีลักษณะที่เบาและยาวกว่า

ใบก้อ ใบหวาย ใบตองตึง

เป็นวัสดุที่ชาวปกากะญอใช้ในการมุงหลังคา เพราะว่ามีน้ำหนักเบา เวลาที่โดนฝนใบไม้เหล่านี้จะไม่อมน้ำ และยังโดนลมพัดจากแม่เตาไฟก็จะช่วยยืดอายุการใช้งานจาก 1 ปี เป็น 2 ปี โดยชาวปกากะญอจะใช้เฉพาะใบไม้แห้งมามุงหลังคา

ไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้ใหญ่

ไม้เหล่านี้จะใช้ทำเป็นเสาบ้าน ยกเว้นไม้มะขามป้อมที่จะไม่นำมาใช้ โดยไม้ที่ชาวปกากะญอนำมาใช้จะเป็นไม้ที่ตายแล้วเท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่าจะดีกว่าตัดต้นไม้ที่มีชีวิตอยู่ ควรปล่อยให้เจริญเติบโตต่อไป

ความเชื่อ และ ข้อห้าม

1. ห้ามตีหรือกระแทกประตูและบันไดบ้าน เพราะชาวปกากะญอถือว่าบ้านเป็นสิ่งที่คอยปกป้องรักษาตนเอง ดังนั้นต้องดูแลบ้านให้ดี
2. ห้ามใช้เส้นเท้าเดินกระแทกเสียดังในบ้านเพราะจะเป็นการรบกวนผีบรรพบุรุษ
3. หน้าบ้านต้องหันไปทางทิศตะวันออกเท่านั้น เพราะถ้าหันไปทางทิศอื่น ทำอะไรก็จะเป็นผลดี
4. ชาวปกากะญอถือว่า บันไดบ้านเป็นที่ ส่วนอื่นของบ้านเป็นน้อง จึงทำให้พวกเขาให้ความสำคัญกับบันไดบ้านมาก
5. ถ้ามีผีไม่ตีมารบกวน ชาวปกากะญอจะไปยืมข้าวหน้าบ้านเพราะเชื่อว่าข้าวจะไปปิดตาผี
6. เวลาเดินเข้าบ้านเลยประตูไปแล้วห้ามหันหลังกลับมา
7. ถ้าเก็บใบตองตึงเตรียมไว้เพื่อสร้างบ้าน แล้วมีคนในหมู่บ้านตายจะต้องทิ้งใบที่เก็บมาหนึ่งใบ
8. มีการเลี้ยงสุนัขดำไว้หน้าบ้านเพื่อไล่ผีไม่ดี

พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

จะแกงไก่กินกันพร้อมหน้าพร้อมตาทุกคนในบ้าน และเชิญผีปู่ย่ามากินด้วย พร้อมทั้งอธิษฐานขอให้ผีปู่ย่าช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาทุกคนในบ้าน โดยการเลี้ยงผีปู่ย่าจะเลี้ยง 3 ปีต่อ 1 ครั้ง

พิธีเลี้ยงผีบ้าน

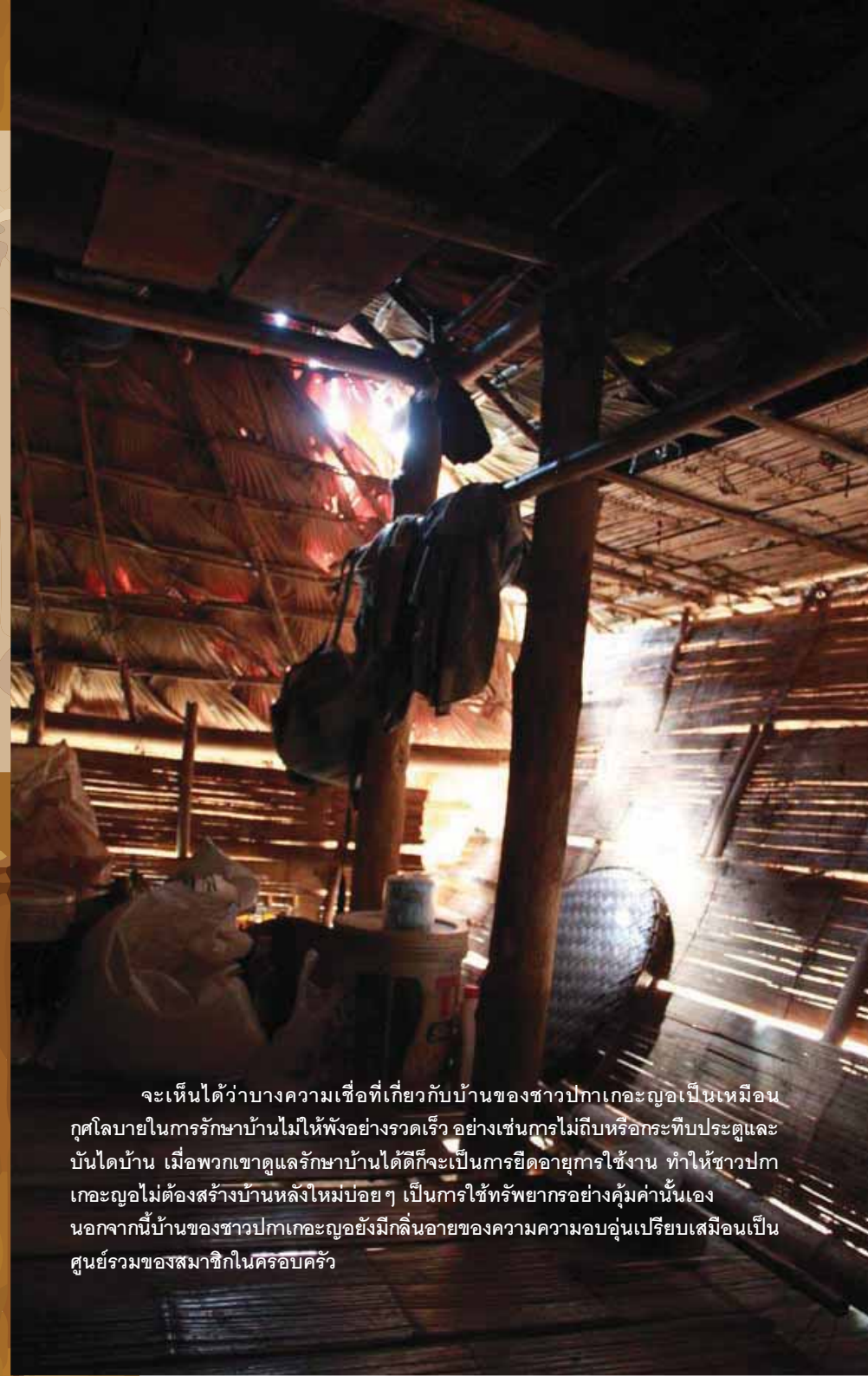
ผีบ้าน ผีเจ้าที่ และผีเจ้าดิน คือผีที่อยู่รอบบ้าน และเป็นผีที่ส่งผลกระทบต่อกรรมกรรมของคนในชุมชนให้มีความประพฤติที่ด่างาม เช่น ถ้าเกิดความสัมพันธ์ผู้สาวก่อนแต่งงาน ถือว่าเป็นการผิดผีบ้าน จะต้องทำพิธีเลี้ยงผีบ้านเพื่อเป็นการขอโทษ ถ้าไม่ทำพิธีจะเกิดเรื่องไม่ดีในชุมชน เช่น ผลผลิตไม่ดี หรือล้มป่วย เป็นต้น

พิธีแต่งงาน

เมื่อแต่งงานกัน ฝ่ายชายจะย้ายมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง โดยบริเวณชานหน้าบ้านจะเป็นส่วนของฝ่ายชาย ส่วนบริเวณข้างในบ้านเป็นของผู้หญิง ถ้าหากฝ่ายหญิงเสียชีวิต ฝ่ายชายจะต้องเผาบ้านทิ้ง แต่ถ้าฝ่ายชายเสียชีวิต ฝ่ายหญิงสามารถอยู่ต่อได้ เพราะผู้หญิงเป็นเจ้าของบ้าน

พิธีเลี้ยงผีเรือน

ทำพิธีเมื่อเด็กในบ้านป่วยแล้วรักษาไม่หาย และหมอเมื่อทำนายว่าโดนผีเรือนทำ หรือฝันถึงพ่อแม่ที่ตายไป ก่อนขึ้นบ้านใหม่ก็ต้องบอกให้ผีเรือนตามไป เพื่อให้คุ้มครองลูกหลาน สัตว์เลี้ยง และคนในหมู่บ้าน เพื่อให้ได้ผลผลิตดี และอยู่ดีมีสุข

จะเห็นได้ว่าบางความเชื่อที่เกี่ยวกับบ้านของชาวปกากะญอเป็นเหมือนกุศโลบายในการรักษาบ้านไม่ให้พังอย่างรวดเร็วจนเกินไป เช่น การไม่ตีหรือกระแทกประตูและบันไดบ้าน เมื่อพวกเขาดูแลรักษาบ้านได้ดีก็จะเป็นการยึดอายุการใช้งาน ทำให้ชาวปกากะญอไม่ต้องสร้างบ้านหลังใหม่บ่อยๆ เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่านั่นเอง นอกจากนี้บ้านของชาวปกากะญอยังมีกลิ่นอายของความอบอุ่นเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมของสมาชิกในครอบครัว

สมุนไพร

ยาสามัญประจำบ้าน

วิถีชีวิตของชาวปกากะญอพึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ...และพวกเขาก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ชาวปกากะญอจึงรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพร แม้เวลาจะผ่านไปและโลกก็ทันสมัยขึ้น มียาสมัยใหม่ซึ่งเป็นยาแผนปัจจุบันถูกคิดค้นขึ้น แต่ชาวปกากะญอก็ยังคงดูแลสุขภาพและรักษาอาการป่วยของตนด้วยสมุนไพร เพราะไม่มีผลข้างเคียงเหมือนดังยาแผนปัจจุบัน อีกทั้งยังหาง่าย ฟรี และเป็นความรู้ของชาวปกากะญอเอง

ความเชื่อและข้อปฏิบัติ

1. หากเดินไปเก็บสมุนไพร แล้วมีคนทักระหว่างทางว่า "ไปไหน" เชื่อว่าวันนั้นจะหาสมุนไพรที่ต้องการไม่เจอ
2. เมื่อเก็บสมุนไพรแล้วจะต้องใช้เหรียญ ข้าวสาร หรือยาเส้นไปวางไว้ใต้ต้นสมุนไพรนั้น
3. เวลาเก็บสมุนไพรอย่าเก็บไปมาก เพราะชาวปกากะญอเชื่อว่า "สมุนไพรไม่ได้มีไว้ขาย แต่มีไว้รักษา "

คาถาและพิธีกรรม เป็นการรักษาสุขภาพอีกวิธีหนึ่งที่ชาวปกากะญอที่ใช้กันมานาน เมื่อชาวปกากะญอป่วยจนกินสมุนไพรไม่หาย ก็จะหันมาพึ่งคาถาและพิธีกรรม โดยจะมีหมอทำนาย เป็นผู้ประกอบพิธีตามผี และให้ไปเช่นไหว้ผีที่ต้นพลออบหลู ซึ่งเป็นสาเหตุของการป่วย การรักษาด้วยความเชื่อส่งผลให้มีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น ซึ่งส่งผลต่อสภาพร่างกายที่แข็งแรงขึ้นด้วย

“เราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เมื่อเราป่วย ย่อมต้องรักษาด้วยธรรมชาติ”

สุขภาพที่ดีนั้นมาจากทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี นอกจากชาวปกากะญอจะมีสภาพแวดล้อมที่ดีแล้ว ก็ยังรู้จักหาพืชผักสมุนไพรมาดูแลรักษาสุขภาพกายให้แข็งแรง รวมถึงชาวปกากะญอยังมีพิธีกรรมความเชื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้มีสุขภาพใจที่แข็งแรงอีกเช่นกัน

ธรรมชาติบำบัด รักษาตัว

1. กินยาสมุนไพรบ่อยๆ ออกกำลังกายด้วยการทำงาน อย่าย่อยๆ
2. ให้หมอยาช่วยเป่าคาถาพร้อมๆ กับกินสมุนไพร
3. หากหมอทำนายเพื่อตรวจดูสาเหตุว่าตนเองอาจผลออกไปลบหลูผี จะต้องทำพิธีขอขมา
4. ถ้าไม่หายก็ไปหาหมอในเมือง

สูตรยาแก้ปวดหัว

สมุนไพร : โขมชะมม โขมชะกาวะ ใบผีเสื้อ ใบขี้ไก่ และใบหนาด
วิธีใช้ : นำสมุนไพรมาต้มรวมกัน และต้มจนเดือด แล้วนำมาใช้อาบหรือสูดดม เป็นเวลาอย่างน้อย 10 นาที

ในทุกๆ วัน ชาวปกากะญอมีวิธีการรักษาสุขภาพให้แข็งแรงเสมอ โดยการต้มน้ำ และยาแก้เครือ ซึ่งทำจากเปลือกไม้ต้ม เหมือนกับที่คนเมืองอย่างเราต้มน้ำและต้มชานนั้นเอง

ขวัญกระเจิง

ชาวปกากะญอเชื่อว่า คนเรามี 37 ขวัญ และมีขวัญที่อยู่กับตัวเราเพียง 5 ขวัญ ที่เหลือจะกระเจิงไปอยู่กับป่า ต้นไม้ สัตว์ ผี และธรรมชาติ เมื่อชาวปกากะญอป่วยก็แสดงว่า ต้องผลอไปทำลายธรรมชาติหรือลบหลูผี เพราะเมื่อทำให้ธรรมชาติซึ่งมีขวัญของตนป่วย ตัวเขาเองก็จะป่วยตามไปด้วย ดังนั้นชาวปกากะญอจึงไม่คิดทำร้ายหรือเบียดเบียนธรรมชาติ เพราะเท่ากับกำลังทำร้ายตนเอง

การทอผ้าและการแต่งกาย

การแต่งกายของชาวปกากะญอนั้นมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ซึ่งชาวปกากะญอนักจะทอผ้าเพื่อทำเสื้อผ้าไว้ใช้เอง และถือเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของชนเผ่า สำหรับวัสดุและเครื่องมือในการทอผ้าทุกชิ้นตอนมักทำมาจากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น โดยเริ่มจากการนำฝ้ายมาปั่นให้เป็นเส้นฝ้ายแล้วนำไปย้อมสีธรรมชาติ ที่ได้จากเปลือกไม้ ใบไม้ หรือลูกไม้ ซึ่งมักมีสรรพคุณทางสมุนไพร

ใบอ่อม (แก่)

ให้สีฟ้า น้ำเงินคราม

ใบอ่อม ช่วยดูดพิษเวลาเป็นไข้ ไม่สบาย ใช้พันรอบนิ้วโป้งมือและนิ้วโป้งเท้า มะขามป้อม กินแก้เจ็บคอ เปลือกทอกลอซู อมแก้เจ็บปาก

ลูกคำแสด

ให้สีแดง ส้ม แสด น้ำตาล

ลูกคำแสด แก้วปดหลังและเอว เปลือกประดู่ อมแก้เจ็บฟัน เปลือกมะลิไม้ ผลสามารถนำไปทำน้ำพริก

ใบสาบเสือ

ให้สีเขียว

ใบเพกา ผลสามารถนำไปทำน้ำพริก ใบสาบเสือ ห้ามเลือดเมื่อมีแผลสด

ใบเทอเรอ

ให้สีเหลือง

ขมิ้น กินแก้เจ็บคอ แก้วปดท้อง และสามารถนำไปทำเป็นเครื่องแกง เปลือกมะลิไม้ ผลสามารถนำไปทำน้ำพริก

ความเชื่อเกี่ยวกับการทอผ้า

- ห้ามผู้หญิงที่มีประจำเดือน ย้อมผ้า และห้ามมองหรือยุ่งเกี่ยวกับการย้อมผ้าเพราะเชื่อว่าจะทำให้สีย้อมไม่ติดฝ้าย
- วันพระจะเป็นวันที่ห้ามทำการทอผ้า แม้แต่การเก็บพีชไปทำสีย้อม เพราะเชื่อว่าพีชที่ถูกเก็บไปจะสูญพันธุ์หมด
- ห้ามทอผ้าในวันที่มีงานศพ เพราะเชื่อว่าจะมีคนตายมากขึ้น
- ห้ามบ้านที่มีคนป่วยทอผ้า เพราะเชื่อว่าจะป่วยหนักกว่าเดิม
- ห้ามผู้หญิงมีครรภ์ทอผ้า
- ตอนเด็กๆ พ่อแม่จะสอนให้ลูกเล่นเส้นฝ้ายและผ้าทอ จะได้มีใจรักการทอผ้า
- ตอนเด็กๆ ห้ามเล่นเครื่องทอ เพราะเชื่อว่าเด็กที่เล่นเครื่องทอ โตมาจะทอผ้าไม่ได้
- เมื่อทอผ้าเสร็จ เศษพีชที่เหลือจากการทำสีย้อมผ้า จะต้องนำไปทำพิธีเพื่อคืนกลับสู่ธรรมชาติ ถือเป็นมารยาทของชนชาติ

ขั้นตอน การย้อมผ้า

ยกตัวอย่าง
การย้อมผ้าโทนสีส้มจากลูกคำแสด
ซึ่งก่อนที่จะนำลูกคำแสดไปต้มต้อง
เหลือลูกคำแสดไว้จำนวนหนึ่ง
เมื่อเสร็จขั้นตอนสุดท้ายของการ
ย้อมต้องนำลูกคำแสดนั้นไปประกอบ
พิธีพระเมื่อตา โดยมีข้าวกับเกลือ
ประกอบไปด้วย แล้วนำไปไหว้ผีป่า
เพื่อเป็นการขอขมาและขอบคุณที่ให้
ทรัพยากรมาใช้

1. นำลูกคำแสดมาต้มลงใน
น้ำเดือด โดยจำนวนลูกคำแสด
ที่นำไปต้มนั้นจะขึ้นอยู่กับสีที่
ต้องการเช่น ถ้าต้องการสีส้มเข้ม
หรือแดง ก็ใส่ลูกคำแสดให้มาก

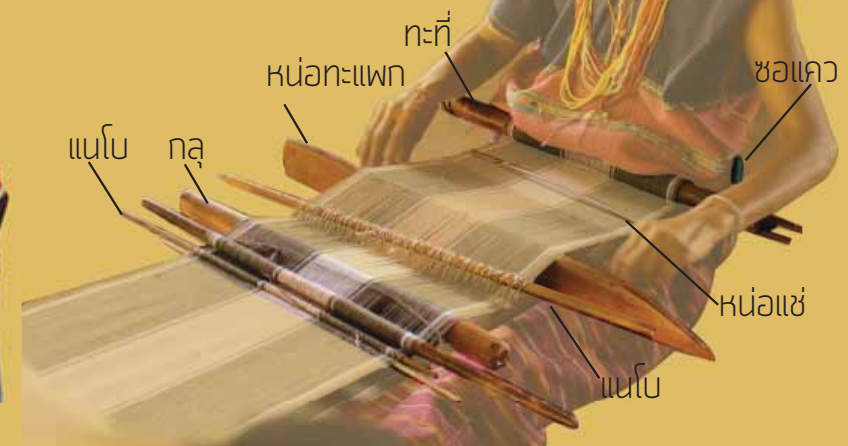
2. นำฝ้ายลงไปต้ม
คอยเฝ้าในช่วงแรกๆ และ
ใช้ไม้คนให้ทั่วเพื่อให้สีติด
ทุกเส้นฝ้าย

3. ปิดฝาต้มทิ้งไว้
ประมาณ 2 ชั่วโมง ลองเปิด
ดู หากสียังเข้มไม่พอก็ให้
ต้มต่อ

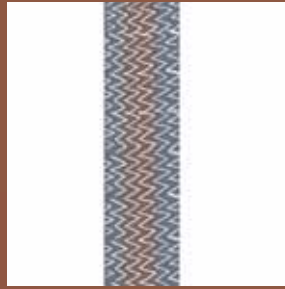
4. เมื่อย้อมจนได้สีที่
ต้องการแล้ว ก็นำเส้นฝ้าย
ไปแช่กับน้ำข้าว เพื่อให้สีไม่
ตก แล้วนำไปตากแดดเป็น
เวลา 2 วัน

ส่วนประกอบ ของเครื่องทอ (ที่เอว)

"การแต่งกายของ ชาวปกาเกอญอ ในแต่ละช่วงอายุ"

ลายตาสีโร

ลายแลลิโซ

ลายเนบลี

◀ เด็กผู้หญิงปกาเกอญอจะแต่งกายด้วยชุดสีขาว เพื่อแสดงถึงความบริสุทธิ์ มีความเชื่อว่าการทอผ้าให้เด็กเล็กใส่นั้นต้องทอให้เสร็จภายในวันเดียวและต้องนำก้อนหินไปใส่ไว้ในเสื้อ โดยมีนัยยะว่าเมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาจะได้แข็งแกร่งและแข็งแรงเหมือนก้อนหิน นอกจากนี้ชาวปกาเกอญอยังนิยมให้ลูกผู้หญิงเล่นม้วนฝ้ายตั้งแต่เด็กเพื่อให้เกิดความคุ้นชิน แต่ห้ามเล่นเครื่องทอเพราะจะทำให้ทอไม่ได้

◀ เมื่อเด็กหญิงเติบโตขึ้นจะถูกปลูกฝังให้ทอผ้า และทอชุดแต่งงานของตัวเองและของเจ้าบ่าว สำหรับเรื่องชุดแต่งงานมีความเชื่อว่า หากหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานมาลองใส่ชุดแต่งงานแล้วใส่ข้ามคืน จะผิดผี จนทำให้โดนเสือเอาไปกินหรือเจ็บป่วยจนถึงขั้นเสียชีวิตได้

◀ หลังจากแต่งงานแล้ว ผู้หญิงจะเปลี่ยนจากชุดสีขาวเป็นชุดสีดำ เพื่อแสดงถึงสถานะของตนเอง และจะมีลายคาดเป็นสีแดง ส่วนมากจะใส่กับผ้าถุงสีแดง

เสื้อผ้าของชาวปกาเกอญอ มักจะถูกประดับตกแต่งด้วยลูกเดือย ซึ่งนอกจากจะเป็นสิ่งประดับตกแต่งแล้ว ยังเป็นสมุนไพรที่มีสรรพคุณ เช่น ช่วยบำรุงกระเพาะปัสสาวะ

◀ เด็กผู้ชาย ทั้งเด็กเล็กและเด็กโตจะแต่งกายด้วยเสื้อพื้นบ้าน ไม่มีการกำหนดสีตายตัว แต่โดยมากมักจะใส่สีโทนแดง

◀ ผู้ชายปกาเกอญอ เมื่อแต่งงานแล้ว จะยังคงแต่งกายเหมือนเดิม คือจะเป็นเสื้อโทนสีแดง ลักษณะเดียวกันกับเสื้อที่ใส่ในงานแต่งงาน

นิทาน และ ธา

นิทานและธา (ลำนำ) เปรียบเสมือนคลังคำสอนที่สืบทอดกันมาเป็นร้อยปีของชาวปกาเกอะญอ อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ทักษะคติและความเชื่อของชาวปกาเกอะญอตามจารีตประเพณี

นิทานปกาเกอะญอ

นิทาน คือเรื่องราวที่ถูกแต่งขึ้นและสืบทอดเล่าต่อกันมา โดยมักนิยมเล่าให้ลูกหลานฟังโดยผู้เฒ่าผู้แก่ นิทานปกาเกอะญอ มักมีเรื่องราวที่สนุกสนาน บางเรื่องก็เหลือเชื่อแต่ว่าสอดแทรกไปด้วยข้อคิดและคุณธรรมไว้มากมาย รวมถึงยังสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวปกาเกอะญออีกด้วย

การเล่านิทานสำคัญอย่างไร

เด็กๆ ชาวปกาเกอะญอมักล้อมวงเพื่อฟังนิทาน โดยมีปู่ย่าตายายหรือพ่อแม่เป็นผู้เล่าเพื่อให้สนุกสนาน และเพื่อเป็นการปลูกฝังคำสอน จิตสำนึกและคุณธรรมต่างๆแก่ลูกหลานตั้งแต่เยาว์วัย โดยไม่ใช่เป็นการพร่ำบ่นที่น่าเบื่อ

นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างสัมพันธภาพของคนในครอบครัวให้แน่นแฟ้น ลดช่องว่างระหว่างวัย และกระชับความรักในหมู่พี่น้อง

การเล่าและฟังนิทานมักนำความเพลิดเพลินมาสู่ทั้งสองฝ่าย จึงมีข้อห้ามอยู่บ้าง เช่นห้ามเล่านิทานในป่า สันนิษฐานได้ว่าเพราะหากเพลิดเพลินเกินไปอาจขาดความระมัดระวัง และนำไปสู่อันตรายได้

ธापกาเกอะญอ

ธาคือลำนำเก่าแก่ เป็นทั้งคำคมและคำสอนที่ถูกส่งสมมารุ่นต่อรุ่น ร้องได้ในหลายโอกาส ปัจจุบันมักถูกขับร้องโดยผู้เฒ่าผู้แก่

มีธาบทหนึ่งมีความหมายว่า
“เมื่อแผ่นดินหล่นกับลงมา ไม่ว่าจะหนักหนาเพียงใด
หากพี่น้องปกาเกอะญอร่วมใจช่วยแบกแผ่นดินไว้ด้วยกัน
ก็จะสามารถพลิกแผ่นดินนั้นกลับคืนได้”

วิเคราะห์นิทาน “นกโทบิโซ”

เนื้อเรื่อง

เด็กกำพร้าชาวปกาเกอญอคนหนึ่งเดินทางออกหาพื้นที่ทำไร่ด้วยความยากลำบาก เนื่องจากทหารของพระราชายึดที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ไปหมดแล้ว จึงเหลือแต่ที่ที่เป็นโชดหิน ในระหว่างทางเขาได้ยินเสียงของหญิงชรา เขาตัดสินใจเดินตามเสียงนั้นไป แล้วก็ได้เจอกับหญิงชราคนหนึ่งติดอยู่ที่กอหวาย เขาจึงใช้มีดเก่าๆ ที่อยู่ ของเขาตัดกอหวายทิ้ง เพื่อช่วยหญิงชราออกมา หญิงชรา บอกกับเด็กกำพร้าว่า มีทหารเดินผ่านไปมาหลายคน แต่ไม่มีใครช่วยเหลือ หญิงชราจึงขอบคุณเด็กกำพร้า และด้วยความสงสารเด็กกำพร้าจึงได้พาหญิงชราไปพักที่บ้านของตน เมื่อกลับมาถึงบ้านเด็กกำพร้าได้หุงหาอาหารเพื่อเลี้ยงหญิงชรา ซึ่งเขาก็ต้องพบกับความประหลาดใจว่าข้าวที่เหลืออยู่เพียงน้อยนิด กลับเพิ่มมากมายถึง 7 กระบุง และในวันต่อมาเมื่อเด็กกำพร้าต้องไปทำไร่ในแปลงที่มีแต่หินนั้น หญิงชราเห็นเขาดูเศร้าๆ จึงถามว่า “เป็นอะไร” เมื่อเด็กกำพร้าเล่าเรื่องทั้งหมดให้หญิงชราฟัง หญิงชราก็บอกให้เด็กกำพร้าไปทำไร่เสีย โดยทำให้ครบ 7 แปลงเด็กกำพร้าเชื่อหญิงชราและไปทำไร่จนครบ 7 แปลง จวบจนเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวปรากฏว่าข้าวที่ได้มีมากถึง 7 ยุ้งฉาง

หญิงชราได้พูดว่าเมื่อเด็กกำพร้าช่วยหญิงชราไว้ หญิงชราจึงอยากตอบแทน และถึงเวลาที่หญิงชราต้องกลับไปยังที่ของหญิงชราแล้ว โดยขอให้เด็กกำพร้าหันหลัง เด็กกำพร้าซึ่งสงสัยก็อดไม่ได้ที่จะหันกลับมามอง เมื่อเขาหันมามองเขาเห็นหญิงชรากำลังเหาะขึ้นไปบนท้องฟ้า แต่ทันทีที่เขาหันกลับมามองหญิงชรา ก็จะตกลงมาบนพื้น เป็นอย่างนี้ถึงสามครั้ง หญิงชราจึงต้องขอร้องเด็กกำพร้าว่าอย่าหันมามอง เพราะหญิงชราจะตกลงมาเจ็บ เด็กกำพร้าจึงอดใจไม่หันไปมอมอง

ในที่สุดเมื่อหันกลับมามอง เด็กกำพร้าพบว่าหญิงชราคนนั้นได้กลายเป็นนกและบินจากไป แต่ที่จริงแล้วหญิงชราคนนั้นคือ “แม่ข้าว” หรือ “แม่โพสพ” ซึ่งมักจะปรากฏให้ชาวปกาเกอญอเห็นเป็นนกตัวเล็กๆ หรือที่เรียกว่า “นกขวัญข้าว” หรือ “นกโทบิโซ” ซึ่งจะพบบินวนเวียนอยู่เหนือหลังค้ายุ้ง และชาวปกาเกอญอจะไม่พบเห็นนกนี้ในช่วงเวลาอื่นเลย ชาวปกาเกอญอจึงมีการไหว้แม่ข้าวทุกครั้งหลังการเอาข้าวขึ้นยุ้งฉาง

ชาวปกาเกอญอกล่าวว่าจากนิทาน
ปกาเกอญอสามารถสะท้อน ๗ ประการด้วยกัน

1. นิทานเรื่อง “นกโทบิโซ” นี้สอนให้รู้ว่า ต้องรู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ดังเช่นเด็กกำพร้าที่ช่วยหญิงชราออกจากกอหวาย
2. เข้าใจในอุปนิสัยของชาวปกาเกอญอ ซึ่งก็คือการมีความถ่อมตัวและอ่อนน้อม และไม่ถือว่าตนเองใหญ่โตเพราะชาวปกาเกอญอเชื่อว่าพวกเขาสืบเชื้อสายมาจากเด็กกำพร้า
3. นิทานเรื่อง “นกโทบิโซ” นี้ตีความได้ว่า ทหารที่มาแย่งที่ทำกินคือรัฐที่กำลังข่มเหงพวกเขา
4. สะท้อนถึงสภาพแวดล้อมที่ชาวปกาเกอญออาศัยอยู่ เช่น การอาศัยอยู่ในป่า และมีพืชท้องถิ่นที่สำคัญคือ ต้นหวาย
5. สะท้อนความเชื่อเรื่องเลข 7 เพราะชาวปกาเกอญอเชื่อว่าเลข 7 เป็นเลขมงคล
6. สะท้อนความเชื่อเรื่องแม่โพสพหรือแม่ข้าว แสดงที่มาของพิธีกรรมไหว้แม่ข้าวของชาวปกาเกอญอ
7. แสดงที่มาของนกแม่ข้าว หรือนกโทบิโซ ว่ากันว่าจะปรากฏนกตัวหนึ่งบินมาที่ยุ้ง 1 ครั้งต่อปี ทำให้ชาวบ้านรู้ว่าถึงเวลาที่จะให้ไหว้แม่ข้าวแล้ว ในความเชื่อของชาวปกาเกอญอนกเล็กตัวนั้น คือ พระแม่โพสพที่ลงมาจกสวรรค์

นิทานสอนใจ

ลูกเจี๊ยบยอดกตัญญู

ในวันที่ฝนตกมีแม่ไก่ตัวหนึ่ง กลัวว่าลูกของตนจะไม่สบายเพราะละอองฝน จึงกางปีกกันฝนให้ลูก ต่อมาแม่ไก่ก็มีอาการไม่สบาย ลูกจึงถามว่า “แม่เป็นอะไร” แม่ไก่ก็บอกลูกว่า “แม่คงโดนละอองฝนมากเกินไปจนไม่สบาย” ลูกเจี๊ยบได้ยินดังนั้นจึงอยากดูแลแม่เหมือนที่แม่ดูแลตน ลูกเจี๊ยบจึงเดินทางไปบ่อน้ำ ในระหว่างที่ตักน้ำลูกเจี๊ยบเกิดผลัดตกลงไปในบ่อ ด้วยความที่ลูกเจี๊ยบว่ายน้ำไม่เป็นจึงร้องขอความช่วยเหลือ ทันใดนั้นมีหมาตัวหนึ่งที่อยากกินลูกเจี๊ยบมานานแล้ว แต่ไม่ได้กินเพราะมีแม่ไก่อยู่ ก็ปรากฏตัวขึ้น “ตอนนี้ฉันมีโอกาสดีกินเธอแล้ว เพราะแม่ไก่ไม่อยู่ แล้วทำไมฉันต้องช่วยเธอ” ลูกเจี๊ยบจึงขอร้องหมาว่า “แม่ฉันไม่สบาย ฉันต้องกลับไปดูแลแม่ ปล่อยฉันเถอะ” หมาจึงใช้ขี้ผึ้งมือซ่อนลูกเจี๊ยบขึ้นมาและปล่อยให้กลับไปดูแลแม่

ความกตัญญูนั้นยิ่งใหญ่และเป็นเกราะป้องกันภัยที่ควรมี

ยายสอนหลาน

ยายได้สอนลูกสอนหลานไว้ว่าเวลาอยู่ในหมู่บ้านหรือเข้าป่าห้ามส่งเสียงดังเพราะจะทำให้ผีโกรธ แต่มีเด็กคนหนึ่งไม่เชื่อฟัง อยากลองดี เวลาเข้าป่าก็ร้องเพลงเสียงดัง หัวเราะเสียงดัง เวลาได้พินมาก็โยนลงพื้นเสียงดังทำให้ผีโกรธและมาทำร้ายโดนที่เด็กคนนั้นไม่รู้ตัวมีอาการแพ้ ตาแดง และตายในที่สุด ยายจึงนำมาเล่าเป็นตัวอย่าง

เวลาคนเฒ่าคนแก่สอนอะไรอย่าไปลองดี

แม่หมา

แม่หมาตัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่บ้านของชาวบ้าน เมื่อถึงฤดูผสมพันธุ์แม่หมาก็เข้าป่าไป เพื่อตั้งท้อง ผ่านไปเจ็ดเดือนแม่หมาก็คลอดลูกออกมาเป็นเด็กแฝดหญิงสองคน แม่หมาก็ดูแลลูกของตนอย่างดีให้ ตีมนมทุกวัน หญิงทั้งคู่ก็โตขึ้นและได้มีเศรษฐกิจมาขอลูกสาวคนโตไปเป็นภรรยา ต่อมาไม่นานก็มีชายหนุ่มมาขอลูกคนเล็กไป แม่หมาเลยอยู่ลำพังกับเจ้าของบ้าน ไม่กี่ปีต่อมาแม่หมาเกิดคิดถึงลูก จึงเดินทางไปลูกที่บ้าน เศรษฐี และด้วยความที่ลูกสาวคนโตรักสบายและละลายที่มีแม่เป็นหมาจึงไล่แม่ของตนกลับไป แม่หมาเสียใจมาก และเดินทางไปหาลูกคนเล็กต่อ เธอต้อนรับแม่อย่างดี แม่หมาแก่ลงเรื่อยๆ และตายไปในที่สุด ลูกสาวคนเล็กได้นำกระดูกแม่ไปฝังในป่า ปีต่อมาลูกสาวคนเล็กก็คิดถึงแม่จึงกลับไปหาลุมศพและพบกับกระดูกแม่ที่เรียงเรียงขึ้นมา เลยคิดว่าเป็นวิญญาณของแม่เลยเก็บกลับมาบูชาที่บ้าน นางก็รำววยขึ้นทุกวันๆ แต่ลูกสาวคนโตกลับจับลงๆ จึงถามน้องสาวว่า “ทำอย่างไรจึงรวย” น้องตอบว่า “น้องนำกระดูกแม่มาบูชา” ลูกสาวคนโตจึงไปนำกลับมาบูชาบ้าง แต่เมื่อถึงบ้านกลับเป็นหัวหมาที่มีหนอนขนไสจิ้งจอกไปคืนน้องสาว น้องก็ไม่ได้ว่าอะไรและนำกลับไปบูชาเหมือนเดิม คนเล็กก็รวยขึ้นๆ คนโตก็จนลงๆ และเงินหมดตัวในที่สุด

ความกตัญญูนำลาภอันประเสริฐ และนำความรุ่งเรืองมาสู่ชีวิต

นิทานสะท้อนความเป็นอยู่และสิ่งรอบตัว

หมูกับหมา

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว หมูกับหมายังพูดได้และเป็นเพื่อนกัน ทั้งคู่เป็นสัตว์เลี้ยงของเจ้านายคนเดียวกัน มีวันหนึ่งเจ้านายสั่งให้หมูกับหมาไปช่วยกันทำสวน สัตว์ทั้งสองจึงออกเดินทางไปทำงานที่สวน เมื่อมาถึงสวนหมูกก็กระตือรือร้นที่จะทำงาน แต่เจ้าหมากลับบอกหมูว่า “หมู..เราปวดหัว ขอนอนพักอยู่บนศาลาก่อนนะ” เมื่อหมาพูดเช่นนั้น หมูจึงตอบกลับไปได้เลยเจ้าหมา พักก่อนเลยเดี๋ยวเราทำเอง หายเมื่อไหร่ค่อยมาทำก็ได้” หมูจึงตั้งใจทำงานอย่างขยันขันแข็งตั้งแต่เช้ายันเย็นจนกระทั่งงานเสร็จเรียบร้อย หมูจึงชวนหมากลับบ้าน แต่หมากลับบอกหมูว่า “ขอพักต่ออีกหน่อย” หมูจึงกลับบ้านไปก่อน เมื่อหมากลับบ้านสักพัก หมารับวิ่งลงไปที่สวนและลบรอยเท้าหมูจนหมด และย้ำทำตัวเองลงไปเพื่อให้เกิดรอยเท้าทิ้งไว้ เมื่อกลับถึงบ้าน เจ้านายถามว่า “หมาทำไมกลับบ้านช้าจัง” หมาตอบไปว่า “หมาทำงานหนักมากจนกระทั่งงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่หมูนะสิหนักกลับบ้านมาก่อน” เจ้านายจึงลงโทษหมูที่แอบขี้ขาง จึงทำให้สัตว์ทั้งสองทะเลาะกันจนถึงขั้นที่หมูแข่งหมาว่า “ขอให้หมานอนบนพื้นดินไม่ได้อีก” หมาเลยสวนไปว่า “งั้นขอให้หมอนอนบนเรือนไม่ได้อีก” เมื่อเทวดาเห็นเช่นนั้นจึงสาปให้สัตว์ทั้งหมดบนโลกพูดไม่ได้อีกเลย เพราะจะได้ไม่ต้องทะเลาะกันต่อไป

หมูและหมาเป็นสัตว์เลี้ยงที่สำคัญของชาวปกากะญอ จึงมักปรากฏในนิทานปกากะญอเรื่องต่างๆ เสมอ

ยักษ์

มีหญิงสาวคู่หนึ่งเป็นพี่น้องกัน พวกเขาพากันไปถางหญ้าที่ไร่ พี่สาวได้พูดว่า “ถางหญ้ามันเหนื่อย ถ้ามีชาวยุโรปหล่อมาช่วยก็จะแต่งงานด้วย” ยักษ์เกิดได้ยินเข้า จึงแปลงกายเป็นชายหนุ่มรูปหล่อ และเดินมาถามหญิงสาวว่า “ถ้ามีคนมาช่วยจะแต่งงานด้วยจริงหรือ” หญิงสาวจึงตอบว่า “จริง” ยักษ์นั้นจึงบอกให้หญิงสาวหลับตา พี่สาวก็ปิดตา และตนก็เลยร่างกลับไปเป็นยักษ์และทำงานเสร็จอย่างรวดเร็ว จากนั้นจึงบอกให้หญิงสาวลืมตา ยักษ์หวังคำสัญญาที่พี่สาวให้ไว้ พี่สาวจึงต้องแต่งงานกับยักษ์ในร่างชายหนุ่มคนนั้น

น้องสาวทราบว่าเป็นยักษ์จึงเตือนพี่สาวของตน แต่พี่สาวกลับไม่เชื่อและตามยักษ์กลับบ้าน ยักษ์ให้หญิงสาวหุงข้าววอด ส่วนตนนั้นจะออกไปล่าสัตว์ ในขณะที่หญิงสาวทำอาหารอยู่ได้เจอกับยายคนหนึ่ง ยายจึงถามหญิงสาวว่า “มาทำอะไรอยู่ที่นี่ หนีไปทำอะไรจะถูkyักษ์กิน” หญิงสาวกลัวมาก และถามยายกลับว่า “หนูจะหนีได้อย่างไร” ยายจึงบอกว่า “เจ้าจงต้มไข่ และนำไปให้นกฮูกเพื่อให้นกฮูกพาบินหนีไป” นกฮูกได้พาหญิงสาวไปปล่อยไว้บนต้นกล้วย เมื่อยักษ์กลับบ้านมาไม่พบนางก็ตามดมกลิ่นไปจนเจอ ยักษ์บอกให้หญิงสาวลงมาจากต้นกล้วยแต่หญิงสาวไม่ลง จึงขอให้นกฮูกพาบินหนีไปอีกคราวนี้นกฮูกพาไปปล่อยไว้บนต้นมะม่วง ยักษ์ก็ยิ่งหาเจอ บนต้นยางยักษ์ก็ยิ่งตามเจออีก ทีนี้ยักษ์ไม่ปล่อยให้นางหนีไปแล้ว ยักษ์ปีนขึ้นมานบนต้นไม้ แต่ตนถูกมาช่วยทันและพานางไปทิ้งไว้บนหลังคานบ้านของเธอ เธอจึงโยนกำไลเข้าไปในบ้าน ทำให้น้องสาวและแม่ทราบว่าเขาอยู่บนหลังคา

ต่อมาหญิงสาวได้กลับไปถางไร่อีกและพบกับยักษ์ตนเดิม ยักษ์บอกนางว่า “ฉันจะกินเธอ” หญิงสาวจึงตอบกลับว่า “ฉันจะแต่งงานกับเธอภายในเจ็ดวัน อย่ากินฉันเลย” ระหว่างนั้นแม่ของหญิงสาวได้เตรียมเหล้า และอาหารที่ใส่ยาพิษไว้เจ็ดวันผ่านไป ยักษ์พาเพื่อนฝูงและญาติพี่น้องของตนมาที่บ้านหญิงสาว แม่นั้นได้นำอาหารและเหล้านั้นมาให้ยักษ์ทั้งหมดกิน ทำให้ยักษ์ตาย เว้นแต่ยักษ์ตนที่จะกินที่สาวไม่ตาย พ่อของนางจึงนำมีดมาฟันคอยักษ์ และพานางไปซ่อนในถ้ำ เพราะกลัวว่ายักษ์จะตามฆ่าอีก แต่หัวยักษ์ที่ขาดนั้นได้กลิ้งลงไปในถ้ำ หญิงสาวเลยถูกเขี่ยยักษ์ ทำให้นางตาย

ยักษ์เปรียบเสมือนสารพิษแปลกปลอมที่ชาวปกากะญอนำมาใช้ปลูกพืชซึ่งในที่สุดพิษนั้นก็ทำลายตัวเอง

สุขภาวะ

ชาวปกากะญอ บ้านสบลาน อยู่ดีมีสุข

สุขภาวะทางกาย

หมายถึงการที่มีสุขภาพทางกายดี มีปัจจัยสี่เพียงพอแก่การดำเนินชีวิตและมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งป่าและน้ำ ปราศจากมลภาวะ ซึ่งจะส่งผลต่อปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

ชาวปกากะญอบ้านสบลาน มีอาหารการกินที่ดีทำให้อยู่ดีมีสุขตลอดปี เนื่องจากปลูกเองกินเอง ทั้งนี้ยังรวมถึงอาหารจากไร่ ป่า และลำห้วย เป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่ครบ ห้าหมู่ สะอาด ปราศจากสารเคมี ส่งผลให้มีสุขภาพดี

สุขภาวะทางสังคม

หมายถึง มีความสุขในระดับชุมชนไปจนถึงสังคม เนื่องจากชุมชนชาวปกากะญอ บ้านสบลานเป็นชุมชนขนาดเล็ก ทุกคนในชุมชนจึงมีความใกล้ชิดกันทางสายเลือดและเป็นเครือญาติกัน ซึ่งทำให้มีสายสัมพันธ์เชื่อมทุกคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ทำให้ทุกคนสามารถเข้าใจซึ่งกันและกันได้ อยู่ร่วมกันได้อย่างปรองดอง มีความเคารพซึ่งกันและกัน และเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน

จึงทำให้ชุมชนปกากะญอบ้านสบลานมีความอบอุ่น บ้านในละแวกเดียวกันสามารถพูดคุยทักทาย ทานข้าวร่วมกัน ช่วยกันทำงาน พวกเขามีการปลูกฝังวิถีคิดและทัศนคติด้วยนิทานและลำนำ หรือ "ธา" จึงทำให้เกิดการปลูกฝังความคิดที่คล้ายคลึงกัน โดยสำนึกรักในทรัพยากรป่าและน้ำ

การที่คนเราจะ "อยู่ดีมีสุข" ได้นั้น ต้องมีสุขภาวะที่ดี ซึ่งคำว่า "สุขภาวะ" นั้น ไม่ใช่แค่เรื่องของสุขภาพทางกายเท่านั้น **พระไพศาล วิสาโล** ได้กล่าวไว้ว่า สุขภาวะนั้นประกอบไปด้วยสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางจิต และสุขภาวะทางปัญญาหรือทางจิตวิญญาณ ซึ่งเราคิดว่าชาวปกากะญอ บ้านสบลาน จัดว่าเป็นชุมชนที่มีสุขภาวะที่ดีแห่งหนึ่ง

สุขภาวะทางจิต

หมายถึง การที่มีจิตปลอดพ้นจากความทุกข์ ไม่เครียดและมีอารมณ์ในเชิงบวก ซึ่งชาวปกากะญอ บ้านสบลานเป็นคนที่มองโลกในแง่ดี มีจิตใจเมตตากรุณา และผ่อนคลาย เนื่องจากพวกเขาไม่เครียดเหนียวจิตใจทำให้พวกเขามีความมั่นคงทางจิตใจนั่นคือ "ความเชื่อและพิธีกรรม" ที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติอันเป็นที่พึ่งของพวกเขา

ด้วยความสมบูรณ์ของทรัพยากรและธรรมชาติ ทำให้ชาวปกากะญอบ้านสบลานไม่ต้องดิ้นรนนัก พวกเขาใจดีทุกคน และมีความรักให้แก่ทุกสิ่ง ความเชื่อเรื่องขวัญที่มีอยู่ในทุกสรรพสิ่ง ทำให้เขาไม่ทำร้ายสิ่งใด ไม่ว่าจะเป็นหมูเก้า ควายบ้าน ป่า หรือน้ำ ทุกสิ่งล้วนมีชีวิตจิตใจในสายตาของชาวปกากะญอ

สุขภาวะทางปัญญา

หมายถึง การที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต สามารถวางจิต วางใจได้อย่างถูกต้อง คิดดี คิดเป็น และเห็นตรง จนกระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาชีวิต หรือแก้ปัญหาการทำงานได้ด้วยตัวเอง

ชาวปกากะญอบ้านสบลานเป็นกลุ่มคนที่มีความพอใจในสิ่งที่ตัวเองมี ถึงแม้จะเป็นชุมชนต้นน้ำ ซึ่งจะใช้ น้ำมากเท่าไรก็ได้ แต่เพราะเห็นแก่ส่วนรวม คิดว่าทรัพยากรเป็นของคนทุกคน นอกจากใช้แล้วยังช่วยรักษาให้ทรัพยากรมีเหลือไปถึงคนปลายน้ำอีกด้วย

ชาวปกากะญอเชื่อว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และใช้ทรัพยากรเท่าที่จำเป็น เพราะการทำลายธรรมชาติก็เท่ากับการทำร้ายตนเองและลูกหลานของตน

ด้วยปัจจัยรอบตัวของชาวปกากะญอ ทำให้พวกเขาสามารถมีสุขภาวะที่ดีได้ โดยไม่ว่าจะเป็นสุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคมหรือทางปัญญาก็ตาม สุขภาวะที่ดีในชุมชนแห่งนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ และกุศโลบายที่ก่อเกิดเป็นความเชื่อให้พวกเขา รักษาป่า โดยไม่จำเป็นต้องสรรหาของนอกกายนอกชุมชนมาเติมเต็มความต้องการเลย เพราะสุขภาวะของชาวปกากะญอมีความสมบูรณ์แบบในตัวเองด้วยการใช้ชีวิตอย่างพึ่งพาธรรมชาติและสายสัมพันธ์ของชุมชน

การสัมปทานป่าไม้

สู่การเปลี่ยนแปลงของป่าไม้ไทย

ในอดีตป่าภาคเหนือรวมทั้งป่าซึ่งเป็นถิ่นฐานบ้านสบลานเคยถูกสัมปทานมาแล้วสองครั้ง คือในพ.ศ. 2426 และ พ.ศ. 2484 การสัมปทานป่าไม้จึงนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ทรัพยากรป่าไม้ภาคเหนืออยู่ไม่น้อย ป่าภาคเหนือในปัจจุบันจึงไม่อุดมสมบูรณ์ดังเดิม ซึ่งคือป่าที่ถูกฟันฟูด้วยการปลูกป่าทดแทนในภายหลัง

การสัมปทาน คือ การที่รัฐอนุญาตให้เอกชนจัดทำบริการสาธารณะหรือจัดทำประโยชน์เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติภายในระยะเวลาและตามเงื่อนไขที่รัฐกำหนด เช่น การสัมปทานป่าไม้

การสัมปทานไม้ยาง

ให้เหลือไว้ 50 เปอร์เซ็นต์ จากไม้ที่เลือกตัด คือ ตัดต้นเว้นต้น ต้องมีเส้นรอบวง 250 ซม. ขึ้นไป

การสัมปทานไม้สัก

การทำสัมปทานป่านั้น รัฐจะแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็น 10 ตอน 3 แปลง โดยจะเปิดให้ทำไม้ได้ปีละ 1 แปลง ลักษณะการตัดไม้เป็นการเลือกตัดตามข้อกำหนดข้างต้น โดยต้องตัดไม้ให้เหลือไว้ 35 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนไม้ที่เลือกตัดทั้งหมด ไม้สักที่จะตัดได้ต้องมีเส้นรอบวง 190 ซม. สูง 130 ซม.

การสัมปทานไม้กระยาเลย

มีวิธีการแบ่งป่าและเลือกตัด เช่นเดียวกับไม้สัก และต้องเหลือไม้ 30 เปอร์เซ็นต์จากจำนวนไม้ที่เลือกตัดทั้งหมด

ที่มา : www.seub.or.th
เข้าถึงเมื่อ : 20 กันยายน 2557

หลังจากที่รัฐเปิดให้สัมปทานป่าแล้ว รัฐจะเริ่มทำการจัดวางโครงการ

1 วางโครงการ และสำรวจป่า

ก่อนที่จะมีการให้สัมปทาน จะมีการวางโครงการสัมปทานโดยดูจากแผนที่ระวางของกรมแผนที่ทหารมาตราส่วน 1:50,000 และภาพถ่ายทางอากาศเป็นหลัก จากนั้นเจ้าหน้าที่จะเข้าไปสำรวจป่า กำหนดวางแนวพื้นที่สัมปทาน แต่ละโครงการมีพื้นที่ประมาณ 500-1,000 ตารางกิโลเมตร แล้วจึงรอให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติการทำสัมปทาน

2 แบ่งพื้นที่ป่า

ต่อจากนั้นรัฐจะทำการแบ่งพื้นที่ตัดไม้ โดยรัฐใช้วิธีการ “เลือกตัด” เนื่องจากในการสัมปทานนั้นจะไม่ตัดไม้หมดทั้งแปลง แต่รัฐจะกำหนดขนาดต้นไม้ที่สามารถตัดได้ตามชนิดไม้ รวมถึงเก็บไม้บางส่วนไว้ โดยจะมีข้อห้ามและชนิดไม้ที่ห้ามตัดดังนี้

ไม้ที่ตัดไม่ได้ นั้น ได้แก่ ไม้โทนหรือไม้ตั้งอยู่โดดเดี่ยวจากไม้กลุ่มชนิดเดียวกัน, ไม้ที่อยู่บริเวณสันเขาหรือใกล้สันเขาที่จะแตกหน่อ ออกเมล็ดลงไหลเขาได้ และ ไม้เชื้อ ซึ่งเป็นไม้ที่จะแตกหน่อต่อไปในอนาคต

บริเวณพื้นที่ที่เป็นต้นน้ำลำธาร พื้นที่ที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ยตั้งแต่ 30 องศาขึ้นไป และพื้นที่ที่อยู่ติดริมลำน้ำห้ามเข้าทำไม้ โดยหลังจากทำการเลือกต้นไม้ที่จะตัดแล้ว จะต้องเหลือไม้ไว้อีกจำนวนหนึ่งจากไม้ที่ถูกเลือกตัด ซึ่งจะต้องเหลืออย่างน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับชนิดไม้ที่รัฐจะกำหนด ไม้ที่ตัดได้จะนำขวานไปถากบนต้นไม้ ส่วนไม้ที่ไม่ให้ตัดจะกักบาทสีแดงไว้

3 เริ่มตัดได้

หลังจากที่มีการเลือกไม้แล้ว ผู้รับสัมปทานก็จะเริ่มตัดไม้ได้ โดยก่อนจะเริ่มตัดพื้นที่รับสัมปทานจะต้องชำระเงินค่าเปิดป่าเป็นรายปีด้วย

4 ตัดเสร็จแล้ว

เจ้าหน้าที่รัฐจะเข้าไปตรวจ วัตถุประสงค์ ความกว้างยาวของไม้และตีตราชักลากที่ไม้และต่อไม้จึงจะอนุญาตให้ลากไม้ออกจากพื้นที่ได้ โดยหากยังไม่มีการตีตราห้ามลากไม้ออกมาเกินจากต่อ 40 เมตร

5 ประทับตราเป็นอันเสร็จ

เมื่อลากไม้ออกมาแล้ว เจ้าหน้าที่จะทำการประทับตราที่ไม้อีกครั้งเพื่อคำนวณค่าคชหลวง แล้วผู้รับสัมปทานจะต้องทำการชำระในทันทีก่อนจะเริ่มนำไม้ออกจำหน่าย ในขั้นตอนนี้จึงถือว่าเป็นการสิ้นสุดขั้นตอนของการสัมปทานป่าไม้

ความเหมือนที่แตกต่าง. . .

แม้รัฐจะให้สัมปทาน แต่มิได้มีเจตนาให้เกิดการตัดไม้แล้วปล่อยให้ป่าขาดความสมบูรณ์ รัฐยังมีข้อกำหนดที่ให้ผู้รับสัมปทานต้องกลับมาฟื้นฟูและดูแลสภาพแวดล้อมของป่าที่ตัดไปให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ดังเดิมด้วย

ผู้รับสัมปทานต้องทำการปลูกป่าอนุรักษ์ธรรมชาติภายในเขตป่าสัมปทาน และทำการปลูกสร้างสวนป่าเพิ่มเติมในที่ว่าง ตามแนวทางและวิธีการที่กรมป่าไม้กำหนด โดยส่วนใหญ่รัฐจะปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจขึ้นเพื่อที่จะได้นำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อ

ผู้รับสัมปทานมีหน้าที่ดูแลรักษาป่าและป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าภายในเขตสัมปทาน ตลอดจนดูแลรักษาป่าและธรรมชาติที่สวยงาม

ผู้รับสัมปทานจะต้องทำแนวป้องกันไฟป่าและกำจัดศัตรูพืชให้กับป่าที่สัมปทาน

สังเกตได้ว่าแนวทางในการใช้ประโยชน์จากป่าของรัฐนั้น มีทั้งกำหนดให้ตัดไม้ได้เพียงปีละแปลง ตัดไม้บางส่วน และต้องมีการปลูกป่าคืน

หลักการไม่ต่างจากการ ทำไร่หมุนเวียนของชาวปกากะญอ

ไร่หมุนเวียน	สัมปทานป่า
ตัดต้นไม้เหลือต่อเพื่อให้ต้นไม้เติบโตขึ้นมาใหม่ มีข้อห้ามหลายข้อสำหรับการเลือกพื้นที่ทำไร่และตัดไม้ ผู้รับสัมปทาน ตัดต้นไม้เพื่อขาย	จึงต้องการเนื้อไม้ ต้นไม้ตาย ไม่งอกขึ้นมาใหม่
เมื่อตัดแล้ว ไม่ต้องปลูกทดแทน เนื่องจากต้นไม้เก่าจะงอกขึ้นมาใหม่ตามธรรมชาติและนิเวศเดิม	รัฐให้ผู้รับสัมปทานปลูกป่าทดแทนส่วนใหญ่เป็นไม้เศรษฐกิจและโตเร็ว และอาจไม่ใช่ไม้ท้องถิ่น
พืชท้องถิ่นขึ้นตามธรรมชาติอย่างผสมผสาน จึงมีความหลากหลายทางชีวภาพ	อาจลดความหลากหลายทางชีวภาพ
กลับสู่ระบบนิเวศเดิม	อาจไม่กลับสู่ระบบนิเวศเดิม
หน้าดินไม่เสีย	หน้าดินอาจขาดความสมบูรณ์ตามธรรมชาติ
นำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนตามความจำเป็น ได้ผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการดำรงชีวิต	รัฐได้ค่าภาคหลวง ผู้รับสัมปทานสร้างรายได้จากการทำธุรกิจ
ป่าของทุกคน ทำกินและดูแลโดยชุมชน	ป่าของส่วนรวม ดูแลโดยรัฐ

ป่าบ้านสบลาน

ดูแลรักษาป่าที่เหลืออยู่

การสัมปทานครั้งที่ 1 สัมปทานฝรั่ง

ในปี พ.ศ.2426 รัฐบาลไทยได้เริ่มมีการทำไม้กับชาวอังกฤษเป็นชาติแรก เกิดการพัฒนาระบบการทำและค้าไม้กลายเป็นระบบสัมปทานในปี พ.ศ. 2496

การทำสัมปทานป่าบริเวณบ้านสบลาน ชาวต่างชาติได้ตัดไม้สักอันมีค่าไป โดยใช้วิธีล่องซุงไปตามแม่น้ำขานจนออกสู่ทะเลอ่าวไทย และขนส่งจนถึงประเทศอังกฤษ จนกระทั่งไม้มีค่ามีจำนวนลดลงเรื่อยๆ รัฐจึงทำการหยุดการสัมปทานป่าครั้งที่ 1

การสัมปทานครั้งที่ 2 สัมปทานไทย

เนื่องจากไม่มีค่าทางเศรษฐกิจได้ลดจำนวนลงมากจากการสัมปทานป่าครั้งที่ 1 เป็นเหตุให้ในการสัมปทานป่าครั้งที่ 2 นั้น บริษัทผู้รับสัมปทานชาวไทยได้เข้าทำสัมปทานไม้กระยาเลยแทน ซึ่งเป็นไม้ที่ถูกทะเลหรือถูกปลูกทดแทน (ซึ่งไม่ใช่ไม้สัก)จากการทำสัมปทานครั้งแรก การสัมปทานป่านั้นดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนทรัพยากรป่าภาคเหนือเสื่อมโทรม

ที่สุดในปีพ.ศ.2516 รัฐบาลจึงทำการปิดป่า ยกเลิกการทำสัมปทานป่าไม้ทั้งหมด

อาจกล่าวได้ว่า ป่าในวันนี้มิได้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนป่าของไทยในอดีต แม้ที่ชุมชนบ้านสบลานเองก็ประสบสถานการณ์ที่ไม่ต่างกัน

อย่างไรก็ตาม ชาวปกากะญอบ้านสบลานได้ร่วมมือกันปกป้อง ดูแลรักษาและฟื้นฟูป่าที่เหลืออยู่ ทั้งโดยการสืบทอดจารีตประเพณีที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำให้ยั่งยืน หรือกำหนดระเบียบกติกาต่างๆ ขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนปฏิบัติตาม รวมทั้งสร้างเครือข่ายในการร่วมดูแลรักษาป่า ทั้งนี้เพื่อให้ป่ายังคงความสมบูรณ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ

ตัดป่าไป ทวงป่าคืน...

หลังจากป่าภาคเหนือผ่านการสัมปทานถึง 2 ครั้งจนเสื่อมโทรม รัฐจึงได้ทำการปิดป่าเพื่อฟื้นฟูป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ โดยพยายามที่จะประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่ต่างๆ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกป่าและตัดไม้ซึ่งนั้นส่งผลกระทบต่อชาวบ้านป่าภาคเหนือบ้านสบลาน ผู้ซึ่งอยู่ร่วมและพึ่งพาป่ามาอย่างเนิ่นนานก่อนหน้านี้

ป่าสงวนแห่งชาติ

คือ ป่าที่ได้ถูกกำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 โดยพระราชบัญญัติเกี่ยวกับป่าสงวนแห่งชาติมีทั้งหมด 34 มาตรา โดยมีมาตราที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมีดังนี้

ยื่นคำร้อง รับเงินทดแทน โดยมาตรา 12, 13, 21 มีใจความสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

บุคคลใดอ้างว่ามีสิทธิ หรือได้ทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติใดอยู่ก่อนวันที่กฎกระทรวงกำหนดป่าสงวนแห่งชาตินั้นใช้บังคับ สามารถยื่นคำร้องเป็นหนังสือต่อนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ภายในกำหนดเก้าสิบวัน นับแต่วันที่กฎกระทรวงนั้นใช้บังคับถ้าไม่ยื่นคำร้องภายในกำหนดดังกล่าว ให้ถือว่าสละสิทธิหรือประโยชน์นั้น และให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ส่งต่อคำร้องดังกล่าวไปยังคณะกรรมการสำหรับป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อคณะกรรมการสำหรับป่าสงวนแห่งชาติได้รับคำร้องแล้วให้สอบสวนตามคำร้องนั้น ถ้าปรากฏว่าผู้ร้องได้เสียสิทธิหรือเสื่อมเสียประโยชน์ ให้คณะกรรมการพิจารณากำหนดค่าทดแทนให้ตามที่เห็นสมควร

ห้ามอยู่อาศัย ห้ามบุกรุก มาตรา 14 - 20 มีใจความสำคัญดังนี้ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำการด้วยประการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ เว้นแต่ได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราว ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ ให้ใช้ได้ภายในระยะเวลาที่ระบุไว้ในใบอนุญาต ซึ่งต้องไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันออกใบอนุญาต

จะใช้พื้นที่ขึ้นอยู่กับอธิบดี มาตรา 18 มีใจความสำคัญดังนี้ อธิบดีมีอำนาจออกระเบียบการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในเรื่องการเข้าไป การผ่านหรือการใช้ทาง และการนำหรือปล่อยสัตว์เลี้ยงเข้าไป

ที่มา : www.forest.go.th
www.dnp.go.th
เข้าถึงเมื่อ : 18 กันยายน 2557

ป่าสงวนสะเมิง

ปัจจุบันชุมชนบ้านสบลานนั้นอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติสะเมิงซึ่งถูกประกาศเมื่อปี พ.ศ. 2516 โดยมีพื้นที่ทั้งหมด 587,500 ไร่ และครอบคลุมพื้นที่ 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลสะเมิงใต้ ตำบลสะเมิงเหนือ ตำบลบ่อแก้ว ตำบลแม่สาย และตำบลยั้งเมิง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยรัฐเลือกประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่นี้เพราะเล็งเห็นว่าไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้ซ้อ ไม้กว้ง ไม้รักฟ้า ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เหียง ไม้พลวง ไม้ยาง ไม้สน และไม้อื่นที่มีค่าทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีของป่าและทรัพยากรธรรมชาติอื่นจึงสมควรที่จะรักษาความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวไว้

ที่มา : แผนที่ทำกฎกระทรวงฉบับที่ 633 พ.ศ.2510 ออกตามความใน พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507

สงวนป่า บ้านสบลาน

การประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติสะเมิงนั้นแน่นอนว่าต้องส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านสบลาน ซึ่งตั้งถิ่นฐานสืบเนื่องมาก่อนการประกาศกฎหมายดังกล่าว เนื่องจากตามข้อกำหนดที่บัญญัติไว้ นั้น ไม่อนุญาตให้ชาวบ้านอยู่อาศัยในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติได้ ชาวปกากะญอบ้านสบลานเล่าว่าการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติสะเมิงนั้น ชาวบ้านไม่เคยรับทราบการดำเนินการก่อนการประกาศ แม้ในปัจจุบันนี้ ชาวปกากะญอจะยังคงตั้งถิ่นฐานในแหล่งเดิม เพราะได้รับความอะลุ่มอล่วยจากรัฐ อย่างไรก็ตามพวกเขาต้องใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง และไม่ทำอะไรที่รัฐตีความได้ว่าเป็นการบุกรุกและทำลายป่า การทำแนวกันไฟ และการทำข้อมูลเพื่อรวบรวมวิธีการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำอย่างยั่งยืนตามแบบจารีตประเพณีและตามระเบียบที่ตกลงกันใหม่ เป็นวิธีการหนึ่งที่ชาวปกากะญอบ้านสบลานให้ยืนยันต่อรัฐว่าพวกเขานั้นไม่เคยทำลายป่าและช่วยรัฐดูแลรักษาป่าตลอดมา

จึงสามารถตีความได้ว่า เมื่อพื้นที่ป่าใดถูกประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติแล้ว ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่จะต้องอพยพออกไปโดยจะได้รับเงินทดแทนจากภาครัฐ โดยทำการยื่นเรื่องร้องเรียนว่าตนเองอยู่อาศัยหรือใช้ประโยชน์มาก่อนการประกาศกฎหมาย รวมถึงรัฐจะไม่อนุญาตให้เข้าไปทำไม้ เก็บของป่า หรือใช้ประโยชน์จากป่า

ป่าสงวนวันนี้ อุทยานวันหน้า

พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติสะเมิงโดยประมาณครึ่งหนึ่งได้ถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติขุนขาน ขณะนี้ในส่วนของชุมชนบ้านสบลานยังคงอยู่ในเขตของพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติสะเมิงส่วนที่เหลือ และรอวันประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติออบขานต่อไป

อุทยานแห่งชาติขุนขาน

อุทยานแห่งชาติขุนขานประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 126 ของประเทศไทย

อุทยานแห่งชาติขุนขานนี้อยู่ในลุ่มน้ำขานและลุ่มน้ำแม่แจ่ม มีเนื้อที่โดยประมาณ 129,959 ไร่ หรือ 207.93 ตารางกิโลเมตร ซึ่งพื้นที่อุทยานแห่งชาตินี้ได้กินพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ป่าสะเมิง ได้แก่ ตำบลแม่สลาบ ตำบลบ่อแก้ว ตำบลสะเมิงเหนือ และตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จนไปถึงป่าแม่แจ่ม ที่ตำบลบ้านจันทร์ ตำบลแม่ยาว จังหัดเชียงใหม่

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

มีทั้งสิ้น 30 มาตรา แบ่งเป็น 5 หมวด โดยมาตราที่จะมีผลกระทบโดยตรงต่อชุมชนคือมาตราที่ 16 และ 21

มาตรา 16 ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใด

1 ยึดถือหรือครอบครองที่ดิน รถมคังควาว	8 เก็บหรือทำด้วยประการใดๆ ให้เป็น
2 เก็บ, หา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ อันตรายแก่ดอกไม้ ใบไม้ หรือผลไม้	9 นำยานพาหนะเข้าออกหรือขับขี่ยาน
3 นำสัตว์ออกไป หรือทำด้วยประการใดๆ ยางไม้ น้ำมันยาง น้ำมันสน แร่หรือ	10 นำอากาศยานขึ้นลงในที่มีได้จัดไว้เพื่อ
4 ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายหรือ	11 นำหรือปล่อยปลุสัตว์เข้าไป
5 เปลี่ยนแปลงทางน้ำหรือทำให้ให้น้ำในลำน้ำ	12 นำสัตว์เลี้ยงหรือสัตว์พาหนะเข้าไป เว้น
6 ปิดหรือทำให้กีดขวางแก่ทางน้ำหรือ	13 เข้าไปดำเนินกิจการใดๆ เพื่อหาผล
7 เก็บ, หา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ	14 ปิดประกาศ โฆษณา หรือขีดเขียนใน
ให้เป็นการอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่ง	15 นำเครื่องมือสำหรับล่าสัตว์หรือจับสัตว์
กล้วยไม้ น้ำผึ้ง ครั่ง ถ่านไม้ เปลือกไม้หรือ	16 ยิงปืน ทำให้เกิดระเบิดซึ่งวัตถุระเบิด
	17 ส่งเสียงอื้อฉาวหรือกระทำการอันอัน
	18 ทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งต่างๆ ในที่มีได้
	19 ทิ้งสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิงซึ่งอาจทำให้เกิด

มาตรา 22

ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนพระราชบัญญัตินี้ เป็นเหตุให้มีสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่หรือมีสิ่งอื่นใดในอุทยานแห่งชาติ ผิดไปจากสภาพเดิมให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิดทำลายหรือรื้อถอนสิ่งนั้นๆ ออกไปให้พ้นอุทยานแห่งชาติ หรือทำให้สิ่งนั้นๆ กลับคืนสู่สภาพเดิมแล้วแต่กรณีถ้าผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามหรือถ้าไม่รู้ตัวผู้กระทำความผิดหรือเพื่อป้องกันหรือบรรเทาความเสียหายแก่อุทยานแห่งชาติ พนักงานเจ้าหน้าที่จะกระทำการดังกล่าวแล้วอย่างใดอย่างหนึ่งเสียเองก็ได้ตามสมควรแก่กรณีและผู้กระทำความผิดมีหน้าที่ชดเชยค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในการที่พนักงานเจ้าหน้าที่กระทำการเสียเองนั้น

อุทยานแห่งชาติออบขาน

บริเวณที่ถูกกำหนดเป็นเขตอุทยานแห่งชาติออบขานนี้ ยังไม่ถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ โดยหากมีการประกาศเป็นอุทยานขึ้น จะมีเนื้อที่ทั้งหมด 302,500 ไร่ หรือ 484 ตารางกิโลเมตร และจะครอบคลุมพื้นที่ป่าสงวนสะเมิงบริเวณตำบลสะเมิงใต้ ตำบลแม่สลาบ ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง และครอบคลุมพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ขาน-แม่วาง ในตำบลแม่วิน ตำบลบ้านภาค ตำบลดอนเปา ตำบลทุ่งปี อำเภอแม่วาง ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง และบริเวณป่าท่าช้าง-แม่ขนิล ในบริเวณตำบลน้ำแพร่ ตำบลบ้านปาง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งบ้านสบลานก็อยู่ในบริเวณพื้นที่ที่รอประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเช่นกัน รัฐกำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการเพื่อเตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติต่อไป ในขณะที่ชาวบ้านนั้นมีการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านคัดค้าน

เพราะหากพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติสะเมิงส่วนที่เหลืออยู่ถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเมื่อใด จะส่งผลกระทบต่อชาวปกากะญอบ้านสบลานอย่างแน่นอน เนื่องจากว่าพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาตินั้นมิกฎหมายที่มีความเข้มงวดกว่าพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติมาก ชาวปกากะญอจะต้องอพยพย้ายออกจากพื้นที่ พวกเขาจะไม่มีที่อยู่อาศัยและไม่มีพื้นที่ทำมาหากิน ไม่ว่าจะเป็นการเก็บของป่าหรือเลี้ยงสัตว์ก็ไม่สามารถทำได้

คำถามจึงเกิดขึ้นตามมาว่ารัฐอาจมองข้ามราษฎรบางกลุ่มอย่างเช่นกลุ่มชาวปกากะญอบ้านสบลาน ที่พวกเขาอาศัยอยู่ในป่า และมีวิถีที่พึ่งพิงอยู่ร่วมกับธรรมชาติมาเป็นเวลากว่า 200 ปี อีกทั้งพวกเขายังเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกับป่าโดยไม่เบียดเบียนและทำลาย ในทางตรงกันข้ามแม้พวกเขาจะใช้ประโยชน์จากป่า แต่ก็รักษาผืนป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์ได้ตลอดมา ซึ่งหากรัฐประกาศเขตอุทยานแห่งชาติออบขานขึ้นมาเมื่อใด ชาวปกากะญอเหล่านี้จะไปอยู่ที่ใด ในเมื่อ...

พื้นป่าแห่งนี้คือบ้านหลังแรก
และหลังเดียวของพวกเขา

แนวทางการเคลื่อนไหวและต่อสู้

เครือข่ายเกษตรภาคเหนือ หรือ คกน. คือการรวมกลุ่มของชุมชนที่ประสบปัญหาจากนโยบายการจัดการพื้นที่ป่า เช่น การประกาศเขตพื้นที่ป่าสงวน หรือประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่ง คกน. เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายองค์กรประชาชน 17 จังหวัด

เครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำภาคเหนือ หรือ คปน. เป็นการรวมกลุ่มของ 7 ชุมชนที่ได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐบาล ประกอบไปด้วย

**ชุมชนแม่แจ่ม ชุมชนห้วยตึง ชุมชนสะเอียบ ชุมชนน้ำปาม
ชุมชนคลองชมพู ชุมชนโป่งอาง และชุมชนสบลาน**

โดยชุมชนทั้ง 7 ได้รวมตัวโดยมีแนวทางการต่อสู้ด้วยกฎหมายที่สอดคล้องไปกับการเรียกร้องของ คกน. โดยจะพยายามเสนอแนวทางการจัดการน้ำแบบบูรณาการ ผ่านพ.ร.บ.การจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อทดแทนการสร้างเขื่อนซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อภูมิปัญญา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ

แนวทางการเคลื่อนไหวต่อสู้โดยใช้กฎหมายที่ร่างและเสนอขึ้นโดยประชาชน...มีดังต่อไปนี้

จาก พ.ร.บ.ป่าชุมชน

พ.ร.บ.ป่าชุมชน เป็นหนึ่งในแนวทางการต่อสู้ของเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ เพื่อเรียกร้องสิทธิในการจัดการพื้นที่ป่าให้แก่ชุมชนต่างๆ มีแนวทางการเรียกร้องอยู่ในรูปแบบของกฎหมายที่ถูกร่าง และเสนอขึ้นโดยภาคประชาชน เนื่องจากรัฐพยายามดึงพื้นที่ป่าของชุมชนต่างๆ บนเขา ให้มาเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ป่าในครอบครองของรัฐ พ.ร.บ.ป่าชุมชนจึงได้ถูกร่าง และเสนอขึ้นสู่รัฐ เพื่อที่จะได้คงสิทธิประโยชน์ในการอาศัยอยู่ ใช้ประโยชน์ และรักษาวัฒนธรรม และประเพณีดั้งเดิม ควบคู่ไปกับการรักษาทรัพยากรป่าในพื้นที่

ร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนฉบับนี้ผ่านการร่างและเสนอมาอย่างยาวนานกว่าสิบปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2533 ที่เป็นปีเริ่มร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนฉบับประชาชน กระทั่งได้ยื่นเสนอต่อรัฐในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งตลอดมาการยื่นเสนอร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนเป็นไปอย่างยากลำบาก และถูกตีตกหลายครั้ง ไม่ว่าจะจากภาครัฐที่ไม่รับเข้า หรือการที่ภาคประชาชนเห็นการแก้ไขกฎหมายของภาครัฐที่ไม่ถูกต้อง และไม่ตรงความต้องการของประชาชน โดยทางรัฐก็มีการร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนออกมาเช่นกัน อย่างไรก็ตามร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนฉบับของประชาชนนั้นได้รายชื่อสนับสนุนครบจำนวน (50,000

รายชื่อตามรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ.2540) ในปีพ.ศ. 2542 โดยมีการเสนอผ่านคณะรัฐมนตรีขึ้นไป ในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย แต่กระนั้นก็ยังพบปัญหาการตกไปของกฎหมาย เนื่องจากการยุบสภา และยังคงเกิดปัญหานี้ขึ้นซ้ำอีกหลายครั้งในเวลาต่อมา

กระทั่งปี พ.ศ. 2550 ร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเสนอของประชาชนได้ผ่านการแปรญัตติ วาระ 2 ในสภาผู้แทนราษฎร ในสมัยของรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว พ.ร.บ.ฉบับนี้ถูกยื่นเสนอควบไปกับพ.ร.บ.ป่าชุมชน ฉบับที่ร่างขึ้นโดยกรมป่าไม้ ในขั้นตอนการแปรญัตติ วาระที่ 2 ทำให้พ.ร.บ.ฉบับนี้ผ่านการแปรญัตติในครั้งนั้น ไม่ได้ให้สิทธิกับชุมชนในการอาศัยอยู่ ใช้ประโยชน์ และรักษาวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม ทำให้ประชาชนได้คัดค้านกฎหมายฉบับนี้ไป จนไม่ได้มีการประกาศใช้ และตกไปในที่สุด หลังจากนั้นชุมชนต่างๆ ในเครือข่าย จึงได้หันไปให้ความสนใจกับการยื่นเสนอกฎหมายโฉนดชุมชนขึ้นแทน และไม่ได้มีการเสนอร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนขึ้นอีก เนื่องจากปัญหาที่ว่าสามารถถูกเปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงได้ง่าย ระหว่างกระบวนการพิจารณาร่าง และแปรญัตติในสภา

สู่ โฉนดชุมชน

โฉนดชุมชน คือความพยายามรักษาพื้นที่ป่า ในรูปแบบของร่างกฎหมาย ครั้งที่ 2 ของชุมชนบ้านสบลาน และเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ โดยในตอนแรกไม่ได้มีความพยายามในการทำให้ออกมาในรูปของ พ.ร.บ. แต่จะออกมาในรูปของมติคณะรัฐมนตรี

ตามหลักการแล้ว โฉนดชุมชนนั้นมีความคล้ายคลึงกับพ.ร.บ.ป่าชุมชน คือมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนมีสิทธิในการอาศัยอยู่ ใช้ประโยชน์ และรักษาวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม ซึ่งที่ดินที่ถูกระบุในโฉนด จะไม่ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวมของทั้งชุมชน ทำให้ที่ดินดังกล่าวไม่สามารถนำมาขายได้ โดยในพื้นที่นั้นๆ จะต้องมีการแบ่งสัดส่วนพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ของแต่ละครัวเรือนอย่างชัดเจน โดยจะต้องอาศัยการร่วมมือระหว่างชุมชนใกล้เคียง เพื่อระบุขอบเขตของแต่ละชุมชนได้ถูกต้อง ซึ่งในขั้นตอนนี้จำเป็นต้องมีการเดินสำรวจพื้นที่พร้อมกัน

ระหว่างประชาชน จากชุมชนในบริเวณนั้นทั้งหมด และตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อระบุอาณาเขต โดยยึดเอาพิกัด GPS เป็นหลักเกณฑ์

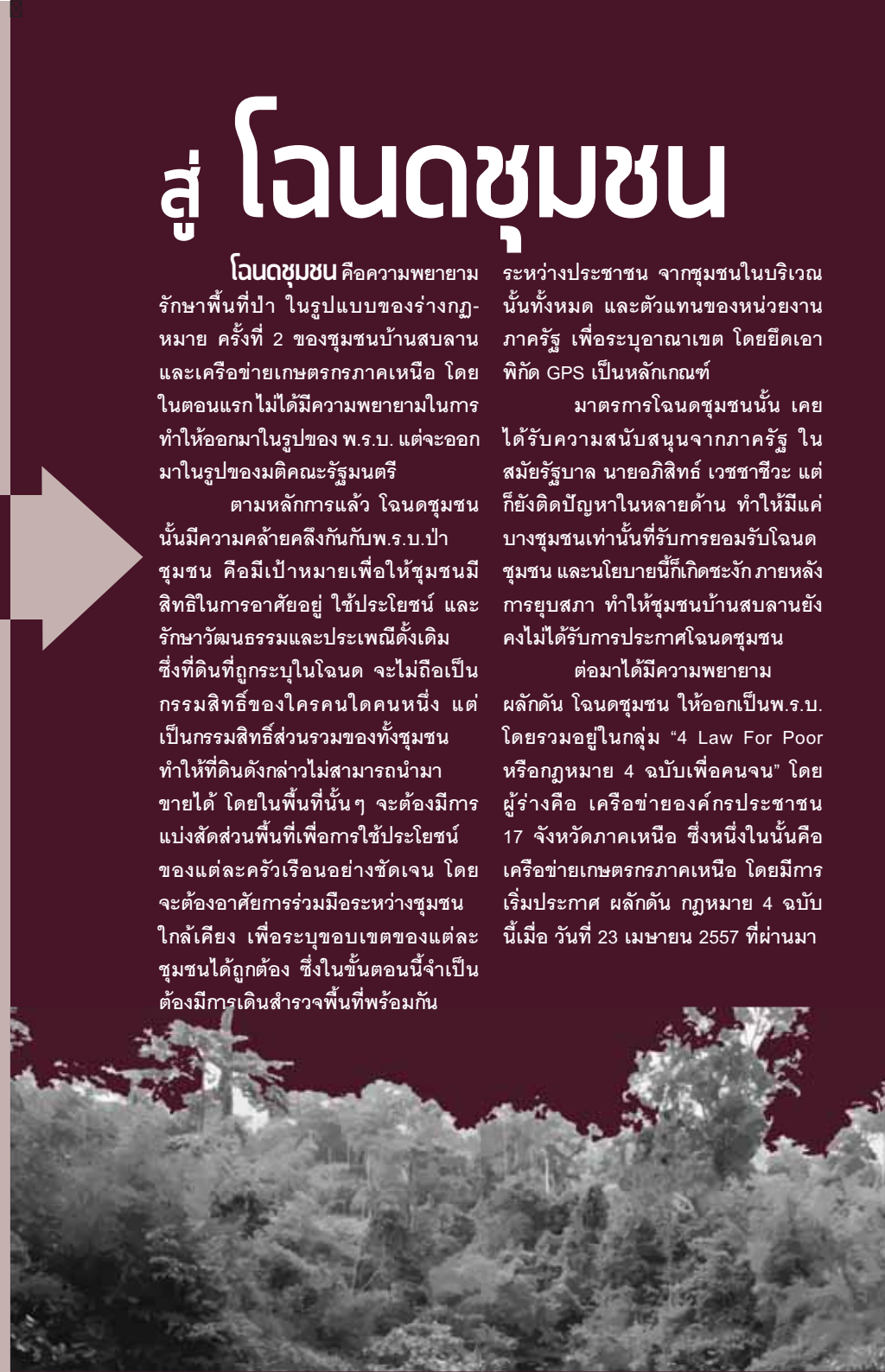
มาตรการโฉนดชุมชนนั้น เคยได้รับความสนับสนุนจากภาครัฐ ในสมัยรัฐบาล นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ แต่ก็ยังติดปัญหาในหลายด้าน ทำให้มีแค่บางชุมชนเท่านั้นที่รับการยอมรับโฉนดชุมชน และนโยบายนี้ก็เกิดชะงักภายหลังการยุบสภา ทำให้ชุมชนบ้านสบลานยังคงไม่ได้รับการประกาศโฉนดชุมชน

ต่อมาได้มีความพยายามผลักดัน โฉนดชุมชน ให้ออกเป็นพ.ร.บ. โดยรวมอยู่ในกลุ่ม “4 Law For Poor หรือกฎหมาย 4 ฉบับเพื่อคนจน” โดยผู้ร่างคือ เครือข่ายองค์กรประชาชน 17 จังหวัดภาคเหนือ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ โดยมีการเริ่มประกาศ ผลักดัน กฎหมาย 4 ฉบับนี้เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2557 ที่ผ่านมา

ป่าชุมชน คือ ผืนป่าที่ชุมชนช่วยกันจัดการพื้นที่ดูแลรักษา ทั้งจากปัญหาไฟป่า การบุกรุกแผ้วถาง การปกป้องจากผู้คนที่อาจเข้าไปหาของป่าจนเกินพอดี โดยชุมชนหรือหมู่บ้านที่ดูแลป่าชุมชน จะมีกฎระเบียบหรือแนวทางในการดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าค่อนข้างชัดเจน เป็นต้นว่า การร่วมกันทำแนวกันไฟ การจัดเวรยามเดินลาดตระเวน กติกาในการเก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ ฯลฯ ป่าชุมชนจะแบ่งพื้นที่

ออกเป็นสองบริเวณคือ บริเวณพื้นที่อนุรักษ์ และบริเวณพื้นที่ใช้สอย สถานะทางกฎหมายของพื้นที่ที่จัดตั้งเป็นป่าชุมชน อาจเป็นป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่สาธารณประโยชน์ หรืออาจจะอยู่ในพื้นที่ของเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าก็ได้ (ในกรณีทีประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับป่าสงวนแห่งชาติที่ใช้เป็นป่าชุมชนอยู่ก่อน)

ที่มา : www.citizenthaipbs.net , www.seub.or.th
www.bloggang.com
เข้าถึงเมื่อ : 3 ตุลาคม 2557

สิทธิในรัฐธรรมนูญ

ชุมชนชาวปากาเกาะนุอบ้านสบลานและเครือข่ายพยายามที่จะเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญมายังรัฐธรรมนูญปี 2550 ด้วยมาตราที่สนับสนุนดังนี้

มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

- ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นสิ่งที่มีติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด เป็นคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ที่มีจุดประสงค์ให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ ไม่ขึ้นอยู่กับความแตกต่างต่างๆ เช่น เพศ อายุ การศึกษา และเป็นสิ่งที่จะอยู่กับมนุษย์ไปจนตาย
- สิทธิ คือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ในการที่จะกระทำ งดเว้นกระทำ รวมทั้งเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำหรืองดเว้นกระทำเพื่อการใช้สิทธิของผู้ทรงสิทธิ
- เสรีภาพ คือ สภาพแห่งความอิสระในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำของผู้ทรงเสรีภาพ
- ความเสมอภาคของบุคคล คือการที่บุคคลมีสิทธิ เสรีภาพโดยเสมอกัน เพราะจะเป็นตัวที่ป้องกันไม่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติ
- เมื่อเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยย่อมมีความมุ่งหมายที่จะใช้บังคับในประเทศไทย
- ด้วยเหตุนี้เมื่อไม่มีการระงับ หรือ แบ่งแยกเป็นต่างหากว่าใช้คุ้มครองเฉพาะบุคคลผู้มีสัญชาติไทย
- ย่อมหมายถึงบุคคลทุกคนที่อยู่ในราชอาณาจักรไทย ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ย่อมได้รับความคุ้มครองโดยเท่าเทียมกัน ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติหรือสัญชาติ

มาตรา 57 สิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว การวางแผนพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ การวางผังเมือง การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ในที่ดิน และการออกกฎที่อาจมีผลกระทบต่อส่วนได้ส่วนเสียสำคัญของประชาชน ให้รัฐจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างทั่วถึงก่อนดำเนินการ

มาตรา 66 สิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา 67 สิทธิอนุรักษ์ บำรุงรักษา และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความคุ้มครอง

ด้วยการรับรองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญชาวปากาเกาะนุอบ้านสบลานมีสิทธิและได้รับการคุ้มครองในด้าน สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค รวมทั้ง มีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ มีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

หรือเป็นเพียงคนชายขอบ

“คนชายขอบนั้น ไม่ใช่แค่คนชายขอบ แต่คนเหล่านี้คือคนตกขอบ มีชีวิตที่อยู่กับการถูกทอดทิ้ง เอาเปรียบ และถูกเอาเปรียบ ถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงทรัพยากร ฯลฯ คนเหล่านี้อยู่นอกสายตา และไม่เคยถูกเล็งที่จะให้การช่วยเหลือ”

ศุภชัย เจริญวงศ์

คนชายขอบ เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีส่วนในการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ อีกทั้งความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรและการได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มคนชายขอบเหล่านี้มีน้อยมาก พวกเขาถูกมองเป็นเพียงแหล่งทรัพยากร แหล่งระบายสินค้า และเป็นแรงงาน ในกระบวนการผลิตเท่านั้น

อย่างไรก็ตามคำว่าคนชายขอบไม่ได้จำกัดเฉพาะกลุ่มคนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนทางภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ด้วยกระบวนการกลายเป็นคนชายขอบที่ซับซ้อนหลายประการทำให้กลายเป็นคนชายขอบนั้นอาจพิจารณาได้หลายบริบททั้งในเรื่องของพื้นที่ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างของประชาชนชายขอบได้แก่ ชาวเขาเผ่าต่างๆ ชนกลุ่มน้อย ผู้อพยพ สมัชชาคนจน ชาวนา ชาวไร่ในชนบท กลุ่มคนซึ่งอาศัยอยู่ในสลัม กลุ่มผู้ติดเชื่อเอดส์ คนพิการ วันรุ้น พวกรักร่วมเพศ ผู้หญิงขายบริการ แรงงานต่างชาติ แรงงานไร้ทักษะ ฯลฯ เป็นต้น

กระบวนการที่ทำให้เป็นคนชายขอบ

1

ยุคของการกำเนิดรัฐชาติ นับจากการกำเนิดรัฐชาติ เมื่อร้อยกว่าปีมานี้ มีการสถาปนาดินแดนแถบนี้ขึ้น เป็นประเทศสยาม และต่อมาก็ตั้งชื่อประเทศโดยอาศัย ชนเผ่า “ไท” ที่มีอยู่กระจุกกระจายมาตั้งเป็นชื่อ ประเทศไทย จากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดการนิยาม และการแบ่งแยกเชื้อชาติขึ้นในดินแดนแถบนี้ ซึ่งมีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ปะปนกัน และด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดคนชายขอบขึ้นมานับแต่นั้นหมายถึงคน ที่ไม่ใช่ไทย... กลายเป็นคนชายขอบ

2

ยุคของการพัฒนา ในยุคนี้ได้มีการนิยามศูนย์กลาง ของการพัฒนา ซึ่งก็คือเขตบริเวณที่ลุ่มภาคกลางเป็นหลัก แล้วค่อยขยายออกไปตามลำดับทั้งในส่วนที่เป็นอาณาบริเวณ และในมิติของเวลา แต่ก็ได้ทอดทิ้งบางส่วนซึ่งไม่ได้รับการพัฒนามาโดยตลอดด้วย

จากการพัฒนาอันนี้จึงได้ทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างพื้นที่ที่พัฒนาแล้ว และพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา ทำให้เกิดความเป็นชายขอบขึ้นมาอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นเรื่องที่ซ้อนทับลงไปกับเรื่องของความเป็นไทยที่ กล่าวมาในข้อต้น

3

ยุคโลกาภิวัตน์ ในยุคนี้ซึ่งร่วมสมัยกับพวกเราเป็นสมัยของการปรับตัวเข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ ใครก็ตามที่ปรับตัวเข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์นี้ได้ก็ไม่ใช่พวกชายขอบ ส่วนคนที่ปรับตัวไม่ได้ หรือพวกที่หลุดไปจากกระแสโลกาภิวัตน์ ก็กลายเป็นพวกชายขอบ

อาจกล่าวได้ว่า ชาวปกากะญอบ้านสบลาน

ถูกมองเป็นคนชายขอบ เนื่องจากคนภายนอกมองว่าเป็นพวกที่หลุดจากกระแสโลกาภิวัตน์ ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับกระแสได้ วัฒนธรรมของชาวปกากะญอที่ดั้งเดิมและหลากหลายถูกมองว่าเป็น “คนอื่น” แม้รัฐธรรมนูญจะรับรองสิทธิบุคคลและสิทธิชุมชนแต่ก็ขาดกฎหมายลูกที่ชัดเจนที่จะรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของพวกเขา ทำให้ไม่สามารถที่จะต่อสู้เรียกร้องด้วยตัวของพวกเขาเองได้ ในการทวงความเป็นธรรม ความเสมอภาค หรือสิทธิที่พึงได้รับอื่นๆ รวมไปถึงสิทธิในการปกป้องทรัพยากรของตนเอง นอกจากนี้การกระทำการเพื่อเรียกร้องสิทธิในด้านต่างๆ ของสังคมไทยในตอนนี้เปลี่ยนแปลงไป สังคมเชื่อ “สื่อ” มากกว่าเชื่อ “คน” และผู้คนไม่แสวงหาความรู้กันเพิ่มขึ้น

และท่ามกลางความด้อยโอกาสดังกล่าว ทำให้ชาวปกากะญอบ้านสบลานขาดความเท่าเทียมกับบุคคลอื่น ทั้งทางเศรษฐกิจหรือสังคม รวมถึงความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรและการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน

ที่มา : รายงานสรุปองค์ประกอบความเป็นคนชายขอบกับสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย, มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, พ.ศ.2544

เขื่อนแม่ขาน

พ.ศ.2530

พ.ศ.2532

พ.ศ.2537

พ.ศ.2540

โครงการสร้างเขื่อนแม่ขาน เป็นโครงการเขื่อนเอนกประสงค์ขนาดกลาง มีที่ตั้งสันเขื่อนบริเวณ บ้านห้วยโก้ง ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเขื่อนหินถม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งน้ำ ไปยังพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ขานตอนล่าง และพื้นที่บางส่วนของโครงการชลประทานแม่แตง เขื่อนดังกล่าวมีระดับเก็บน้ำสูงสุดที่ 381 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง มีความจุ 80.9 ล้านลูกบาศก์เมตร

พื้นที่ผิวเขื่อนเก็บน้ำที่ระดับน้ำสูงสุดอยู่ที่ 3.15 ตารางกิโลเมตร หรือเท่ากับ 1,968 ไร่ ต้องใช้งบประมาณในการก่อสร้าง 1,893.22 ล้านบาท มีพื้นที่รับน้ำทั้งหมดประมาณ 68,370 ไร่ แบ่งออกเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขานตอนล่าง 25,000 ไร่ และพื้นที่โครงการชลประทานแม่แตง 43,370 ไร่

ที่มา : www.prachatham.com
www.manager.co.th
www.prachathai.com
เข้าถึงเมื่อ : 22 กันยายน 2557

เดิมทีกรมชลประทานมีแนวคิดสร้างเขื่อนแม่ขานเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งในพื้นที่อำเภอสันป่าตอง ซึ่งประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ประกอบกับการที่ต่อมาได้รับการร้องเรียนจากชาวบ้าน อำเภอสันป่าตอง เพื่อเรียกร้องให้มีการก่อสร้างเขื่อน เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้ง

กรมชลประทานจึงเริ่มลงมือดำเนินงานโครงการเขื่อนแม่ขาน

กรมชลประทานได้มีการว่าจ้างบริษัท ที่ปรึกษาให้ทำการศึกษาความเหมาะสม และผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการฯ

การศึกษาดังกล่าวเสร็จสิ้นลง แต่โครงการดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการต่อได้ เพราะชุมชนบ้านแม่ขานใต้ ซึ่งเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ได้ออกมาทำการคัดค้านอย่างหนัก กระทั่งโครงการถูกระงับไปในที่สุด

ที่มา : เอกสารรายงานการประชุมการศึกษาความเหมาะสม และผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , 2538

หรือจะเป็นดังเช่นเขื่อนแม่สรวย

เขื่อนแม่สรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย คือตัวอย่างโครงการเขื่อนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับโครงการเขื่อนแม่ขาน ซึ่งเขื่อนแม่สรวยนั้นก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2541 ชาวบ้านที่คัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่ขาน จึงเลือกใช้เขื่อนแม่สรวยเป็นตัวอย่างการศึกษาผลกระทบ

เขื่อนแม่สรวยถูกจัดเป็นเขื่อนขนาดกลาง มีความจุ 73 ล้านลูกบาศก์เมตร เนื่องจากไม่ใช่เขื่อนขนาดใหญ่ คือมีความจุเกิน 100 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีพื้นที่รับน้ำมากกว่า 100,000 ไร่ จึงไม่ได้ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มเขื่อนจึงไม่ได้จัดให้อยู่ในกลุ่มเขื่อนที่ต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือ Environment Impact Assessment (EIA) และไม่มีนโยบายจัดหาพื้นที่อพยพให้กับชาวบ้าน แต่เขื่อนแม่สรวยกลับมีการจัดทำรายงาน EIA ขึ้นมาในภายหลังโดยไม่มีสาเหตุ และยังพบปัญหาหลังการก่อสร้างเขื่อนไปแล้วมากมายเช่น

1. มีรอยเลื่อนมุมสูงขนานลำน้ำแม่สรวย คาดว่าเป็นรอยเลื่อนขนาดเล็กที่เคลื่อนตัวน้อยมาก ขณะที่รอยเลื่อนแนวราบที่ขนานกับน้ำแม่ลาวมีการเคลื่อนตัวค่อนข้างมาก
2. การออกแบบเขื่อนแม่สรวยใช้ค่าความเร่งสูงสุดของการสั่นสะเทือนเพียง 0.1g เท่านั้น ขณะที่ผลของการศึกษาอีกหลายชิ้นเสนอให้ใช้ค่าสูงกว่า
3. น้ำในอ่างเก็บน้ำจะรั่วซึมผ่านได้เขื่อน แต่ใช้วิธีอัดฉีดสารผสมลงไปให้ค่ารั่วซึมอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ภายหลังพบน้ำไหลออกได้เขื่อนซึมออกมาจากปูในอุโมงค์ใต้เขื่อน

โดยสรุปคือการสร้างเขื่อนแม่สรวยนี้ไม่มีการศึกษาผลกระทบอย่างถี่ถ้วนและรอบด้านพอ กระทั่งนำมาซึ่งปัญหามากมายในภายหลังส่งผลให้ชาวบ้านซึ่งได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาเขื่อนแม่สรวย รู้สึกหวั่นวิตกว่าโครงการเขื่อนแม่ขานอาจนำมาซึ่งปัญหามากมายที่จะตามมาเช่นเดียวกัน

ผลกระทบ

ที่สุดก็มา

พ.ศ.2554

โครงการเขื่อนแม่ชานนี้ ส่งผลกระทบบอย่างหนักต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน 58 ครัวเรือน ประมาณ 200 คน ในชุมชนแม่ชานใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่เหนืออ่างเก็บน้ำ ที่อยู่ในเขตน้ำท่วม จึงมีความจำเป็นจะต้องโยกย้ายถิ่นฐาน ถ้าหากโครงการนี้ได้รับการอนุมัติและสร้างขึ้น รวมถึงทรัพยากรป่าไม้จะถูกทำลายอีกรวมแล้วกว่า 3,000 ไร่

นอกจากชุมชนแม่ชานใต้แล้ว ก็ยังมีชุมชนบ้านสบลาน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่จะได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากโครงการเขื่อนแม่ชานเช่นกัน ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านสบลานจะตั้งอยู่เหนือจุดก่อสร้างไปกว่า 20 กม. แต่ก็ได้รับผลกระทบไม่ต่างกัน เนื่องจากเขื่อนแม่ชานจะทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่ป่ากว่า 3,000 ไร่ดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันอยู่ระหว่างรอประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติออบขาน เนื่องจากการกั้นน้ำของเขื่อนจะทำให้ปริมาณน้ำตามลำน้ำเดิมเพิ่มสูงขึ้น เพราะไม่สามารถไหลออกได้ตามธรรมชาติ จึงทำให้เกิดน้ำท่วม โดยจากการประเมินคาดว่าจะท่วมขึ้นมาถึงบริเวณพื้นที่ทำกินของชาวบ้านในชุมชน และส่งผลให้บ้านสบลานมีสภาพเป็นเกาะ เนื่องจากถนนเข้าออก ซึ่งเป็นทางสัญจรสายเดียวของชุมชนจะถูกตัดขาด ด้วยน้ำจากเขื่อนที่ท่วมขึ้นมา และไม่ได้มีเพียงแต่สบลานเท่านั้นที่ใช้เส้นทางสัญจรนี้ แต่ยักรวมถึงชาวบ้านอีก 2,000 คนใน 8 หย่อมบ้านรายรอบจะถูกตัดขาดทางสัญจรเช่นกัน

ซึ่งผลกระทบดังกล่าว จะทำให้ชาวบ้านสบลาน 33 ครอบครัวยุ 100 กว่าคน ก็ต้องอพยพออกจากพื้นที่ที่พวกเขาอาศัยอยู่กันมากกว่า 200 ปี ละทิ้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น พื้นที่ทำไร่ทำนา รวมถึงผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ที่ชาวบ้านร่วมกันดูแลมาอย่างยาวนาน ในเขตลุ่มน้ำชานกว่า 3,000 ไร่ จะจมลงใต้น้ำทันที

“ถ้าเขื่อนมาน้ำจะท่วมที่นาของชาวบ้านหมด ป่าก็ท่วมหมด สัตว์ก็ตาย มีแต่น้ำที่ไม่เหลืออะไรเลย มันก็เป็นแม่น้ำที่พิการ ใช้อะไรไม่ได้”

พะตีตาเยะ ยอดฉัตรเมืองบุญ

เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ทำให้รัฐบาล สมัยนายกรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ตัดสินใจร่างแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 3.5 แสนล้านบาท โดยมีการรื้อโครงการเขื่อนแม่ชานกลับมาขึ้นมา อยู่ในโมดูล A1

ไม่ใช่สัดส่วนที่จริง
ที่มา : เอกสารรายงานการประชุมการศึกษาความเหมาะสม และผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ชาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , 2538

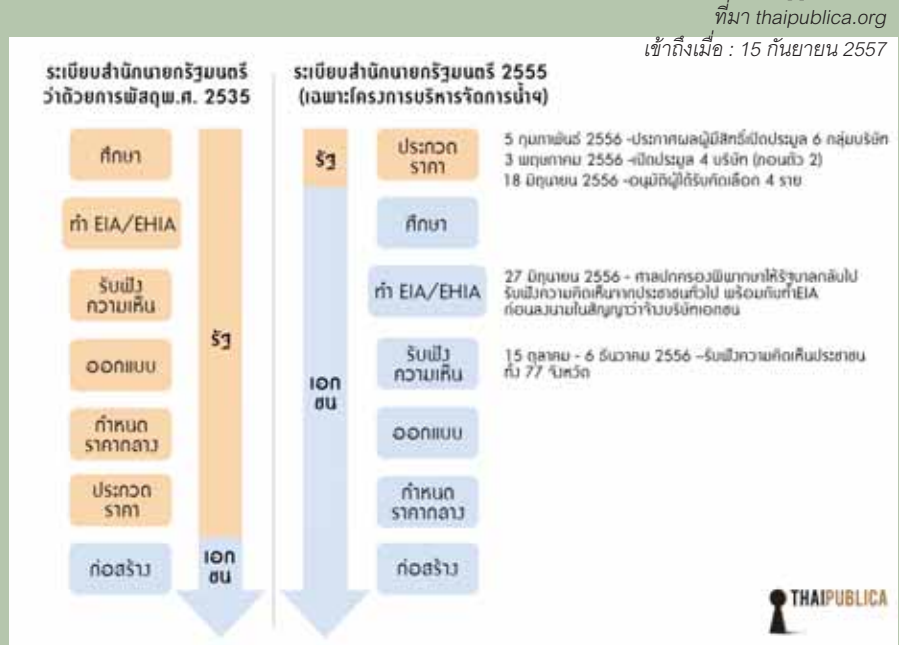
โครงการแผนแม่บท การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 3.5 แสนล้านบาท

โครงการแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 3.5 แสนล้านบาท เป็นโครงการที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร หลังเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2554 โดยแผนแม่บทนี้ถูกร่างขึ้นมาเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ และเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับปัญหาทุกภัยที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต โดยคาดหวังว่าจะสามารถจัดการน้ำอย่างบูรณาการได้ในระยะยาว

แผนแม่บทนี้แบ่งออกเป็น 9 โมดูลได้แก่ A1, A2, A3, A4, A5, A6 และ B1, B2, B3, B4 ในแต่ละโมดูลจะมีโครงการและพื้นที่ที่รับผิดชอบแตกต่างกันไป เช่น การสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ การวางผังเมือง การจัดพื้นที่แก้มลิง การป้องกันกีดขวางตลิ่ง การทำทางผันน้ำ และระบบบริหารการจัดการ แผนแม่บทนี้ประเมินงบประมาณสำหรับโครงการต่างๆ ซึ่งคาดว่าจะต้องใช้งบประมาณทั้งสิ้นราว 3.5 แสนล้านบาท

โมดูล A1 ซึ่งมีโครงการเขื่อนแม่ขานบรรจุอยู่ด้วยนั้น เป็นส่วนแรกของโครงการแผนแม่บท 3.5 แสนล้านบาท เป้าหมายคือการสร้างอ่างเก็บน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง ยม น่าน สะแกกรัง และป่าสัก ให้มีความจุเก็บกักน้ำได้ประมาณ 1,300 ล้านลูกบาศก์เมตร โดยมีผู้ประมูลโครงการได้คือบริษัทโคเรีย วอเตอร์ ริซอสเซส คอร์ปอเรชั่น จากเกาหลี และจากการสำรวจมีเขื่อนทั้งหมด 21 แห่ง อยู่ใน 12 จังหวัด แบ่งเป็นเขื่อนขนาดใหญ่ (มากกว่า 100 ล้านลูกบาศก์เมตร) 4 แห่ง และที่เหลืออีก 17 แห่งเป็นเขื่อนขนาดกลาง ซึ่งหนึ่งในเขื่อนขนาดกลางของโมดูล A1 นั่นก็คือ โครงการเขื่อนแม่ขานนั่นเอง

เปรียบเทียบแนวทางการดำเนินงาน ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี

ศาลปกครองกลาง มีคำวินิจฉัยตามที่มาตรา 57 วรคสอง และมาตรา 67 วรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้ต้องปฏิบัติด้วยการนำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ไปดำเนินการจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างทั่วถึง

ที่มา : www.thaipost.net
เข้าถึงเมื่อ : 7 ตุลาคม 2557

โครงการแผนแม่บทฯ นี้ได้รับ การคัดค้านจากประชาชนโดยมาก เนื่องจากโครงการนี้ถูกเร่งรัดให้เกิดการเสนอราคาประมูลโครงการต่างๆ ขึ้น ทั้งที่ยังไม่ได้ผ่านขั้นตอนการศึกษาผลกระทบ ทำประชาพิจารณ์ ฯลฯ โดยขั้นตอนตั้งแต่เริ่มศึกษาโครงการ กระทั่งประกวดราคานั้นควรจะเป็นหน้าที่ของรัฐ แต่ในกรณีนี้กลับเริ่มที่ขั้นตอนการประกวดราคาโดยรัฐ จากนั้นจึงยกเรื่อง การศึกษาผลกระทบกระทั่่งการก่อสร้าง ให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานเอกชน (ดังที่แสดงในแผนภาพ) ซึ่งถือเป็นการดำเนินงานที่กลับขั้นตอนหรือข้ามขั้น และขัดกับระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุฉบับปี พ.ศ. 2535 เนื่องจากได้มีการกำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีฉบับปี พ.ศ. 2555 ขึ้นใหม่ สำหรับใช้ในโครงการบริหารจัดการน้ำ

ที่มา : www.tcijthai.com
มูลนิธิเพื่อการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ (ประเทศไทย)
เข้าถึงเมื่อ : 15 กันยายน 2557

เขื่อน vs ฝาย

การจัดการน้ำตามจารีตประเพณีเดิมของชาวปกากะญอบ้านสบลาน คือการทำเหมืองฝาย คือการสร้างแนวกันน้ำบนลำน้ำนั้นด้วยวัสดุธรรมชาติและที่หาง่ายในท้องถิ่น ซึ่งเรียกว่า “ฝาย” โดยจะทำหน้าที่กักน้ำให้อเอ่อกันและไหลเข้าสู่ร่องน้ำหรือลำเหมืองทำให้ชาวปกากะญอมีน้ำสำหรับทำการเกษตรได้อย่างเพียงพอ

ภูมิปัญญาดังกล่าวสะท้อนวิธีการที่สอดคล้องและคล้ายคลึงกับสภาพธรรมชาติเดิม ไม่ฝืน ไม่ตัดขาด และไม่อยู่เหนือธรรมชาติ เพียงแต่ขอแบ่งปันจากธรรมชาติ ซึ่งต่างจากเขื่อนอันเป็นวิธีการที่บังคับธรรมชาติอย่างเบ็ดเสร็จ อาจส่งผลกระทบต่อหลายประการตามมา

1. เขื่อนเป็นสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ ใช้งบประมาณและพื้นที่สูงในการสร้าง ส่งผลต่อการดูแลรักษาที่ยากตามไปด้วย

2. เขื่อนสร้างขวางทั้งลำน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำเอาไว้ ทำให้น้ำและตะกอนดินไม่สามารถไหลผ่านได้

3. หลักการของเขื่อนคือ จัดการกักเก็บน้ำให้ได้ประโยชน์สูงสุดโดยไม่ให้ไหลลงทะเลโดยสูญเปล่า

4. เขื่อนสร้างจากวัสดุสังเคราะห์ เช่น ปูน อิฐ ทำให้เมื่อรื้อหรือพัง ไม่สามารถนำวัสดุเหล่านั้นมาใช้งานได้อีก

5. เขื่อนสามารถควบคุมการไหลของน้ำได้ (ไม่นับกรณีน้ำมากน้อย บังคับให้เปิด - ปิด)

6. การสร้างเขื่อนทำให้เกิดอ่างน้ำขนาดใหญ่หน้าเขื่อน ทำให้เกิดการรुक้าพื้นที่ป่า และที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ เนื่องจาก ป่า สัตว์ป่าแต่ละชนิดต้องการพื้นที่ของตนเอง เมื่อประชากรเท่าเดิมแต่พื้นที่เท่าเดิม ย่อมไม่เพียงพอ รวมถึงการขัดขวางการเดินทางของสัตว์น้ำ

7. แร่งต้นน้ำในอ่างน้ำหน้าเขื่อน จะทำให้ตะกอนที่ไม่สามารถไหลผ่านได้ ทับถมใต้เขื่อนที่มีออกซิเจนต่ำ จนเกิดปรากฏการณ์ดินเน่า จากก๊าซมีเทน(เกิดจากกระบวนการย่อยสลายโดยไม่ใช้ออกซิเจน) ดินส่วนนั้นจะไม่สามารถนำมาใช้ได้

1. ฝายเป็นสิ่งก่อสร้างขนาดเล็ก ใช้งบประมาณน้อย และสามารถดูแลได้ง่าย

2. ฝายเป็นการขวางลำน้ำขนาดเล็ก เพื่อเปลี่ยนทิศทางน้ำหรือ ผันน้ำเข้าที่นา ทั้งนี้ตะกอนดินสามารถไหลผ่านฝายได้

3. หลักการของฝาย คือ การยกระดับน้ำเพื่อผันเข้าสู่ที่นาเท่าที่จำเป็น

4. ฝายสร้างจากวัสดุท้องถิ่นธรรมชาติ เช่น หิน ไม้ ทำให้ไม่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมโดยรอบ

5. ฝาย ไม่สามารถควบคุมน้ำได้ เพียงยกระดับน้ำเท่านั้น

6. ฝายไม่ทำให้เกิดอ่างน้ำขนาดใหญ่ เนื่องจากมีขนาดเล็กพอๆ กับขนาดลำน้ำ ทำให้ไม่รบกวนพื้นที่ป่าและ ที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ

7. น้ำหลังฝายมีการหมุนเวียน ถ่ายเทเสมอๆ ไม่เกิดปัญหาด้านการทับถมของตะกอน หรือ การเกิดน้ำตายที่ไม่สามารถจัดการได้

มุมมองจากคนลุ่มล่าง ชาวบ้านสันป่าตอง

โครงการแผนแม่บทการจัดการทรัพยากรน้ำ 3.5 แสบล้านบาทนั้น ได้บรรจุเอาโครงการเขื่อนแม่ขาน ซึ่งจะสร้างขึ้นบริเวณเหนือบ้านห้วยโค้ง ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และหากมีการสร้างเขื่อนนี้ขึ้นจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่อยู่เหนือเขื่อนขึ้นไป และหนึ่งในนั้นคือชาวปกาเกอญอบ้านสบลานนั่นเองโดยป่าและพื้นที่ทำกินของชาวปกาเกอญอบ้านสบลานจะถูกน้ำท่วมถึง 3,000 ไร่

หากพิจารณาตามลุ่มน้ำแม่ขานซึ่งแบ่งเป็น 2 ตอน ชาวปกาเกอญอบ้านสบลานจะเป็นกลุ่มคนต้นน้ำซึ่งอาศัยอยู่บริเวณ **ลุ่มน้ำขานตอนบน** ที่ใช้น้ำจากสายน้ำที่ไหลไปรวมกับน้ำแม่ขานในการอุปโภค บริโภค และการทำการเกษตร โดยได้ร่วมดูแลรักษาต้นน้ำตลอดมา

เมื่อตามสายน้ำแม่ขานไปสู่ **ลุ่มน้ำขานตอนล่าง** จะพบว่ามิได้มีชาวปกาเกอญอเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นที่ต้องพึ่งพิงน้ำแม่ขาน ยังมีกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มตอนล่างบริเวณอำเภอสันป่าตองที่อาศัยน้ำจากแม่ขานในการปลูกข้าวและอุปโภคบริโภค และเพราะเหตุที่ชาวบ้านสันป่าตองชาวบ้านมีน้ำไม่เพียงพอ จึงเรียกร้องให้รัฐสร้างเขื่อนแม่ขานขึ้น

ที่มา : เอกสารรายงานการประชุมการศึกษาความเหมาะสม และผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , 2538

เขื่อนแม่ขานเพื่อสันป่าตอง

การสร้างเขื่อนแม่ขานมีจุดประสงค์หลักเพื่อพัฒนาแหล่งเก็บน้ำให้ชาวสันป่าตองและชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำขานตอนล่างได้ใช้น้ำในการทำการเกษตรเพาะปลูก และเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอในยามหน้าแล้ง และเพื่อช่วยบรรเทา น้ำท่วมในบริเวณนั้น รวมถึงพัฒนาระบบชลประทานโดยการส่งน้ำจากเขื่อนเข้าพื้นที่ชลประทานฤดูฝน 68,370 ไร่ และฤดูแล้ง 54,298 ไร่

ชาวสันป่าตองส่วนใหญ่นั้นทำการเกษตร ปลูกพืช ทั้งพืชไร่เช่น ถั่วเหลือง หอมหัวใหญ่ และยังปลูกลำไย รวมถึงปลูกข้าว โดยจะปลูกข้าวนาปีและนาปรัง รวมแล้ว 2 - 3 ครั้งต่อปี โดยปัจจุบันนั้นชาวบ้านใช้น้ำจากแม่น้ำแม่ขาน เหมือนฝายไร่ล่อ และฝายหลวง รวมแล้วมีพื้นที่รับน้ำ 25,000 ไร่

เขื่อนแม่ขานนั้นได้ผ่านการพิจารณารายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมใน พ.ศ. 2540 และถูกบรรจุลงในแผนรวมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง โดยกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม เขื่อนแม่ขานก็ยังไม่สามารถสร้างขึ้นได้ เนื่องจากมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยเนื่องจาก

- หากเกิดโครงการ น้ำจะท่วมชุมชนต้นน้ำ
- ทำลายการทำมาหากิน อาชีพหลักและอาชีพเสริมของชาวบ้าน
- ทำลายวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- กระทบต่อแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุ
- กระทบต่ออุทยานแห่งชาติฮือฮาน
- ประเด็นความไม่เป็นธรรมของภาครัฐในการดำเนินโครงการ
- ประเด็นการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน

เสียงจากชาวบ้าน

▶ **อดีตกำนันอำเภอสันป่าตอง คุณอินสอน ไชยวัง**
 “หน้าแล้งน้ำไม่ค่อยพอ ถ้ามีการสร้างเขื่อนจะดีตรงที่ได้นำมาทำการเกษตร แต่กลุ่มคนบางกลุ่มต่อต้านการสร้างเขื่อนนี้ เพราะมองว่ามันเป็นการทำลายธรรมชาติ แต่ในทางกลับกันชาวบ้านข้างล่างเดือดร้อนหนักกว่า ถ้าคิดถึงส่วนรวมเขื่อนจะให้ประโยชน์กับชาวบ้านสันป่าตองจำนวนมากว่า ต้องเกิดการเสียสละกัน เพราะเห็นที่อื่นเขาก็ทำกัน ตัวอย่างเช่นเขื่อนอบขานที่สร้างขึ้นมาแล้ว
“จริงๆ แล้วมีทางออกที่ดีกว่านี้ หากรัฐให้งบประมาณ อยากรู้อะไรก็มาคุยกันว่าจะทำเขื่อน เช่น ทำแก้มลิง จะได้มีที่เก็บน้ำโดยไม่ต้องส่งผลกระทบต่อคนลุ่มน้ำขานตอนบนด้วย”

▶ **คุณคุณ ดuet**
 “ในตอนแรกเห็นด้วยเพราะน้ำใช้มีไม่พอในการทำงาน ก็ทำกันตั้ง 2-3 ครั้งต่อปี **ลองคิดดูแล้วว่า ถ้าปลูกน้อยลง ก็น่าจะมีน้ำใช้มากขึ้น”**

จริงๆ แล้ว...จำเป็นหรือไม่
 จากการศึกษาในพื้นที่ และการสัมภาษณ์พบว่า คนในพื้นที่สันป่าตองตอนบนเห็นว่า หากมีการสร้างเขื่อนแม่ขานก็จะสะดวกสบายขึ้นในหน้าแล้ง อย่างไรก็ตาม หากไม่มีเขื่อนพวกเขาก็ไม่ลำบากมาก เพราะยังมีแหล่งน้ำอื่นที่สามารถใช้ได้เช่นบ่อสาธารณะ

ส่วนปัญหาเรื่องน้ำท่วมนั้นไม่ใช่เรื่องที่ต้องกังวลมาก เพราะบริเวณนี้น้ำท่วมเพียง 2-3 วัน ก็เลิกท่วม

นอกจากนี้ยังคิดว่าน่าจะมีทางออกในการจัดการน้ำที่เหมาะสมกับท้องถิ่น โดยไม่ต้องเดือดร้อนคนต้นน้ำ เช่น การขุดบ่อเก็บน้ำขนาดเล็ก แก้มลิง หรือการลาดการทำการเกษตรให้น้อยลงกว่าปีละ 3 ครั้ง ก็จะทำให้มีน้ำใช้เพียงพอในหน้าแล้งยิ่งขึ้น

▶ **คุณบัวขุม วรณณู**
 “ทำนา เป็นนาปีและนาปรังปีละ 2 ครั้ง ทำสวนลำไย ไร่ข้าวโพด และปลูกหอมหัวใหญ่ น้ำพอนะแต่มีเขื่อนก็คิดจะได้อะไรที่เก็บน้ำเวลาหน้าฝนเอาไว้ใช้เรื่อยๆ เพราะเวลาน้ำมาก็เสียตายที่เก็บไม่ได้ แล้วบางทีเวลาหน้าแล้งคนสันป่าตองข้างล่างก็ต้องมาขอแบ่งน้ำไปใช้เพราะน้ำไม่พอ
“ถึงจะไม่มีเขื่อนตรงนี้ก็ยังมีอยู่ได้ แต่ข้างล่างลำบาก”

▶ **คุณศรีพรรณ เลิศพาสุข**
 “เย็บผ้ากับทำสวนลำไย โดยใช้ น้ำจากคลองหน้าแล้งน้ำเลยไม่ค่อยพอ ถ้าสร้างเขื่อนก็จะได้มีน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง ไม่ต้องไปต่อคิวรอรับน้ำ และน้ำจะได้ไม่ท่วมกรุงเทพฯ ด้วย แต่ที่นี้ น้ำท่วมแค่ 2 วันก็ไปแล้ว”
 “มีคนส่วนน้อยที่ต่อต้านเป็นพวกคนดอย ก็เห็นใจคนที่โดนนะ เข้าอยู่กับป่าเขาก็รักของเขา แต่ถ้าเป็นป่าก็คงจะยอมเพื่อส่วนรวม แต่ไม่มีก็อยู่ได้ยังมีโครงการเหมืองฝาย แก้มลิง ใช้น้ำจากคลองน้ำเหมือง แล้วก็รับน้ำมาจากแม่ขานก็ยังได้”

▶ **ผู้ใหญ่บ้านสรุชัย ปิมกวงศรี**
 “คำขายของกับน้ำมัน และทำสวนลำไย ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม เป็นหน้าแล้งน้ำไม่ค่อยพอ แต่ก็มีบ่อน้ำ 3 ไร่กว่าเป็นบ่อสาธารณะ ใช้กันมากกว่า 10 ปีแล้ว ส่วนเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน เป็นช่วงน้ำท่วม แต่ท่วมไม่นาน”
 “ถ้าจะสร้างก็ขอให้จัดสรรพื้นที่ให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบดีๆ ไม่ให้มีปัญหาเพราะที่ที่จัดสรรให้ในตอนนี้เป็นที่ไม่มีป่าเหมือนเดิม อย่างในกรณีเขื่อนภูมิพลก็มีปัญหาในภายหลัง เพราะถ้าเขื่อนสร้างไม่ได้บริเวณนี้ก็ไม่ได้กระทบมาก ยังมีน้ำใช้”

ได้ก็ดี... ไม่มีก็ได้

เสียงจากคนสันป่าตองสะท้อนให้เห็นถึงความไม่จำเป็น นักในการสร้างเขื่อนแม่ขาน หลายคนตามหาวิธีการจัดการน้ำแบบอื่น และไม่ต้องทำให้คนต้นน้ำเดือดร้อน

ป๊าที่รัก V

เสียงจาก ชุมชน บ้านสบลาน

โมสิริเดือน ศรีวิชัย (29 ปี)

“ถ้ามีป้าก็มีอาหาร หางของป้าได้ หาปลาได้
สร้างบ้านก็ใช้จากป้า เลยต้องรักขามัน”

“เขื่อนมาป้าก็หายไปมาก ที่นาที่ทำกินก็หายไป
สงสารสัตว์ไม่มีที่หากิน โม่ก็ไม่มีอาหารด้วย โม่
อยู่ไม่ได้ โม่อยากได้ป้าเพราะป้าให้โม่ทุกอย่าง
โม่ไม่อยากได้เขื่อน”

โม่บัวแก้ว โกลัญญ์ (30 ปี)

“รักป้าเพราะอยู่กับป้ากินกับป้า ทำไร่นาก็
กับป้า ป้าทำให้เราอยู่ได้ กินกับเขาก็รักษาเขา”

“ไม่อยากได้เขื่อน ป้าจะเสีย ที่ทำกินไม่มีอะไร
แน่นอนเลย ถ้าเขาสร้างจริงๆ หาปูหาปลา
ยากขึ้น ไปไหนต่อไหนยาก ควายก็อยู่ไม่ได้ ไม่
เห็นมีข้อดี น่ากลัวจะตายไม่อยากได้”

พะตีกรชัย เมอซี่ (40 ปี)

“รักป้าเพราะป้าดูแลเรา ไม่มีป้าเราอยู่ไม่ได้
ป้าอนุรักษ์ก็ห้ามใครตัดต้องช่วยกันดูแล
เพราะป้าเลี้ยงเรา ไม่มีป้า ไม่มีน้ำ”

“ไม่อยากได้เขื่อนเพราะทำลายธรรมชาติ
ต้นไม้ ถ้ามีเขื่อนต้นไม้อาจจะตาย ธรรมชาติที่มี
อยู่จะหายไป อากาศจะไม่ดี น้ำไม่ไหลมา ไม่
บริสุทธิ์”

S เชื้อน

พะตี่อี่แหละ บัวเสาวรส

“พะตี่จะเศร้า ถ้ามีคนมาตัดป่า ไม่มีป่า ไม่มีน้ำ อยู่ไม่ได้ แยะ”

“เรื่องเขื่อนต้องคัดค้าน ไม่ได้ประโยชน์กับหมู่เฮา เราเสียหาย การจัดการทรัพยากรป่ากับน้ำเสียหาย เราต้องคัดค้านไปเรื่อยๆ เราไม่ยอม เขาก็สร้างไม่ได้”

พะตี่แดง ยอดฉัตรมิ่งบุญ (73 ปี)

“ไม่มีป่าก็อยู่ไม่ได้ ป่าคือบ้านของเรา ไม่มีก็อยู่ไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ พะตี่อยู่กับธรรมชาติ ไม่ใช่ธรรมชาติอยู่กับเรา เราดูแลด้วยใช้ด้วย ใช้ป่าก็ดูแลป่า”

“พะตี่ไม่อยากจะเขื่อน มันไม่ใช่ธรรมชาติ มีป่ามีผามีลำห้วย ถ้ามีเขื่อนน้ำก็ท่วมหายหมด เขื่อนมากก็ไม่มีความหมาย ลำบากขึ้นด้วย สัตว์ก็ตายหมด ธรรมชาติมันอยู่อย่างผสมผสาน ถ้าสร้างเขื่อนนี้ตายแน่”

โมนี ยอดฉัตรมิ่งบุญ (68 ปี)

“ไม่มีป่าอยู่ไม่ได้ หน่อไม้ ปลา ของกินก็มาจากป่า”

“ไม่อยากจะเขื่อนไม่ให้สร้าง ยังไงก็ไม่ให้สร้าง มีเขื่อนทำนาไม่ได้ ควายก็จะตาย”

โม่บัวจันทร์ ประชुरอดสุข (30 ปี)

“เสียใจถ้าป่าหายไป ของกินของใช้ก็มาจากป่า ไม่มีป่าก็อยู่ไม่ได้”

“รู้สึกเป็นห่วงป่า อยากให้เขาหยุดสร้าง”

โม่เกะ พิชิตสิงขร (48 ปี)

“ถ้าไม่มีป่าก็ไม่ได้กินข้าว อยู่ในป่าก็รักป่า”

“ถ้าเขื่อนมาเหมือนฆ่ากันให้ตาย ถ้ามีเขื่อนก็ไม่มีนา ไม่มีควาย”

โม่บัวผา ยอดฉัตรมิ่งบุญ (34 ปี)

“รักป่าแล้วต้องดูแลเขาด้วย ไม่มีป่าก็อยู่ไม่ได้ คนกับป่าอยู่ด้วยกัน ถ้าป่าหมดก็อยู่ไม่ได้”

“กลัว กลัวเขาจะสร้างเขื่อน ปกติเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย หาปลาที่แม่ขาน ถ้าเขื่อนมาจะหายหมด”

Timeline

เหตุการณ์ทั้งหมดที่เกี่ยวกับ “ป่า” และ “ชาวปกากะญอ”

พ.ศ. 2426 ฝรั่งเศสเข้ามาทำสัมปทานป่าและตัดไม้มีค่าไปเป็นจำนวนมาก โดยล่องไปตามลำน้ำแม่ขาน ต่อเนื่องสู่อ่าวไทย และขนส่งต่อไปถึงประเทศอังกฤษ ชาวบ้านต้องย้ายไปจากที่อยู่อาศัยเดิมไปอยู่ที่หนองปลา

พ.ศ. 2446 ชาวบ้านได้ย้ายจากหนองปลา กลับไปอยู่ที่เดิม แต่อยู่สูงกว่า บริเวณสบลานในปัจจุบันเล็กน้อย

พ.ศ. 2484 ยกเลิกสัมปทานฝรั่ง เปิดสัมปทานป่าไทยแทน มีการตัดไม้กระยาเลยไป ทำให้ป่าเสื่อมสภาพจากการเปิดสัมปทานทั้งสอง

พ.ศ. 2537 รัฐมีนโยบายอพยพชาวบ้าน ออกจากป่า ชาวบ้านสบลานเกือบโดนอพยพเช่นกัน แต่รัฐบาลหมดวาระลงก่อน

พ.ศ. 2533 ชาวบ้านร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน เพื่อเรียกร้องสิทธิในการอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าโดยจะต้องมีขั้นตอนการตรวจสอบมากมาย

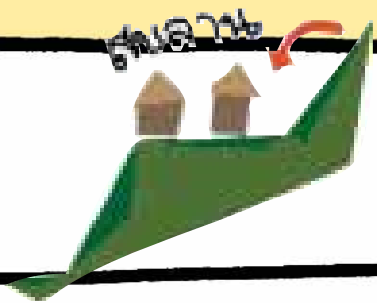
พ.ศ. 2545 เชื้อนถูกระงับเพราะตรวจสอบพบว่าเชื้อนไม่คุ้มกับการสร้าง โดยเครือข่ายเกษตรภาคเหนือที่ร่วมตัวร่วมคัดค้านการสร้างเชื้อนด้วย

พ.ศ. 2550 พ.ร.บ. ป่าชุมชน ผ่านวาระสองของสภาผู้แทนราษฎรแต่มีการบิดเบือนเนื้อหาทำให้ชาวบ้านเลิกสนับสนุน และถูกยกเลิกไปในที่สุด ในขณะที่เดียวกันข่าวเรื่องการสร้างเขื่อนก็กลับมาอีกครั้ง จนก่อให้เกิดการรวมตัวประท้วงของชาวบ้านที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลา 1 เดือน

พ.ศ. 2553 ชาวบ้านผลักดันกฎหมายโฉนดชุมชนแทน โดยให้ชุมชนมีสิทธิในการดูแลป่าของตน

พ.ศ. 2553 พรรคประชาธิปัตย์ สนับสนุนโฉนดชุมชน แต่บ้าน สบลานยังคงผลักดันไม่สำเร็จ เพราะรัฐบาลหมดวาระไปเสียก่อน

พ.ศ. 2553 คนที่เสียประโยชน์และไม่เข้าใจกลับต่อต้านโฉนดชุมชนเพราะคิดว่าชาวบ้านใช้ทรัพยากรป่าของชาติได้อย่างอิสระ

ให้คน
งรอบ

ปู่พะตีเสียชีวิตลง ตามความเชื่อของชาวปกากะญอ
ที่ถูกหลานควรต้องอยู่ต่ำกว่าอยู่บริเวณต่ำกว่าบ้าน
ของบรรพบุรุษทำให้ชุมชนมาตั้งบ้าน
บริเวณบ้านสบลานปัจจุบัน

พ.ศ. 2507 ประกาศพ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติซึ่ง
ไม่อนุญาตให้คนอาศัยอยู่ในบริเวณป่าอีกต่อไป
ยกเว้นจะเคยอาศัยอยู่มาก่อนที่
พ.ร.บ.จะประกาศเท่านั้น

พ.ศ. 2514 รัฐสังคนมาสำรวจ
พื้นที่ลำน่านแม่ชานเพื่อวางแผน
การสร้างเขื่อนโดยที่ชาวบ้าน
ไม่ทราบเรื่อง

พ.ศ. 2515 รัฐประกาศยกเลิก
สัมปทานป่าในไทย

พ.ศ. 2516
ประกาศพื้นที่เป็น
เขตป่าสงวนแห่งชาติสะเมิง
เพราะรัฐต้องการป่าคิน
เนื่องจากป่าทุดโทรมไปมาก

พ.ศ. 2532 กรมชลประทานเริ่มวางแผน
การสร้างเขื่อนแม่ชานโดยชี้แจงว่า ได้รับการ
ร้องเรียนจากชาวบ้านในอำเภอสันป่าตองด้วยรายชื่อ
ชื่อว่า 5,000 รายชื่อให้แก่ปัญหาภัยแล้ง

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านรัฐพยายาม
ยึดป่าคินโดยให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้เพื่อต้น
ไม้ที่จะกลายเป็นของรัฐ หลอกให้เซ็นยอม
ยกพื้นที่ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ

พะตีตาและเดินทางสำรวจพื้นที่ภาคอีสาน
และภาคใต้ทำให้รู้ว่าหากสร้างเขื่อนแม่ชาน
บ้านสบลานก็จะนำท่วมเช่นเดียวกัน

เขตพื้นที่ป่าสงวนประกาศทับพื้นที่บ้าน
สบลานทำให้การอาศัยอยู่ในป่าเป็นเรื่องผิด
กฎหมาย แต่ชาวบ้านได้รับการอะลุ่มอล่วย
ทำให้อาศัยอยู่ต่อไปได้

พ.ศ. 2554 น้ำท่วมครั้งใหญ่ทำให้เขื่อน
แม่ชานถูกนำกลับมาพิจารณาอีกครั้งซึ่ง
ถูกบรรจุอยู่ในโครงการแผนแม่บทการ
จัดการทรัพยากรน้ำ
3.5 แส่นล้านบาท

ชาวบ้านจึงมี
การคัดค้าน
เรื่อยมา

มีนาคม พ.ศ. 2556 จัดเวทีไต่สวน
เรื่องเขื่อน ทำให้รัฐต้องพิจารณา
โครงการเขื่อนใหม่ทั้งหมดอีกครั้ง

ตุลาคม พ.ศ. 2556
เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น
แต่ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบเข้า
ร่วมเวทีได้เพียง 10 คน

พ.ศ. 2556 รัฐกลับมาเตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ
อีกครั้ง แต่ชาวบ้านรวบรวมคนที่ได้รับผลกระทบเจรจาขอ
ให้รัฐร่วมสำรวจพื้นที่ใหม่อีกครั้ง

รัฐประหาร ทำให้รัฐธรรมนูญปี 2550 ถูก
ยกเลิก แต่รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวยัง
รองรับสิทธิชุมชน เป็นช่องทางที่ชาวบ้าน
จะทำการเรียกร้องได้

ในขณะนี้กำลังยื่นเรื่อง
ไต่สวนชุมชนให้คสช.
พิจารณาอยู่

กระบวนการศึกษา

“จากการเก็บข้อมูล ผู้
เอชไอเอชุมชนบ้านสบลาน”

ความเดิม

เนื่องจากแผนแม่บทการบริหารจัดการ
ทรัพยากรน้ำ 3.5 แขนงนั้น ปรากฏโมดูล A1 เพื่อการ
พัฒนาแหล่งน้ำในลุ่มน้ำภาคเหนือ ซึ่งระบุโครงการสร้าง
อ่างเก็บน้ำหรือเขื่อนแม่ชาน เพื่อประโยชน์ในด้านการ
เกษตรและการป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่ลุ่มต่ำ ซึ่ง
โครงการดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านสบลาน
อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยชุมชนนี้เองคือฐาน
การเรียนรู้เรื่องทรัพยากรป่าและน้ำในภาคเหนือที่สำคัญ
ของโรงเรียนรุ่งอรุณตลอดมา จึงเห็นสมควรมอบหมายให้
นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 ทำการศึกษา
แบบโครงการเพื่อทำความเข้าใจชุมชน ทั้งในเรื่องคุณค่า
และภูมิปัญญาของชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรป่า
และน้ำ วิถีชีวิต รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย
เหตุปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะจากนโยบายรัฐ

กระบวนการศึกษา

- ▶ **1. ขั้นตอนการให้โจทย์เบื้องต้น (โดยครู)**
-ครูกำหนดบทบาทให้นักเรียนทำการศึกษาพื้นที่บ้าน
สบลาน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ในฐานะ
“นักวิจัยชุมชนต้นน้ำบ้านสบลาน อำเภอสะเมิง
จังหวัดเชียงใหม่” และตั้งคำถามว่า “นักเรียนจะเริ่ม
ทำการศึกษาน้อย่างไร”
- ▶ **2. ขั้นตอนการดำเนินโครงการ (โดยนักเรียน)**
2.1 นักเรียน ศึกษาความรู้พื้นฐาน
-นักเรียน “ตามรอยความรู้” ผ่านการระบุคำสำคัญ
(Keyword) จากโจทย์ “นักวิจัยชุมชนต้นน้ำ
บ้านสบลาน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งคำ
สำคัญ ได้แก่ 1. ชุมชนต้นน้ำ 2. ปกาเกอญอ และ
3. แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 3.5
แขนงล้าน
-นักเรียนอ่านงานเขียนเรื่อง “ต้นน้ำปกาเกอญอ”
อันเป็นผลงานงานเขียนของนักเรียนรุ่นพี่ที่เคยศึกษา
ภาคสนามที่บ้านสบลาน เพื่อทำความเข้าใจและ
ทำความเข้าใจพื้นที่ศึกษาในเบื้องต้น
-นักเรียนจัดการความรู้ เพื่อร่วมกันระบุ
1. ความรู้พื้นฐานในรายละเอียดของคำสำคัญ
2. แสดงความเชื่อมโยงความรู้
3. แสดงเชื่อมโยงความรู้ในที่สุดตนเอง

2.2 นักเรียนระบุโจทย์โครงการ
-นักเรียนระบุสาระสำคัญจากการศึกษาความรู้
พื้นฐาน ระบุความสำคัญของปัญหาและระบุโจทย์
โครงการได้แก่ “วิถีที่พึงและภูมิปัญญาการจัดการ
ทรัพยากรน้ำและป่า ภูมิ บ้านสบลาน อ.สะเมิง
จ.เชียงใหม่”

2.3 นักเรียนศึกษาภาคสนาม “บ้านสบลาน อำเภอ
สะเมิง จังหวัดเชียงใหม่” เป็นเวลา 5 วัน 4 คืน

2.4 นักเรียนจัดทำโครงร่างโครงการเพื่อนำเสนอ
แนวคิด แผนการดำเนินการการสนับสนุน และการ
จัดทำรายงาน เอชไอเอชุมชนบ้านสบลาน และการ
จัดเวทีสาธารณะ ต่อสำนักงานคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ (สช.)

2.5 นักเรียนร่วมจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ และสังเคราะห์
ข้อมูลและความรู้ทั้งหมด เพื่อไปสู่ประเด็นสำคัญที่
ต้องการนำเสนอในรายงาน เอชไอเอชุมชนบ้าน
สบลาน

2.6 นักเรียนจัดทำ ร่างรายงาน เอชไอเอชุมชนบ้านสบลาน
(Mock Up 1) ให้สช. และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจความถูกต้อง
และครบถ้วน รวมทั้งร่วมอภิปรายในประเด็นของการจัดเวที
สาธารณะ

2.7 นักเรียนปรับแก้ ร่างรายงาน เอชไอเอชุมชนบ้านสบลาน
และส่งรูปเล่มให้ทางสช. เพื่อดำเนินการจัดพิมพ์

2.8 ขั้นตอนการจัดเวทีสาธารณะ

- ▶ **3. ขั้นตอนการประเมินผลการทำงาน
โดยผู้ร่วมรับฟังการเสวนา**
- ▶ **4. ขั้นตอนการประเมินผลการเรียนรู้
โดยการประเมินตนเอง และการประเมิน
โดยกลุ่ม**

จากใจของเรา

จากกรุงเทพฯ สู่ชุมชนชาวปกากะญอ บ้านสบลาน ทำให้เราได้เรียนรู้วิถีชีวิตที่มี ธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ผู้คนใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และเราจึงได้กลับมาเยือนดู ตัวเองว่าทุกวันนี้เราใช้ชีวิตอย่างไร และพวกเขาคือตัวอย่างในเรื่องใดให้แก่เรา

ลูกหว่า

“ถึงแม้ว่าเราจะมีทรัพยากรให้ใช้เยอะ แต่พวกเขาก็ไม่ใช่ออย่างสิ้นเปลือง และเรื่องนี้ก็ทำให้นึกถึงตัวเองที่เป็นคนที่ซื้อของบ่อยๆ แบบไร้สาระ ด้วยเหตุผลแค่ว่ามันน่ารัก หรืออยากได้ แต่ก็ไม่ได้คิดถึงประโยชน์ ที่จะเอาไปใช้ ทำให้ตัวเองต้องเปลืองเงินบ่อยๆ และเงินนั้นก็เงินของพ่อแม่ ไม่ใช่เงินของตัวเอง”

วันรุ่ง

“อยู่อย่างง่าย ไม่เรื่องมาก”

น้ำซูป

“การที่ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่ดี ผ่านการบ่มเพาะทางความเชื่อ และทัศนคติ ทำให้ชาวบ้านทุกคนรู้จักกับคำว่า สอนรวม “ชาวบ้านไม่ได้คิดว่าตนเองครอบครองสิ่งๆ ใดที่เป็น ทรัพยากรธรรมชาติ”

เพชร

“เขาใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและพวกเขาก็ใช้เท่าที่จำเป็น ใช้เท่าที่พอรวมถึงดูแลไม่ให้ธรรมชาติเหล่านั้นเสียหายไปด้วย”
“ชาวสบลานนั้นสามารถใช้ชีวิตพอเพียงและมีความสุข แต่บางครั้งผมใช้สิ้นเปลืองเท่าไร ก็ยังไม่มีความสุขอยู่ดี”

เพอร์

“ทุกๆ คนมีศักยภาพในการประหยัดมากกว่าที่คิดเยอะมาก”
“แล้วทำไมพอลกลับมาอยู่กรุงเทพฯ เราถึงต้องโทรหากันทั้งๆ ที่อยู่ห่างกันเพียงนิดเดียว”
“เราพบว่า ชาวปกากะญอมีวิถีชีวิตที่รบกวนธรรมชาติน้อยมาก แต่สำหรับคนเมือง แค่จะกินอะไรสักอย่าง อาหารที่เรากิน ในการขนส่งเราต้องเปลืองพลังงานมากมาย เป็นการรบกวนทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง แล้วทำไมเราจึงไม่เลือกทางที่เบียดเบียนธรรมชาติให้น้อยที่สุดในวันข้างหน้า เราจะรบกวนทรัพยากรไปมากน้อยแค่ไหนกัน”

เมอแตม

“ฉันมีเงินมากมายขนาดไหน ก็ไม่สามารถซื้อป่าอันอุดมสมบูรณ์ได้เลย”
“ใช้อย่างรู้จักคำว่า พอดี พอมี พอใช้”

เก็ท

“ส่วนรวม คือทรัพยากรส่วนรวมและความคิดที่มีต่อส่วนรวม พวกเขายกว่า น้ำไม่ใสของใครคนใดคนหนึ่ง เมื่อเราใช้ร่วมกันเราก็ต้องรักษาด้วยกัน ถ้าหากว่าเราลองพยายาม คิดถึงส่วนรวมเยอะๆ มองกว้างๆ มองดูเหตุและผลก่อนจะทำทุกๆ อย่าง เราก็คงจะมีจิตใจที่ดีแบบนั้นเหมือนกัน”

เบลล์

“ทรัพยากรแต่ละอย่าง พวกเขาสามารถนำมาใช้ได้อย่างคุ้มค่าที่สุด อย่างพีช 1 ชนิด ชาวปกากะญอจะเรียนรู้จนพวกเขาทราบได้ว่าแต่ละส่วนของพีชชนิดนั้น สามารถนำมาทำอะไรได้บ้าง แต่แม้ว่าพวกเขาจะรู้ถึงการนำทรัพยากรมาใช้อย่างคุ้มค่า แต่พวกเขาก็ไม่ได้นำเอาทรัพยากรนั้นมาใช้ อย่างสิ้นเปลือง ไม่เหมือนเรา เวลาซื้อของอะไร ก็ไม่ได้นึกถึงเรื่องทรัพยากรเลย”

พริ้ม

“มีความใส่ใจและละเอียดอ่อนในการใช้ทรัพยากร มีการเรียนรู้ประโยชน์จากทรัพยากรมาใช้อย่างคุ้มค่าที่สุด และยังอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ”
“ชาวปกากะญอบ้านสบลาน มีทรัพยากรธรรมชาติให้ใช้อย่างไม่จำกัด แต่เขายังเห็นคุณค่าและใช้เท่าที่จำเป็น เขาใส่ใจในทุกๆ อย่าง”
“ใส่ใจผู้อื่น ผู้ที่ต้องใช้ทรัพยากรจากป่าที่เขาพึ่งพาอยู่เหมือนกันและเห็นว่าป่าเป็นของส่วนรวม ไม่ใช่ของส่วนตัว หากฉันยังใช้ทรัพยากรฟุ่มเฟือยอย่างนี้ ทรัพยากรเหล่านั้นอาจหายไป และถึงเรามีเงิน เราก็คงซื้อมันกลับมาไม่ได้แล้ว”

นุ๊ก

“ทรัพยากรทุกอย่างต้องแลกมาด้วยความเสียหาย จากการกระทำของตัวเองหรือ ดังนั้นเราจึงต้องเห็นคุณค่าของทรัพยากร เพราะเงินก็ไม่สามารถซื้อทุกอย่างกลับคืนมาได้”

คณิน

“สิ่งที่เราใช้ๆ กันอยู่หลายๆ อย่างนั้น มันเป็นสิ่งของส่วนรวม ถ้าเรามีก็ใช้อย่างพอดี ให้นึกถึงคนอื่นที่เขาไม่ค่อยมีใช้กัน บางสิ่งบางอย่างเล็กๆ น้อยๆ บางทีมีคุณค่ากับคนอื่นมาก”
“รวมไปถึงการที่รัฐควรที่จะเห็นคุณค่าของคนที่นี่ ไม่ใช่เห็นว่าเป็นคนบนเขาปล่อยๆ ไป ไม่รับฟังเขา ต้องเห็นและให้ความสำคัญด้วยเช่นกัน”

ป.ปลา

“ป่าต้นน้ำซึ่งเป็นต้นกำเนิดของน้ำที่ก่อให้เกิดสายน้ำสายใหญ่ให้พวกเราและชาวปกากะญอได้พึ่งพิง ชาวปกากะญอมีวิถีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกับป่าและน้ำ มีแนวคิดที่จะเป็นหนึ่งเดียวกับป่า พวกเขาจึงมีวิธีการดูแลทรัพยากรเหล่านั้นเป็นอย่างดี”
“หากป่าหายไป น้ำหายไป แนนอนชาวบ้านจะต้องรับผลกระทบก่อนเป็นอันดับแรก ทั้งนี้การที่ทรัพยากรป่าลดลงเรื่อยๆ ก็เกิดจากฝีมือคนปลายน้ำ คนเมือง คนที่ไม่รู้จักมองเห็นคุณค่าของป่าและน้ำ”

จິน

“ทรัพยากรเหล่านั้น จะคงมีอยู่ตลอดไปโดยไม่มีวันหมด เพราะใช้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น”
“ดังนั้น คำถามคือวันนี้สังคมไทยของเรา มีความจำเป็นขนาดที่ต้องทำลายป่าต้นน้ำหรือไม่... เชื้อนจำเป็นจริงหรือ”

โชน

“เป็นวิถีชีวิตที่เห็นแก่ส่วนรวมเป็นหลัก ซึ่งคำว่าส่วนรวมสำหรับพวกเขานั้นไม่ได้ครอบคลุมเพียงแค่พ่อแม่ญาติพี่น้องของพวกเขาเท่านั้น คำว่าส่วนรวมของชาวปกากะญอนั้นหมายถึง ทุกๆ สิ่ง ทุกๆ อย่าง คนทุกๆ คน ต้นไม้ทุกๆ ต้น แม่น้ำทุกๆ สาย อันเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าคน และ ธรรมชาติเป็นหนึ่งเดียวกัน”
“ได้เรียนรู้ และ เก็บเกี่ยวประสบการณ์ไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการปรับตัวของตัวเอง และ ชูดความรู้ใหม่ๆ”

ปิ่น

“บางครั้งการยกหน้าขึ้นมาจากสารพัดจอทั้งหลายที่ล้อมรอบเรา แล้วมองไปรอบตัวเราก็จะได้มองเห็นอะไรที่มากกว่ารูปภาพที่เป็นเพียงสัญญาณภาพอิเล็กทรอนิกส์ การที่ต้องใช้ขาของตัวเองเดินแทนการนั่งรถ ทำให้ได้หยุดมองสิ่งต่างๆ ช้าลงบ้าง”
“ความคิดเรื่อง 'ขาดไม่ได้' เสพติดเทคโนโลยีขั้นรุนแรงจึงลดลง รู้สึกว่าทุกวันนี้ไม่ต้องเปิดคอมพิวเตอร์ รอไว้ตลอดเวลาก็ได้”
“ชีวิตผมเป็นคนที่ใช้ทรัพยากรแบบล้างผลาญมากๆ ค่าน้ำค่าไฟก็แพงขึ้น ทุกวันนี้ ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ และอื่นๆ ต่างก็ถูกแปรรูป ถูกทำลายอย่างมากเพียงเพื่อมาป้อนให้กับความต้องการของคนในเมืองเพียงกลุ่มเดียว”

จิมมี

“เขาสอนให้เราใช้ชีวิตอย่างพอเพียง เช่นการใช้เท่าที่มีกินเท่าที่มี เห็นได้จากวิถีชีวิตจะนำเรื่องนี้มาใช้ในชีวิตเราด้วย เพื่อให้ชีวิตอยู่ง่ายและมีความสุข”

พร

“วิถีชีวิตที่เร่งรีบ ทุนนิยม และความที่ 'เงิน' เป็นใหญ่ ทุกคนก็ต่างทำงานหาเงิน และคิดถึงความสะดวกสบาย ของตัวเอง กลายเป็นคนที่เห็นแก่ตัว”
“ ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าและน้ำ ไม่ใช่สิ่งที่ 'เงิน' จะเอามาทดแทนได้ ถ้าเราทุกคนตระหนักถึงเรื่องนี้ เราก็จะเห็นคุณค่าของสิ่งรอบตัวมากยิ่งขึ้น นึกถึงคนอื่น นึกถึงเป็นส่วนหนึ่งของส่วนรวม เพราะทุกคนเกิดมาจากธรรมชาติ และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ”

นิน่า

“ความคิดที่ฉันเคยมองว่าเสียสละแล้วจะอยู่ไม่ได้ มันหายไป หลังจากไปพบชาวปกากะญอ”
“คนที่นี้ดูแลน้ำให้คนที่ไม่เคยเห็นหน้า คนที่ดูถูกพวกเขา คนที่ไล่พวกเขาออกจากบ้านตัวเอง”
“เสียสละแล้วเดือดร้อน เขาแทบไม่ได้คิดในส่วนนี้ เพราะวัฒนธรรม ประเพณีของพวกเขา ถูกปลุกฝังลงไปโน้มน้าวจิตสำนึกของพวกเขาเรียบร้อยแล้ว เขาเชื่อแบบนั้น”

นิด

“การประหยัดของเรา ก็คงเทียบไม่ได้เลยกับการประหยัด หรือ ไม่ได้ใช้ทรัพยากรของคนในหมู่บ้าน ไม่ว่าเขาจะตั้งใจที่จะประหยัด หรือไม่ตั้งใจก็ตามที่ รวมถึงการใช้จ่ายของคนในหมู่บ้าน ก็ดูจะน้อยนิดมากเมื่อเทียบกับการใช้เงินของเรา เขาอาจมองเห็นว่าช่วง ‘ไม่จำเป็น’ ”

โบอิง

“ไม่ใช่แค่เพื่อตัวเอง”

อุ๊กอุ๊ก

“เราจะใช้น้ำทำนาก็รอบก็ได้ใน 1 ปี เพราะเขาอยู่ต้นน้ำ มันไม่เสียหายต่อเขา ถ้าเขาจะปลูกข้าวปีละ 3-4 หน เหมือนเราที่อ้างว่า เราจ่ายเงินค่าเหมอม เราจะเปิดไฟใช้น้ำเท่าไรก็ได้ แต่คนปลูกกะบวบเขารู้จักพอ เขาเลือกที่จะทำนาเพียงปีละครั้ง เพราะได้เหลือน้ำไว้ให้คนที่อยู่ปลายน้ำใช้ ตรงนี้เป็นหนึ่งในคุณสมบัติของปลูกกะบวบ”

แสลม

“คนเขาจิตวิญญาณของตัวเองใส่ลงไปในป่า คนได้รับสิ่งต่างๆ จากป่า ทำให้มีชีวิตรอด ทำให้เขาสำนึกบุญคุณ และเห็นคุณค่าตอบแทนด้วยการเคารพรักษาป่าจนป่าเป็นเหมือนคนๆ หนึ่ง มีอิทธิพลอำนาจเหนือตัวเรา”

“พวกเขาไม่ได้เผาป่า”

“ป่าสบลานเป็นแหล่งผลิตต้นน้ำให้เราได้นานมาก แต่เขื่อนมีอายุชั้ย ถึงได้น้ำมาแป๊บเดียวก็หมดไปเพราะแหล่งผลิตต้นน้ำ มันโดนเขื่อนสร้างทับทำลายระบบนิเวศไปแล้ว การสร้างเขื่อนที่ทับป่าต้นน้ำและชุมชนที่มีภูมิปัญญาเจ๋งๆ นี้อยู่จึงไม่คุ้มเอาซะเลย “

ออม

“เราที่เป็นคนปลายน้ำ แม้จะใช้น้ำอย่างประหยัดขนาดไหน แต่เมื่อไม่มีแหล่งต้นน้ำ น้ำก็หมดไปอยู่ดี เพราะฉะนั้นจริงๆ แล้วนอกจากจะต้องใช้น้ำอย่างไม่สิ้นเปลืองแล้ว เรายังควรต้องปกป้องพื้นที่ป่าต้นน้ำของพวกเขาด้วย”

“เมื่อความต้องการของเรามีเรื่อยๆ ไม่รู้จักพอ ผู้ผลิตเขาก็ต้องไปเอาทรัพยากรจากป่ามาใช้เรื่อยๆ”

โกเมน

“ชาวปลูกกะบวบ รักษาน้ำเพื่อเขาและเพื่อคนอื่น”

“เวลาเราทิ้งขยะ ชื่อของ เราทิ้งทรัพยากร ที่ทุกคนต้องใช้ร่วมกัน”

ชนุน

“หากว่าเราเลือกใช้เงินอย่างคุ้มค่า แต่ต้องแลกกับการที่ต้องใช้ทรัพยากรปาและน้ำอย่างสิ้นเปลือง จะทำให้ทรัพยากรเหล่านั้นหมดไป ซึ่งหากว่าเรามีเงิน แต่ไม่มีทรัพยากรเหล่านั้นก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เพราะไม่มีปัจจัย 4 ที่ใช้สำหรับการดำรงชีวิตของเรา โดยปัจจัย 4 เหล่านั้นไม่สามารถสร้างขึ้นมาจากเงิน”

หนูดี

“เราควรมองข้ามเรื่องมูลค่าทางการเงิน แต่มองเป็นคุณค่าทางทรัพยากร”
“ควรกินดื่มอย่างประหยัด”
“ไม่ให้ทรัพยากรหมดเร็วเกินไป”

น้ำหวาน

“วิธีการใช้ชีวิตของเรา ถูกหล่อเลี้ยงมาให้อยู่กับความสะดวกสบาย จนกลายเป็นความเคยชิน ทำให้คนในสังคมอย่างเราทำได้มากที่สุด คือการลดการใช้งาน ลดให้มันน้อยที่สุด”
“ชาวปากาเกาะญอไม่ทำลายป่าเพราะ เขาถูกหล่อเลี้ยงมาในรูปแบบที่ว่า ปากับคนคือหนึ่งเดียว เขาจึงสามารถที่จะอยู่กับป่าได้อย่างลงตัว”

บาส

“การใช้น้ำ ปกติผมชอบที่จะปล่อยทิ้งหลายๆ อย่าง ที่เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งมักจะนำกลับมาได้ยากเสมอ”

อั้ง

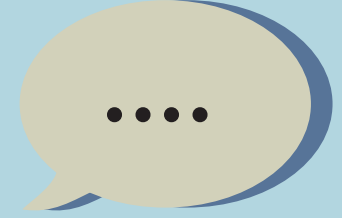
“หลังจากกลับมาที่มีความรู้สึกอยากปรับอะไรบางอย่าง เหมือนที่นั่นได้สอนอะไรหลายๆ อย่างกับเรา ทำให้รู้คุณค่าของสิ่งของอย่างแท้จริงและใช้มันอย่างรู้คุณค่า”
“อย่างน้อยก็คงเป็นการรู้จักประหยัด หรือซื้อของให้หน่อยลงไม่มากนักน้อย”

ปราง

“สิ่งที่คนอย่างเรา คนเมืองอย่างเราทำอยู่ คือการใช้ของเกินความจำเป็นหวังแต่ผลประโยชน์ และ นึกถึงตัวเอง”
“ทุกครั้งที่เราใช้ทรัพยากรต่างๆ เราควรนึกถึงคนอื่น ๆ ไม่ได้นึกถึงแต่ตัวเอง หรือผลประโยชน์ของตัวเอง ใช้แค่เท่าที่จำเป็น พออยู่ พอกิน ไม่ขาด ไม่เกินก็พอแล้ว มันจะทำให้ไม่มีผลกระทบต่อใคร อยู่กินกันอย่างสบาย และ เท่ากันทุกคน”

Q&A สัมภาษณ์ อาจารย์หาญณรงค์ เยาวเลิศ

ประธานมูลนิธิเพื่อการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ (ประเทศไทย) จะมาตอบคำถามให้กับเราว่าการสร้างเขื่อน คือทางออกของการจัดการทรัพยากรน้ำที่ดีที่สุดแล้วหรือ... ?

Q : เขื่อนที่มีมายาวนานตั้งแต่สมัยอเมริกามาถึงรุ่นที่พันนั้น สรุปแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีไหม?

A : ดีในช่วงเวลาหนึ่ง ในสถานการณ์ที่พื้นที่เหมาะสม ช่วงที่คนยังน้อย เวลาก่อสร้างก็มีพื้นที่อพยพให้คนมาก แต่ตอนนี้ไม่ ถ้าในวันนี้จะทำหนึ่งโครงการ มันต้องคิดให้ครบว่าคุณจะช่วยเหลือชาวบ้านอย่างไร ไม่ใช่จะให้อยู่ที่ไหนก็ส่งไป ไม่ใช่ว่าจับไปวางที่ไหนก็ได้ ชาวบ้านต้องกิน ต้องเลี้ยงปากท้อง ต้องเรียน

Q : ดีในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ในตอนนี้มันไม่ใช่วิธีการจัดการที่ดีหรือ

A : คือพอถึงระยะหนึ่ง ชัดความสามารถในการจัดการมันก็จะหมด เดิมเรามีเขื่อนเพื่อชลประทาน ปัจจุบันเรามีพื้นที่ชลประทานประมาณ 40 ล้านไร่ ถ้ามากกว่านั้นมันก็ไม่ไหวแล้ว

ปีพ.ศ.2530 มีไฟฟ้าที่มาจากเขื่อน 20 เปอร์เซ็นต์ แต่วันนี้ไฟฟ้าที่มาจากเขื่อนมีไม่ถึง 5 เปอร์เซ็นต์ ตอนนี้เป็นถ่านหินหรือซื้อมากกว่าที่ผลิตเอง ไฟฟ้าที่มาจากเขื่อนประมาณ 2,800 เมกะวัตต์ วันนี้เราใช้ไฟฟ้าที่มาจากถ่านหินติดตั้งทั้งหมด ทั้งเขื่อนโรงไฟฟ้าถ่านหิน โรงไฟฟ้าน้ำมันเตา โรงไฟฟ้าแบบก๊าซ ศักยภาพในการผลิตไฟฟ้าทั้งหมดรวมแล้วประมาณ 35,000 เมกะวัตต์ แต่วันนี้เราใช้ไฟฟ้าอยู่จริงๆ ไม่เกิน 28,000 เมกะวัตต์

เขื่อนไม่ได้ผลิตไฟฟ้า 24 ชั่วโมง เวลาผลิตคือช่วงตอนเย็นช่วงที่ใช้ไฟมากจึงจะเปิดประตู ผลิตได้ไม่เกิน 6 ชั่วโมงคุณก็ปิดประตูแล้วมันจะค้ำน้ำตรงไหน เปิดเกิน 24 ชั่วโมงน้ำก็จะหมด

Q : ในปัจจุบันการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าไม่คุ้มเลย

A : มันไม่มีพื้นที่

Q : เขื่อนแม่เขานสร้างเพื่อการชลประทาน ในมุมมองอาจารย์คิดว่าเขื่อนควรถูกสร้างขึ้นมาใหม่

A : ไม่ควร เพราะพื้นที่ไม่เหมาะสมตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ คือเวลาจะสร้างเขื่อน มันต้องดูว่าพื้นที่เหมาะสมไหมที่จะสร้าง เช่นเป็นภูเขาหรือที่แคบ

อันที่สองคือจะเอาไปใช้ในระบบชลประทานที่ไหน

และสาม ต้องคิดค่าความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ

ยกตัวอย่างเช่น เมื่อคุณสร้างเขื่อนงบประมาณ พันล้านบาทเพื่อพื้นที่ชลประทาน 5 หมื่นไร่ ต้องประเมินค่าให้ 25 ปี ต้องคุ้มกับที่ลงทุนไปแล้ว

ค่าลงทุนหมายความว่าคุณลงทุนไป 100 บาทค่าความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจต้องอย่างน้อย 12% หรือเกิน 10% คือลงทุน 100 บาทคุณต้องได้คืน 110 อย่างน้อยต้องเกิน 10%

ถ้าต่ำกว่า 10% เมื่อไหร่ก็จะไม่สร้างเขื่อน ดังนั้นเวลาคิดเรื่องเขื่อนต้องคิดเรื่องความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจด้วยไม่ใช่คิดจะสร้างตรงไหนก็สร้าง

Q : แล้วมีวิธีการจัดการน้ำที่ดีกว่านี้ไหม ถ้าไม่สร้างเขื่อนแล้ว

A : แก้มลิง โดยปรกติเรียกว่า Flood Way คือการสร้างทางน้ำ เช่นคลอง ให้น้ำหลากเข้าไปซึ่งในพื้นที่กว้าง เมื่อน้ำมันล้นจากแม่น้ำก็จะหลากเข้าไป เพราะฉะนั้น เราจะไปหาพื้นที่เพื่อสร้างเขื่อนทำไม คุณเอาน้ำเข้าพื้นที่ทุ่งก็เท่ากับพื้นที่รับน้ำหนึ่งเขื่อนแล้ว ซึ่งปกติธรรมชาติทำหน้าที่อย่างนี้อยู่แล้ว แก้มลิงง่ายกว่าสร้างเขื่อน

ส่วนเรื่องข้าวในทุ่ง เปลี่ยนปฏิทินการผลิตใหม่ เช่นน้ำท่วมเดือนกันยายนคุณก็รีบปลูกข้าวปลายฤดูฝน เพื่อจะได้เกี่ยวข้าวประมาณปลายเดือนสิงหาคม ก็ไม่ถูกน้ำท่วม ก็ไม่เสียหายอะไรทำไมไม่แก้อย่างนี้ ท่วมก็ท่วมไป ท่วมมาก็ไม่ทำอะไรอยู่แล้ว

ยก ตัวอย่างเนื้อที่ปลูกข้าว 5 แสนไร่ ใน 5 แสนไร่คุณทำนาไปเกี่ยวเดือนกันยายน แต่ปรากฏว่าในสิงหาคมเนี่ยคุณเกี่ยวได้ประมาณ 4 แสนไร่แล้วคุณก็ไปจ่ายค่าชดเชย 1 แสน ถูกไหม คุณเรื่องอะไรไปจ่ายตั้ง 5 แสน คุณก็ชดเชยเขาไป ชดเชยพันธุ์ข้าว 1 แสนไร่ ก็จบ มันก็ไม่ได้ท่วมทุกปี สิบปีมีท่วมครั้งสองครั้ง

อันนี้มันทำได้ ทำไม่คุณจะทำไม่ได้ อันนี้ที่เรียกว่าแก้มลิง ไม่ใช่แบบวันนี้ ทำคันดินเป็นกำแพงริมแม่น้ำ

Q : ถ้าเกิดการสร้างเขื่อนแม่น้ำขึ้นมาจริงๆ อาจารย์คิดว่าคุ้มค่าหรือไม่ หากชุมชนปกากะญอบ้านสบลานต้องหายไป

A : หนึ่งใน ไม่คุ้ม สองไม่มีพื้นที่รองรับพวกเขา อย่างที่สาม สิ่งที่เราเรียกว่าไม่คุ้มมากกว่าคือในเชิงวัฒนธรรม ไม่มีใครจะชดเชยวัฒนธรรมเขาได้ ความสัมพันธ์ในเชิงชุมชน ระบบเครือญาตินี้มันจะขาดหายไปเลย

อาจารย์เคยไปเจอในกรณีของเขื่อนป่าสักนี้ กำลังย้าย ปรากฏว่าพอย้ายกัน เครือญาติทุกคนมัดแต่ยุ่งกับการย้ายจนไม่รู้ว่ามีเครือญาติคนอื่น ๆ ย้ายไปอยู่ไหน ใช้เวลาประมาณ 4 ปีในการย้าย

ฉะนั้นถ้าคุณจะทำเขื่อนวันนี้ เขื่อนที่มีอยู่หนึ่งเป็นพื้นที่ป่า สองเป็นชุมชน มันไม่เหมาะสมที่จะสร้าง

Q : เรื่องเขื่อนป่าสักนี้ ทำไปถึงไม่คุ้มเรื่องวัฒนธรรม

A : คือปกากะญอที่ถูกปลุกฝังกับพื้นที่ เช่นคุณต้องเอารกเด็กไปอยู่กับป่า ถ้ามันท่วมมันเท่ากับมันทำลายรากเหง้าของชีวิต มันจะคุ้มได้อย่างไร คือรากเหง้าของคนมันไม่มีอะไรชดเชยได้นะ เป็นความเชื่อกับความผูกพัน มันไม่ใช่สิ่งก่อสร้างที่จะสามารถตีราคาว่าความเชื่อของชาวบ้าน 100 ล้าน แล้วมาสร้างความเชื่อใหม่ มันไม่ใช่ ฉะนั้นในบางโครงการของคนมุสลิมเนี่ย ที่มันย้ายไม่ได้มีอยู่ 3 อย่าง คือบริเวณ กุโบร์ หรือหลุมฝังศพ โรงเรียนปอนาะ และมัสยิด ดังนั้นของภาคใต้บางโครงการที่ยกเลิกไปเพราะมีผลกระทบต่อการย้ายกุโบร์

Q : นอกจากในแง่สังคมวัฒนธรรมแล้ว ในแง่ทรัพยากรเป็นอย่างไร

A : มนุษย์นี่ะคิดง่าย คิดว่าคุณเอาคอนกรีตมาวางแม่น้ำแล้วสร้างเขื่อนถือว่าเป็นนวัตกรรม คือเราสร้างแม่น้ำไม่ได้ แต่เราทำลายแม่น้ำได้ ถ้าอยากได้น้ำทำไมเราไม่ขุดแหล่งใหม่ คุณมาทำลายธรรมชาติเดิมทำไม

อีกอันหนึ่ง อยากรู้น้ำ น้ำมาจากป่า แต่ว่าเวลาเราอยากได้น้ำ เราบอกสร้างเขื่อนให้ท่วมพื้นที่ป่า อันนี้มันสวนทางกันในเชิงการจัดการทรัพยากร

ที่ผ่านมาที่เราถูกมองว่าเขื่อนเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนา ถูกไหมคนที่ค้านเขื่อนเป็นคนที่ขัดขวางการพัฒนา แต่วันนี้มันกลับกัน คำว่าที่ถูกพัฒนานี้ จริงๆ แล้วมันเกิดผลกระทบกับชาวบ้านซ้ำแล้วซ้ำอีก จนชาวบ้านไม่ยอมเพราะพวกเขาเคยเห็นว่าผลกระทบเดิมมันไม่ได้รับการแก้ไข มันไม่ใช่อยู่ๆ ชาวบ้านจะไม่ยอม ที่ไม่ยอมเพราะไปเห็นที่อื่น เพราะอย่างนั้นเราไม่แปลกใจว่าทำไมประเทศอื่นที่ไม่มีเขื่อน หรือพื้นที่ใหม่ที่เขายังไม่ได้สร้างเขื่อนชาวบ้านถึงไม่รู้ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงมันคืออะไร แต่ชาวบ้านที่อยู่ใกล้กับเขื่อนเขาเห็นผลกระทบ เขาไม่เอา

ในความคิดของอาจารย์หาญณรงค์แล้ว การสร้างเขื่อนแม่วนั้นไม่คุ้มค่า ทั้งในด้านของทรัพยากรที่สูญเสียไป และที่สำคัญกว่า คือวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความผูกพันของคนในชุมชนที่หากมีเขื่อนสร้างขึ้นมาขึ้น สิ่งเหล่านี้จะต้องถูกจมไปพร้อมกับสายน้ำอย่างแน่นอน ไม่เพียงเท่านั้นอาจารย์ยังได้แนะนำแนวทางอีกด้วยว่าในการจะสร้างเขื่อนสักเขื่อนขึ้นมาขึ้นนั้น รัฐจะต้องคำนึงถึงสิ่งใดบ้างและหากอยากมีน้ำใช้กันจริงๆ อาจารย์คงจะตอบพวกเขาว่า

ป่า คือแหล่งกักเก็บน้ำที่ดีที่สุด

“อยากมีน้ำ รักป่า... ไม่เห็นต้องสร้างเขื่อน”

หากพวกเราต้องการที่จะมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี มีการจัดการน้ำที่ดีจะไม่ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง และมีทรัพยากรป่าที่คงความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งมีวัฒนธรรมและชุมชนที่ยังคงดำรงได้ต่อไป เราควรต้องทำสิ่งใด และน่าจะมีทางออกอีกมากมายที่ดีกว่าการจัดการทรัพยากรน้ำโดยการสร้างเขื่อนหรือไม่

หากมองย้อนกลับไป การสร้างเขื่อนดูเหมือนเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ โดยเลือกเอาเทคโนโลยีมาบังคับธรรมชาติ โดยทำให้น้ำไหลอย่างไม่เป็นธรรมชาติ พวกเรายังคิดถึงทางออกอีกหลายรูปแบบ ที่ลดการตัดไม้ทำลายป่า ช่วยลดปัญหาน้ำท่วม และสามารถกักเก็บน้ำให้มีน้ำเพียงพอกับความต้องการ

เลือกคำตอบที่ดีที่สุดของคุณ

เขื่อน ทางเลือก

1 แก้มลิง เส้นทางน้ำธรรมชาติ กลไกธรรมชาติ ที่ดีกว่าเขื่อน

แทนที่จะสร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วม ทำไมถึงไม่เลือกใช้ “แก้มลิง” แทน ตัวอย่างโครงการแก้มลิง ซึ่งเป็นโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถช่วยบรรเทา น้ำท่วมและระบายน้ำเหนือออกสู่อ่าวไทย ป้องกันการรุกคืบของน้ำเค็มในฤดูแล้ง รวมถึงช่วยในการกักเก็บน้ำจืดเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม อุปโภค และบริโภคอีกด้วย หลักการของโครงการแก้มลิง

เริ่มจากการระบายน้ำออกจากพื้นที่ตอนบนให้ไหลไปตามคลองในแนวเหนือ-ใต้ น้ำจะไหลลงสู่คลองพังกน้ำขนาดใหญ่ที่บริเวณชายทะเล หรือบ่อกักเก็บน้ำซึ่งก็คือแก้มลิงนั่นเอง ในเวลานี้แก้มลิงก็จะทำหน้าที่เป็นเหมือนที่กักเก็บน้ำ ให้ผู้คนสามารถนำน้ำไปใช้ประโยชน์ได้ เมื่อถึงเวลาระดับน้ำทะเลต่ำกว่าระดับน้ำในคลอง ก็จะทำการเปิดประตูระบายน้ำ และในเวลาที่ระดับน้ำทะเลสูงกว่าระดับน้ำในลำคลอง ก็จะทำการปิดประตูระบายน้ำเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำย้อนกลับ

ลองประยุกต์โครงการแก้มลิงเข้ากับ “แก้มลิง” ในพื้นที่ของตน ซึ่งอาจเป็นที่ลุ่มต่ำ ท้องทุ่ง หนองน้ำสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งจะสามารถช่วยบรรเทาปัญหาน้ำท่วมได้ รวมถึงเป็นแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อนำน้ำไปใช้ประโยชน์ได้อีกด้วย

แตกต่างจากการสร้างเขื่อน ซึ่งเป็นเหมือนการสร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำ เป็นการกั้นตะกอนไม่ให้ไหลมากับสายน้ำ ทั้งยังทำให้น้ำไม่ไหลจากที่สูงลงที่ต่ำตามธรรมชาติ ช่วยกักเก็บน้ำได้ก็จริง แต่ก็ต้องปล่อยน้ำในยามที่น้ำมากเพื่อป้องกันเขื่อนแตก หรือเมื่อยามเกิดปัญหาน้ำแล้งก็จำเป็นต้องเก็บกักน้ำไว้ ไม่ปล่อยน้ำไปยังพื้นที่ที่ขาดแคลนน้ำ

2 เมืองฝาย เพื่อการผันน้ำไปใช้ประโยชน์

ระบบเมืองฝาย เป็นระบบการจัดการน้ำระบบหนึ่ง โดยเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำเมืองฝายแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็น ตัวฝาย ส่วนนี้ทำไว้เพื่อกันน้ำให้ระดับน้ำสูงขึ้น ส่วนที่ 2 คือ ลำเหมือง ส่วนนี้จะมีการขุดร่องดิน หรือใช้วัสดุจากธรรมชาติ เช่น รวงไม้ทำเป็น ทางส่งน้ำไปตามที่ต่างๆ ซึ่งอยู่ตอนท้ายของลำเหมือง การทำเมืองฝายนั้น เป็นการนำวัสดุธรรมชาติไปสร้างสิ่งกีดขวางเพื่อ ช่วยในการชะลอน้ำให้น้ำไหลช้าลง และเมื่อน้ำไหลช้าลงนั้น น้ำก็จะมี เวลาซึมลงสู่ผิวดินมากขึ้น สร้างความชุ่มชื้นให้กับผืนป่ารอบๆมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นยังทำให้น้ำเหนือฝายมาซึ่งรวมกัน เมื่อน้ำสูงถึงระดับหนึ่ง หรือยามที่ชาวบ้านต้องการใช้น้ำก็จะทำการยกประตูที่กันลำเหมือง ออก ซึ่งหากเป็นฝายและเมืองขนาดเล็กก็จะใช้เพียงก้อนหินกันไว้ เมื่อยกหินออกน้ำก็จะไหลลงสู่ลำเหมืองซึ่งส่งน้ำลงมาถึงพื้นที่นา บ่อน้ำ และแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคตาม วิถีธรรมชาติที่สุด

หลักการของการทำเมืองฝายนั้นมีหลักการคล้ายเขื่อน แต่ เมืองฝายเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ หากรัฐ ลองเปลี่ยนจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อกักเก็บน้ำ เป็นการสร้าง เมืองฝายกระจายอยู่ตามชุมชนต่างๆ เมืองฝายอาจเป็นอีกหนึ่งวิธี จัดการที่ดีกว่า

3 ไร่หมุนเวียน คงป่าไว้ ป้องกันน้ำท่วมน้ำแล้ง

มนุษย์คือผู้ทำลายป่า น้ำท่วมก็เพราะตัดป่า น้ำแล้งก็เพราะตัด ป่าอีกเช่นกัน และดูเหมือนว่าเราจะใช้ประโยชน์จากป่าไม่ได้เอาเสียเลย หาก ไม่ต้องการให้ต้องประสบกับปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง

การสร้างเขื่อนต้องแลกมากับการสูญเสียพื้นที่ป่า หลายพื้นที่ รัฐประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพื่อรักษาป่า แต่ที่ลุ่มก็สร้างเขื่อนในเขต อุทยานทั้งที่ต้องสูญเสียผืนป่าไปอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังต้องขับไล่ คนในพื้นที่ให้อพยพออกไป และหลายครั้งที่อ้างว่าผู้คนเหล่านั้น คือผู้ทำลายป่า

หากเราไม่ต้องการให้น้ำท่วมน้ำแล้ง และหากเราไม่ต้องการ อพยพผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่กับป่าออกไปจากป่า เราจะทำอย่างไร ภูมิปัญญา การทำไร่หมุนเวียนของชาวปกากะญอคือวิถีการทำมาหากินของคน ที่อยู่กับป่า และรู้จักใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าเพื่อการเพาะปลูกพืช อาหาร ถึงแม้ว่าชาวปกากะญอจะต้องตัดต้นไม้ในพื้นที่ป่าบริเวณ หนึ่งเพื่อการทำไร่หมุนเวียน แต่พวกเขาจะปล่อยพื้นที่ทิ้งร้างไว้ถึง 7 ปี ให้ต้นไม้ พืช และดินได้ฟื้นฟูตามธรรมชาติ เป็นการให้ป่าได้พัก และ เมื่อครบ 7 ปีพวกเขาก็จะกลับมาใช้พื้นที่นี้ทำไร่ใหม่อีกครั้ง อย่างไรก็ตามในหลายกรณีเมื่อป่าฟื้นตัวจนอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้ที่ หลากหลายดั้งเดิม ชาวปกากะญออาจเลิกใช้พื้นที่นั้นในการทำไร่ไป เลย และเมื่อป่ายังคงความอุดมสมบูรณ์ได้ปัญหาน้ำท่วมหมดไป

จะเป็นไปได้ไหมหากเราจะนำหลักการทำไร่หมุนเวียนมาปรับ ใช้กับการจัดการทรัพยากรป่าไม้และน้ำของประเทศไทย

4 ปลูกพืชผสมผสาน ดีกว่าเกษตรเชิงเดี่ยว ช้ำๆ อีกหนึ่งทางเลือกของการใช้น้ำน้อย

เกษตรผสมผสาน คือการปลูกพืชผักผสมผสานหลายชนิดและเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อที่จะได้ใช้ทรัพยากร ดิน น้ำ ที่มีให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

การปลูกพืชผสมผสานจะช่วยให้มีอาหารกินหรือขายตลอดปี เพราะ พืชที่หลากหลายที่ปลูกไว้ จะทยอยออกดอกผลให้เก็บเกี่ยว

การไม่เน้นผลผลิตคราวละมากๆ ย่อมไม่ต้องไปต่อสู้กับราคาผลผลิตที่ตกต่ำ เนื่องจากผลผลิตที่มากมายล้นตลาด รวมทั้งไม่ต้องเร่งปลูก เร่งบำรุง และใช้ดิน น้ำ และปุ๋ยในปริมาณที่มาก รวมทั้งไม่ต้องปลูกพืชชนิดเดียวกันซ้ำหลายรอบ

การปลูกพืชเชิงเดี่ยว รวมถึงการปลูกเพื่อขายมากเกินไป จึงมีความต้องการ ใช้น้ำในปริมาณมากเพื่อการเติบโตของพืช ซึ่งนั่นอาจต้องเสี่ยงต่อปัญหาการ มีน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก และชาวบ้านต้องดิ้นรนหาทางออก โดยคิดว่าเขื่อน คือวิธีแก้ปัญหานี้

โจ๊ะมาโลลือหล่า

บทบาทของโจ๊ะมาโลลือหล่าที่มีต่อชุมชน

โจ๊ะมาโลลือหล่า คือโรงเรียนในชุมชนที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกให้รักความเป็นปกาเกอญอและชุมชนให้แก่เด็กและเยาวชนชาวปกาเกอญอที่จะเติบโตมาเป็นคนรุ่นใหม่ และรับช่วงที่จะดูแลทรัพยากรป่าและน้ำอันเป็นทรัพยากรสำคัญของชีวิตชาวปกาเกอญอต่อจากพ่อแม่ของพวกเขา

เมื่อเด็กๆ ชาวปกาเกอญอต้องไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านแม่ลานคำซึ่งอยู่ห่างจากบ้านถึง 7-8 กิโลเมตร ซึ่งอาจเกิดอันตรายจากการเดินทาง เด็กๆ จึงต้องพักอยู่ที่โรงเรียน ความห่างไกลกันทำให้เด็กขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ และขาดการอบรมสั่งสอน นอกจากนี้ยังเป็นการเรียนวิชาสามัญตามกระแสหลักของการศึกษา ทำให้ขาดการเรียนรู้ภูมิปัญญาเดิมของชนเผ่า โจ๊ะมาโลลือหล่าจึงคือทางเลือกของเด็กๆ ชาวปกาเกอญอบ้านสบลาน

ภูมิคุ้มกันขึ้นดีสำหรับทางรอดของอนาคต

โจ๊ะมาโลลือหล่าต้องการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กที่ยังไม่เคยออกไปสัมผัสสังคมเมือง ให้เกิดความหนักแน่นมั่นคงในความเป็นปกาเกอญอของตัวเอง และไม่ไหลไปตามกระแสสังคมเมือง รวมทั้งต้องอธิบายถึงคุณค่าของความเป็นชาวปกาเกอญอได้ และเหตุใดจึงควรค่าแก่การรักษาไว้

รวมทั้งยังหวังว่าเด็กที่ออกไปเรียนนอกชุมชนมา แล้วมีค่านิยมที่เปลี่ยนไป จะกลับมาเห็นคุณค่าในความเป็นชาวปกาเกอญอของตนอีกครั้ง

หากเยาวชนอ่อนแอก็เท่ากับทำให้อนาคตของชุมชนอ่อนแอลง สูญเสียรากฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้แต่วิถีในการรักษาป่า และน้ำก็อาจสูญหาย ส่งผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมต่อไป

ในขณะที่ผู้ใหญ่ของชุมชนกำลังรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ รวมทั้งต่อสู้และเคลื่อนไหวในทุกรูปแบบ เพื่อสิทธิในชุมชนและทรัพยากรอันมีความสำคัญยิ่ง เด็กและเยาวชนคือกลุ่มคนที่ถูกหวังว่าจะเป็นผู้สืบทอด ด้วยความรักและสรัทธาในความเป็นชาวปกาเกอญอของตน

ความคิดเห็นของเด็กๆ ต่อการสร้างเขื่อน

...เสื่อผ้าจะเปียกหมด ข้าวของเสียหายไป ไม่น่าสนุกเลย ถ้าไปอยู่บนแพจะอยู่อย่างไร ไม่มีที่อยู่ ต้องลอยแพเอา ไม่มีของกิน ต้นไม้ เสื่อผ้าก็มีชุดเดียว ของเล่นที่เก็บได้จากป่า ก็ไม่สามารถไปเอามาได้อีก กรมอุทยานจะมาว่าเราทำให้น้ำท่วมเอง เราทำให้ป่าหาย...

ด.ช.อนุรักษ์ ประทุมโรจน์สุข (เส่า)
“ผมเคยไปเรียนที่โรงเรียนรัฐมา ต้องทำในสิ่งที่ไม่เคยทำ ไม่นึกเคย จึงทำไม่ได้ คนในสังคมก็ดูถูก และยิ่งถูกหลอกใช้ประโยชน์ ตอนสุดท้ายก็โดนทิ้ง แต่ถ้าอยู่ที่โจ๊ะแต่ละคนจะมีความถนัดตนเอง ทุกคนจึงพึ่งพากัน”

ด.ช.ศักดิ์สิทธิ์ ลุงตะ(เก่ง)
“ผมไม่อยากจะน้ำท่วมแล้วต้องขนของเล่นจากป่า น้ำदीๆ สัตว์ต่างๆ ลงไปในแพแล้วขนไป เพราะผมขนขนไม่ไหว แต่ผมก็ขาดพวกเขาไม่ได้”

ด.ช. เอกชัย โกศลบุญ(บุญรอด)
“ผมเก็บเห็ดได้ เก็บหน่อไม่ได้ พ่อแม่ผมสอนมาแล้ว ถ้าน้ำท่วมผมก็ไม่รู้จะไปเก็บที่ไหน”

ด.ช. เอกราช เลิศชัยวรฤทัย (ปู่)
“ผมอยู่ที่นี้ มีคุณครูมีผู้ใหญ่สอนให้ผมรู้จักวิธีดูแลป่า ดูแลไร่หมุนเวียน ดูแลอ่างเก็บน้ำ ผมรู้ผมดูแลได้”

อันที่จริง... เราคิดว่า...

บาส

“ในเรื่องของเขื่อน ผมคิดว่ามันไม่มีความคุ้มค่าที่จะสร้างเขื่อน เพราะต้องใช้พื้นที่เยอะ ทำให้ต้องเสียพื้นที่ป่าไปมาก”

“ชาวบ้านก็เหมือนกับเราชาวเมือง ถ้าให้เขาไปอยู่ในป่า ที่ๆ ไม่มีร้านสะดวกซื้อ ไม่มีแอร์ ไม่มีไฟฟ้า เขาก็อยู่ไม่ได้ ชาวบ้านก็เช่นกัน การที่จะให้พวกเขาย้ายไปในที่ๆ ไม่คุ้นเคยก็จะมีผลกระทบหลายๆ อย่างต่อชีวิตของพวกเขา”

ออม

“การสร้างเขื่อนยังเป็นการทำลายพื้นที่ป่าถึง 3,000 ไร่ ซึ่งหากมาซึ่งน้ำหนักอยู่แล้ว ประโยชน์ของเขื่อนแม่ขานที่จะสร้างขึ้นมานี้ยังไม่คุ้มค่ากับการต้องสูญเสียพื้นที่ป่าไปกว่า 3,000 ไร่ โดยไม่อาจเรียกกลับคืน นอกจากนี้เขื่อนนั้นมียาพิษใช้ในการใช้งาน แต่ป่าไม่มียาพิษในการใช้งาน และ ซึ่งฉันคิดว่ามันยังมีอีกหลายหนทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำที่จะสร้างความเสียหายน้อยกว่านี้ เขื่อนแม่ขานเป็นคำตอบที่ดีที่สุดแล้วนะหรือ”

“พื้นที่นี้เป็นจุดที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก จึงห้ามไม่ให้ผู้คนเข้าไปอยู่อาศัยเพราะกลัวว่าจะเกิดการทำลายธรรมชาติ แต่ถ้าลองมองอีกมุมล่ะ ทำไม่ลองมองอีกมุมบ้างว่า ที่ธรรมชาติที่มันอุดมสมบูรณ์ขนาดนี้เป็นเพราะกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ ณ ที่นี้ช่วยดูแล”

“แล้วในเรื่องที่เราจะย้ายเค้ายออกไป สำหรับสิ่งนี้ ผมขอพูดอย่างเต็มปากว่า ไม่เห็นด้วยนะ”

วันรุ่ง

น้ำหวาน

“ต้องการสร้างเขื่อนเพื่อการเกษตร อะไรคือสิ่งที่มีค่ามากกว่ากันระหว่างผืนป่า และเงินทอง เงินทองที่ได้มา ถึงมีคุณค่ามากขนาดไหนก็ไม่สามารถที่จะปลูกป่าที่สูญหายไป และเราจะให้คนอื่นที่เห็นป่าสำคัญกว่าเงิน และชีวิต ต้องย้ายลงไปที่ยืนมันก็ไม่ถูก ถ้าหากไม่มีพวกเขาอยู่บนนั้น ใครจะดูแลต้นไม้ในป่า สัตว์ป่า ต้นน้ำ ดิน การที่เขารักษาทรัพยากรสินของชาติมานับร้อยปีไม่ควรได้รับผลตอบแทนที่เช่นนี้ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก แล้วจะนำความสมบูรณ์ออกจากแผ่นดินไปเพื่ออะไร ถึงความเจริญจะก้าวไกล แต่รากเหง้าทุกคนก็คือธรรมชาติอยู่ดี”

อัง

“เพราะเขื่อนนั้น ก็มีอายุการใช้งานจำกัด แต่ป่านั้นไม่ลดลง มีแต่เพิ่มขึ้นถ้าเราดูแล ทุกวันนี้ป่านั้นลดลงมาก ถ้าเราายังจะสร้างเขื่อนอีก คงยิ่งแย่ไปใหญ่ นอกจากชาวปกากะญอต้องออกจากพื้นที่แล้ว ป่าผืนนั้นก็จะโดนทำลายไปอีกด้วย”

ปอปาน

“ป่าตอนนี้ก็น้อยมากๆ แล้ว ถ้ารัฐยังจะมาสร้างเขื่อนอีก 20 กว่าแห่ง ป่าคงไม่เหลือแล้วละ หากเปรียบเทียบกับการรักษาป่า รักษาป่าต้นน้ำไว้ให้คงความอุดมสมบูรณ์ ป่าทำหน้าที่รองรับและโอบอุ้มน้ำไว้ได้ผืนดิน ป่าเก็บความชุ่มชื้น ป่าดูดซับไม่ให้น้ำไหลท่วมบ้านเมือง วิธีการนี้ไม่ดีกว่าหรือ และที่สำคัญชาวปกากะญอนั้น คือผู้ที่มีภูมิปัญญาจัดการน้ำจัดการป่า และ เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติมาตลอด และการที่รัฐนั้นพยายามที่จะประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับพื้นที่ที่อยู่อาศัยทำกินของชาวปกากะญอแล้ว ก็เหมือนรัฐนั้นพยายามขับไล่ชาวบ้านปกากะญอออกไปทางอ้อม และในภายหลังรัฐก็จะสร้างเขื่อนทับพื้นที่ที่รัฐประกาศเขตอุทยานนั้นแหละ มันดูเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับจุดประสงค์ที่รัฐต้องการจะรักษา ป่า และ น้ำ”

โกน

“ผมคิดว่าผมไม่เห็นด้วยกับการที่จะย้ายชาวปกาเกอญอไปจากพื้นที่บ้านสบลาน เนื่องจากชาวปกาเกอญออยู่มาก่อนเป็นเวลานานแล้ว จะให้ย้ายออกไปเพื่อสร้างเขื่อนแม่ขานนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ หากเราพูดถึงเรื่องความสำคัญของเขื่อนแม่ขานก่อน เขื่อนแม่ขานมีประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรมของคนในจังหวัดเชียงใหม่ให้สามารถใช้น้ำได้ในหน้าแล้ง ผมคิดว่าเป็นการดีที่ชาวบ้านจะมีรายได้มากขึ้นจากการปลูกพืช (มากกว่า 1 ครั้ง) แต่หากมองกลับกันพื้นที่ป่ากว่า 3,000 ไร่จะสูญเสียและหายไปจากประเทศไทย พื้นที่นั้นกลับแทนที่ด้วยน้ำแทน คงเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยสมควรนัก เพราะเขื่อนมีอายุการใช้งานของมัน หากเขื่อนพังลง พื้นที่ป่า 3,000 ไร่ก็ไม่อาจจะทวงกลับมาได้ เขื่อนยังมีข้อเสียอีกมากมายหลากหลายประการ เช่นเรื่องตะกอน หากเราสร้างเขื่อน ตะกอนหรือดินอุดมสมบูรณ์ ที่มาจากป่าก็ไม่อาจจะพัฒนาทับถมในที่ลุ่มด้านล่างได้ ดินด้านล่างก็ไม่อาจจะได้รับความอุดมสมบูรณ์ไป”

WXS

“ถ้าจะสร้างเขื่อนในขณะที่มันอาจมีวิธีอื่น ๆ ที่คุ้มค่ากว่า เพราะการสร้างเขื่อน จะมีหลายชุมชนและผืนป่าอย่างกว้างขวางที่จะจมไปกับน้ำ และพื้นที่หลังจากการสร้างเขื่อนเสร็จนั้นอาจเสียจนไม่สามารถทำกินได้อีกเลย”

เพอร์

“ในส่วนของโครงการเขื่อนแม่ขาน ฉันไม่เห็นด้วยเลย เพราะฉันคิดว่าเราต่างมีวิธีการมากมายในการบริหารจัดการน้ำให้ได้อย่างลงตัว โดยที่ไม่ต้องอาศัยงบประมาณหลายร้อยล้านกับทรัพยากรธรรมชาติมหาศาล ชนิดที่ประเมินค่าเป็นเงินไม่ได้ที่จะต้องเสียไป ฉันเชื่อว่าการจัดการทรัพยากรน้ำให้พอเพียงในแต่ละชุมชนนั้นไม่ใช่เรื่องยาก เรามีแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์อยู่แล้วเป็นทุนเดิม เพียงแต่ว่าทุกคนจะต้องไม่เห็นแก่ตัวและพร้อมจะดูแลรักษาทรัพยากรอันสำคัญนี้ร่วมกัน แต่ในทางกลับกัน วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และชุดความรู้ที่ช่วยดูแลรักษาป่าผืนนี้มาหลายชั่วคนกลับมีหนทางที่จะรักษาเอาไว้ได้เพียงไม่กี่ทาง ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือช่วยรักษาบ้านและวิถีชีวิตของชาวปกาเกอญอบ้านสบลานท่ามกลางป่าผืนนี้เอาไว้ เพราะมันคือผืนป่าที่คนปลายน้ำทุกคนต่างก็ได้ใช้ประโยชน์มาโดยตลอด พวกเขาจึงเป็นผู้รับเสมอควรมาตอบแทนคนกลุ่มนี้และป่าผืนนี้ได้แล้ว”

หนูดี

“เรารู้กันดีว่าป่าเป็นแหล่งผลิตน้ำจืด เป็นต้นน้ำ ไม่มีน้ำ ก็ไม่มีพืช ไม่มีสัตว์ หลายนคนอาจจะบอกว่า เขื่อนก็เก็บกักน้ำได้แต่น้ำไม่ได้อยู่ดี ๆ ผุดขึ้นมา มันต้องมาจากป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่นนั้นเราจะสร้างแหล่งกักเก็บน้ำชั่วคราวมาแทนที่แหล่งผลิตน้ำตลอดชีพที่ชาวไทยมีอยู่หรือไม่”

“ดังนั้นการไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่มันก็ไม่ใช่วิธีที่ถูกต้อง เพราะพวกเขาดูแลป่าต้นน้ำให้คนไทยมาตลอด”

ป๋อเน้ง

“หากเราสร้างเขื่อนเขาก็ต้องตัดไม้ที่เป็นเหมือนฟองน้ำเอาไว้ซับน้ำไม่ให้ท่วมมาถึงเราได้ เขื่อนไม่ได้ยังขึ้นไปตลอดชีวิต ผมก็คงจะได้ประสบการณ์เที่ยวทั่วไทยเห็นน้ำท่วมอย่างสูงสุดอีกเป็นแน่ และการสร้างเขื่อนก็จำเป็นต้องให้ชุมชนที่อยู่บริเวณนั้นย้ายออกซึ่งคือชาวปกาเกอญอนั่นเอง พวกเขาเหล่านี้อาศัยอยู่ที่นั่นมานานหลายร้อยปี ซึ่งผมรู้สึกเสียตายที่ผู้คนที่ เหล่านี้ที่ซึ่งคอยดูแลผืนป่าต้นน้ำให้แก่พวกเราจะต้องย้ายออกจากพื้นที่ และที่เสียตายที่สุดคือภูมิปัญญาของพวกเขา บวกกับความรักและใส่ใจในป่า น้ำและธรรมชาติอันสวยงาม ซึ่งไม่ได้เป็นของพวกเขาแค่คนเดียว ไม่ได้เป็นของหน่วยงานใดเป็นพิเศษด้วย แต่มันเป็นของพวกเขาทุกคน”

เนอแตม

“ชาวปกาเกอญอนั้น อยู่ที่นี่มากกว่าร้อยปีแล้ว เรายังมีน้ำและป่าที่อุดมสมบูรณ์ให้อยู่ ถ้าเขาไม่ได้รับการยอมรับจริง ในตอนนี้ทรัพยากรบริเวณนั้นก็คงหมดไปแล้ว เราคงไม่มีน้ำใช้จนถึงตอนนี้หรอก”

“ทำไม เราถึงต้องเสียเงินและป่าเพื่อสร้างสิ่งที่ยึดต่อธรรมชาติอย่างเขื่อน ในเมื่อป่าก็ถือว่าเป็นเขื่อนที่ดีอยู่แล้ว เขื่อนทำได้ก็แค่กักเก็บน้ำไว้ พอน้ำเริ่มเต็มก็ปล่อยออก พอปล่อยไม่ทันน้ำก็ท่วม แต่ป่าเป็นมากกว่าที่ชะลอน้ำ”

คณิน

“ผืนป่าที่เป็นบ้านของชาวปกากะญอ ผืนป่าที่เป็นชีวิตของพวกเขา การที่รัฐพยายามกำหนดให้บริเวณที่ชาวบ้านอยู่นั้นเป็นเขตอุทยานเพื่อให้ชาวบ้านนั้นย้ายไปจากพื้นที่ แล้วก็จะสร้างเขื่อนได้ ซึ่งมันก็สามารถช่วยคนกลุ่มหนึ่งได้ แต่ถ้าถามว่าคุ้มหรือเปล่าที่จะเสียผืนป่าผืนนี้ไป ให้คนกลุ่มหนึ่งลำบากในระดับล่มสลาย เพื่อให้อีกกลุ่มหนึ่งสบายขึ้น”

ແປປ

“ชาวบ้านไม่สมควรถูกย้ายออกไป เพราะการดูแลของคนที่ไม่ได้ไปด้วยความรักความศรัทธาต่อธรรมชาติ นำ้ใจกว่าเขื่อนที่ไม่มีความแน่นอน ความรักของชาวปกากะญอที่มีต่อป่ามาจากการสำนึกบุญคุณที่ป่าให้ชีวิตกับพวกเขา พวกเขาจึงทำทุกวิถีทางให้ป่าอยู่กับพวกเขาตลอดไป นั่นย่อมยังยืนกว่าการสร้างเขื่อนที่ปราศจากความรักในธรรมชาติ และหวังเพียงใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเท่านั้น”

“และอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวปกากะญอไม่น่าย้ายออกไปก็เพราะพวกเขามีภูมิปัญญาที่ล้ำค่า ซึ่งการรักษาภูมิปัญญานั้นจะต้องทำให้พวกเขาคงอยู่ในสภาวะเดิมที่ภูมิปัญญากำเนิดขึ้นซึ่งก็คือป่าของสบลาน อันอุดมสมบูรณ์ อันเป็นป่าบ้านเกิดของพวกเขา”

ໂສນ

“ถ้าหากพวกคุณได้รู้จักกับชาวปกากะญอจริงๆ ละก็พวกคุณจะรู้ว่า ถ้าหากพวกเขา ต้องสูญเสียป่าของพวกเขาไป มันก็จะเหมือนกับการฆ่าพวกเขาในทางอ้อม เพราะว่าเขาก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ถ้าหากขาดป่าไป ป่าเปรียบเสมือนบ้านของเขา เปรียบเสมือนแหล่งทำมาหากินของเขา และ ชีวิตของพวกเขา”

ໂປອິງ

“ชาวปกากะญอกลุ่มนี้มีจิตสำนึกในการรักษาป่า ไม่เบียดเบียน ใช้แต่พอดี และยังช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมไม่ใช่แค่ป่า ทั้งต้นน้ำ เขาไม่ใช้ประโยชน์จากป่าแบบเห็นแก่ตัว แต่ยังเผื่อแผ่ถึงคนด้านล่างด้วย ให้คนด้านล่างได้มีใช้”

“ถ้าไม่มีพวกเขาที่เปรียบเสมือนไม่มีคนดูแลป่า อาจจะทำให้ป่าทรุดโทรมลง และยังทำให้มีการทำลายป่าอีกด้วย จึงคิดว่าไม่ควรสร้างเขื่อนเพื่อที่กลุ่มคนเหล่านี้จะต้องถูกอพยพ และให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้อยู่ที่เดิม และให้คนเหล่านี้ทำในสิ่งเดิม ที่เขาเคยทำ และเป็นประโยชน์ต่อธรรมชาติ และเป็นสิ่งที่พวกเขาทำมาอยู่แล้วรุ่นต่อรุ่นให้อยู่สืบต่อไป”

ອຸ້ຄືກ

“การที่ป่าบริเวณนั้นอุดมสมบูรณ์ก็เป็นเครื่องยืนยันในตัวแล้วว่าชาวปกากะญอเป็นผู้ที่สมควรจะอยู่ในบริเวณนี้ต่อไป เพราะพวกเขาสามารถดูแลรักษาป่าได้”

“พวกเขาไม่สมควรจะอพยพออกไปและไม่ควรที่จะสร้างเขื่อนประเภทใดก็ตาม เพราะนอกจากจะทำลายชาวปกากะญอและภูมิปัญญาของพวกเขาแล้ว ป่าก็จะยังยืนกว่าเขื่อนแน่นอน”

ບຸນນຸນ

“พวกเขาสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านั้นในจำนวนมากได้ แต่พวกเขาก็เลือกที่จะใช้ทรัพยากรเหล่านั้นในจำนวนพอประมาณ เพื่อเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้คนทั่วประเทศที่อาศัยที่อื่นได้มีทรัพยากรเหล่านั้นใช้”

“หากเราสร้างเขื่อนจริงๆ ผืนป่านั้นก็จะหายสาบสูญไป นั่นก็เหมือนกับว่าเราได้สูญเสียแหล่งกำเนิดของทรัพยากรป่าและน้ำที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของเราทุกคนและหากเขื่อนนั้นหมดอายุขัย เราก็คงไม่สามารถเรียกผืนป่ากลับคืนมาได้และในอนาคตก็จะดำรงชีวิตอยู่ได้ยาก”

พริ้ม

“เขาไม่ควรรอพยพออกจากพื้นที่บ้านสบลาน เพราะเขาอาศัยอยู่ในบริเวณป่าต้นน้ำ ซึ่งถึงแม้ว่าเขาสามารถนำทรัพยากรมากมายรอบตัวมาใช้ได้ แต่เขาก็กลับใช้มันอย่างรู้คุณค่าและรักษาเพื่อให้ทรัพยากรเหล่านั้นยังคงความอุดมสมบูรณ์ หากจะมีการสร้างเขื่อนแม่ขานขึ้นมา ซึ่งก็หมายความว่า พวกเขาจะต้องอพยพออกจากป่าไป ซึ่งเราจะต้องเสียชุมชนที่มีสติปัญญาในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอเพียง ซึ่งในปัจจุบันทรัพยากรเหล่านั้นก็น้อยลงทุกวันไป”

“ผมมีความคิดเห็นว่ารัฐบาลควรหาทางออกกับชาวบ้านโดยเร็ว ถ้าพื้นที่ของชาวบ้านจะเสียหายไปเพื่อส่วนรวมจริงๆ รัฐบาลควรจะใช้พื้นที่ที่สูญเสียไปนี้ สร้างผลประโยชน์ที่มีประสิทธิภาพขึ้นมาให้กับประเทศอย่างจริงจัง สำหรับชาวปกากะญอนั้น ผมคิดอยู่แล้วว่าจริงๆเขาเป็นผู้ที่ดูแล และผูกพันกับป่ามาดีอยู่แล้วจริงๆถ้ารัฐบาลลองหันมาคุยกันดีๆบ้างสักครั้ง มันคงจะมีอะไรดีๆ ขึ้นมาบ้างนะครับ”

น้ำขุป

นิน่า

“ฉันไม่เห็นด้วยจริงๆ คนกรุงเทพฯ และเกษตรกรที่ใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกไม่เพียงพอควรแก้ไขปัญหาที่ตัวเอง รัฐอาจจะร่วมกับภาคประชาชนเพื่อหาทางแก้ไข ปัญหา อาจจะแก้ที่ต้นเหตุ หรือหาทางอื่นที่ไม่ต้องไปเดือดร้อนกับคนที่ไม่ได้ผิดอะไรเลย”

จิ้น

“ตอนนี้มีโครงการเขื่อนแม่ขาน และต้องให้ชาวปกากะญอนั้นอพยพออกไปอยู่ที่อื่น ซึ่งถ้าเมื่อย้ายไปอยู่ที่อื่นแล้ว ชาวปกากะญอจะต้องปรับตัวอย่างมาก และในตอนนี้ป่าไม้ในประเทศไทยก็เหลือน้อยลงทุกที เราไม่อาจเสียป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างนี้ได้ไปอีกแล้ว”

ลูกหว้า

“ถ้าสร้างเขื่อนก็จะไปท่วมพื้นที่ป่าต้นน้ำ และทำให้หมู่บ้านของชาวปกากะญอที่บ้านสบลานกลายเป็นหมู่บ้านที่ไม่มีทางออก และป่าไม้จำนวนมากก็จะโดนตัดออกไป ชาวปกากะญอนั้นไม่สามารถอยู่ได้โดยไม่มีธรรมชาติ พวกเขาเน้นเต็มไปด้วยความรู้ในการใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ และมีความสามารถพอในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ พวกเขายังมีทั้งวิถีชีวิต ความคิด และจิตสำนึกที่เคารพและพึ่งพิงธรรมชาติอยู่เสมอ และเพราะพวกเขาเป็นหนึ่งในเดียวกับธรรมชาติ และการให้ชาวปกากะญอย้ายออกจากพื้นที่เดิมจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควร”

เบลล์

“คิดว่าชาวปกากะญอไม่ควรอพยพออกจากพื้นที่เดิมของพวกเขา เพราะพวกเขาสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างไม่ทำลาย ด้วยชุดความรู้ในการจัดสรรทรัพยากร ภูมิปัญญา ความเชื่อ จิตสำนึกต่างๆ ของชาวปกากะญอ ที่ดูแลรักษาป่าและน้ำ แม้ว่าพวกเขาจะอยู่ในพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอันมีคุณค่ามากมาย และพวกเขาสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านั้นเท่าไรก็ได้ แต่ด้วยจิตใจที่เผื่อแผ่และเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น พวกเขาจึงคอยดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านี้ให้คนปลายน้ำอีกด้วย ชาวปกากะญอจึงเป็นกลุ่มคนที่มีความเหมาะสมที่จะอยู่ในพื้นที่นี้ หากทางรัฐบาลเข้าไปจัดการอย่างการสร้างเขื่อนแม่ขาน ก็จะทำให้ต้องมีการตัดป่าและทำลายป่าต้นน้ำซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ชาวปกากะญอได้ดูแลรักษามาเป็นเวลานาน”

เก็ก

“ป่าคือผู้สร้าง สร้างน้ำ สร้างฝน สร้างอากาศที่ดี เป็นสิ่งที่ยั่งยืน แต่เขื่อนแม่มหานทีกำลังจะถูกสร้างเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน มันมีวันเสื่อมโทรม และถ้าหากเขื่อนชำรุดไปใช้ไม่ได้ หมายความว่าปากว่า 3,000 ไร่ที่จมอยู่ในน้ำ ใช้เวลาสร้างตัวเตี้ยโตกว่าจะเป็นป่า จะเท่ากับสูญเสียไปทั้งหมด ป่าที่เป็นแหล่งผลิตน้ำถาวรจะหายไป”

จิมมี่

“ชาวป่าเกาะญอนั้นไม่ควรถูกขับไล่ออกไป เพราะพวกเขาภูมิปัญญาที่งดงามน่าสนใจนานาประการ ไม่ว่าจะเป็นการที่พวกเขาหันมากินกับป่า แต่ป่านั้นแทบจะไม่มีมีความเสียหายใดๆเลย นั่นคือการทำเกษตรแบบไร้หมุนเวียน หรือจะเป็นคำสอนที่ได้ยินอยู่เป็นประจำ นั่นคือการอยู่อย่างพอเพียง ใช้เท่าที่จำเป็น กินเท่าที่มีใช้เท่าที่อยู่ทำให้การใช้ชีวิตของเขาไม่เบียดเบียนสิ่งต่างๆ และยังมีชีวิตที่ดูเหมือนจะไม่จริง แต่ใช้ได้จริง ทำให้ผมได้เห็นว่าคุณค่าความรู้พวกนี้ไม่ควรถูกทำลายไปด้วยสิ่งที่ดีขึ้นมาใหม่”

“เขื่อนนั้นมนุษย์คิดมาเพื่อพยายามควบคุมธรรมชาติ แต่ที่จริงแล้วธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน และยิ่งใหญ่เกินที่มนุษย์ตัวเล็กๆ จะพยายามควบคุมมันได้ แตกต่างกับความคิดของชาวป่าเกาะญอนที่จะใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ไม่ไปปรับเปลี่ยนสิ่งที่มันควรจะเป็น จึงอยู่กับมันได้อย่างเรียบง่าย และไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน”

“อย่างที่พี่บอก มันก็จริงถ้าเราตัดพอใช้เท่าที่มี ทำนารอบเดียวไม่ต้องขายข้าว เอาแค่พอกินก็ไม่เห็นต้องทำเขื่อนเลย”

“ภูมิปัญญาเหล่านี้ไม่ควรหายไปจากประเทศไทย ภูมิปัญญาเหล่านี้อาจเป็นความหวังสุดท้ายที่จะรักษาป่าโดยไร้ซึ่งผลประโยชน์เลยก็ได้ ควรรู้จักภูมิปัญญารักษาป่าชุดนี้ให้ดีกว่าก่อนที่จะไปทำลายมันเพียงแค่อสร้างเขื่อน เขื่อนเก็บน้ำที่มีวันหมดอายุ แลกกับป่าที่ไม่มีวันหมดอายุ ไม่ว่าจะกี่ช่วงคน”

ปรจาง

“พื้นที่บริเวณที่ชาวป่าเกาะญอนอาศัยอยู่เป็นพื้นที่ ‘ป่าต้นน้ำ’ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรป่า รวมถึงสายน้ำที่หล่อเลี้ยงตั้งแต่คนต้นน้ำจนไปถึงคนปลายน้ำอย่างเราทุกคน จริงๆ แล้วป่าแห่งนี้เรียกได้ว่าเป็นของเรา ‘ทุกคน’ ”

“ ‘ป่า’ ไม่ใช่สิ่งที่ ‘เงิน’ จะมาทดแทนได้ ป่าเกาะญอนกล่าวว่า ‘ไม่มีไฟฟ้าเราอยู่ได้ แต่ถ้าไม่มีป่า ไม่มีน้ำ เราก็อยู่ไม่ได้’ ชาวป่าเกาะญอนเข้าใจและเห็นคุณค่าของเรื่องนี้เป็นอย่างดี ที่แสดงออกมาเป็นการกระทำที่มีความกตัญญูเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมองการณ์ไกล”

“ฉันเชื่อว่า ‘มีชาวป่าเกาะญอน ก็มีป่า’ หากถ้าแผ่นดินนี้สูญเสียคนที่เป็นผู้รักษาป่าไป และชุดความรู้ในการดูแลอย่างแท้จริงไป...อนาคตของทรัพยากร และสังคมไทยจะเป็นอย่างไร”

WS

“ตามความคิดของผม พวกเขาไม่ควรจะต้องอพยพออกจากพื้นที่ เนื่องจากตลอดชีวิตมา ชนกลุ่มนี้ได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ๆ เขาอยู่มากที่สุด เกี่ยวกับผืนป่า ลำน้ำโดยรอบมากที่สุด มีวิถีชีวิตที่เข้ากับสภาพแบบนี้มากที่สุด ครั้นจะให้ชนกลุ่มนี้ย้ายออกไปจากสถานที่ที่เข้าใจมากที่สุด มันคงไม่เกิดประโยชน์อะไรและมีแต่สูญเสีย”

“ชุมชนนี้ก็แสดงออกมาให้เห็นจากสภาพป่าแล้วว่า พวกเขาสามารถรักษาผืนป่าแห่งนี้ได้ดี อาจจะมากกว่าผืนป่าที่รัฐประกาศนโยบายในการอนุรักษ์ซึ่งรุกรานย่อยเสียด้วยซ้ำ ทำให้การทำลายป่าจะไม่เกิดขึ้นจากคนกลุ่มนี้”

นัต

นุก

“พวกเขาก็พึ่งพึ่งป่า’ และ ‘ป่าพึ่งพึ่งพวกเขา’ ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งโลกของชาวป่าเกาะญอนก็จะไม่สมดุล”

“บางคนก็อาจจะไม่รู้่ว่าพวกเขาเป็นคนดูแลทรัพยากรป่าและน้ำ พวกเราคนปลายน้ำได้ใช้น้ำอย่างสะอาด ดังนั้นพวกเขาที่สมควรที่จะดูแลต่อไปไม่ถูกหรือ”

ผ่านงานศิลปะ

การถ่ายทอดความเป็นอัตลักษณ์และความรู้สึกนึกคิดของชาวปกากะญอถูกถ่ายทอดในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเก็บรักษาอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของชาวปกากะญอยังมีอีกหลายรูปแบบ เช่น บทกวี หรือนิทาน และรวมทั้งงานศิลปะ

การสร้างสรรคผลงานศิลปะของนักศึกษาชั้นนี้ เป็น "การถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตผ่านงานศิลปะ" ทั้งที่เป็นความคุ้นเคยที่ได้สัมผัสมาตั้งแต่เกิด และการเปลี่ยนแปลงไปของวิถีชีวิตในชุมชน ออกมาเป็นงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี

ซึ่งได้สะท้อนภาพประเพณีวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ "กะเหรี่ยง" ที่เป็นบรรพบุรุษของพวกเขา ปัจจุบันเป็นที่เข้าใจว่า การเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า "กะเหรี่ยง" เป็นการไม่สมควรเพราะมีความหมายเชิงดูถูก และสมควรให้เรียกว่า "ปกากะญอ" แทน

ผลงานการสร้างสรรคของนักศึกษา 2 คนนี้ นอกจากมีความงามทางศิลปะแล้ว ยังแฝงไว้ซึ่งอัตลักษณ์แห่ง "ชาติพันธุ์" ของตนเอง

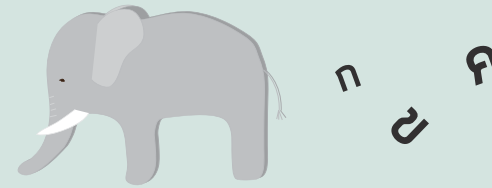
ภาพวาดโดย : **อ.ส.สรินยา / อ.ส.มะเอจา นักศึกษาชาวปกากะญอ**

ภาพวาดนี้วาดโดยศิลปินเยาวชนปกากะญอ เป็นภาพวาดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวปกากะญอ ที่ทางสมาคม JESS นำเสนอในเว็บของสมาคมเพื่อให้เห็นเป็นแบบอย่าง และเป็นกำลังใจให้กับพี่น้องชาวปกากะญออีกหลายคนที่ยื่นขอในการวาดภาพ ดนตรี เขียนเรื่องสั้น และศิลปะแขนงอื่นๆ เพื่อให้เยาวชนเหล่านั้นมีความมุ่งมั่น และฝึกฝนจนได้ผลสำเร็จ

ภาพวาดโดย : **เยาวชนปกากะญอ สมาคม JESS Thailand**

ผ่านตัวหนังสือ

หนังสือที่พิมพ์ออกสู่ตลาดเป็นอีกวิธีที่ทำให้คนข้างนอกจะได้รู้จักถึงความนึกคิดและอัตลักษณ์ของชาวปกากะญอได้มากขึ้น ความคิดเห็นหลายอย่างเกี่ยวกับชาวปกากะญอ อาจจะเปลี่ยนไปเมื่อได้สัมผัสความเป็นชาวปกากะญอ ด้วยความที่ชาวปกากะญออาศัยอยู่ในป่า ห่างไกลจากสิ่งอำนวยความสะดวก ทำให้ความบันเทิงของพวกเขายังคงอยู่ที่การละเล่น การแสดงพื้นบ้าน บทกวี และนิทานจำนวนมาก จนมีคนกล่าวว่า **บทกวีและนิทานของชาวปกากะญอ มีมากพอๆ กับใบไม้ในป่า**

นิทานเป็นสิ่งที่มียุทธิต่อความนึกคิด การดำเนินชีวิต และการกระทำของผู้คน โดยเฉพาะสังคมดั้งเดิมของชาวปกากะญอ เสน่ห์ของนิทานปกากะญอ อยู่ที่การแสดงถึงความผูกพันกับธรรมชาติ ทำให้ทุกเรื่องราวจะเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนและธรรมชาติ และสิ่งที่น่าสนใจของนิทานปกากะญอ คือ การเล่าเรื่องที่เปลี่ยนแปลงได้ตามจินตนาการของผู้เล่า แม้ว่าเล่าเรื่องเดิม แต่ไม่เคยซ้ำเดิม และ การตีความของผู้ฟัง ในช่วงเวลาหนึ่งอาจตีความไว้อย่างหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปการตีความอาจเปลี่ยนไป

สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา จึงได้จัดพิมพ์หนังสือชุด “ปกากะญอ ตาเลอเปาอ” เพื่อ รวบรวมนิทานต่างๆ ที่น่าสนใจของชาวปกากะญอไว้ ตามโครงการหนังสือชุดนี้จะมีทั้งหมด 5 เล่ม ขณะนี้พิมพ์ออกมาได้แล้ว 3 เล่ม คือ

คำพร้าขนนก

เล่มที่ 1

ได้รวบรวมนิทานปกากะญอไว้ 16 เรื่อง

คำของคนเฒ่าคนแก่ที่ว่างูใหญ่จะนำปีศาจร้ายและภัยพิบัติมาสู่ เมืองใหญ่เล็กๆ เข้ามาถึงหมู่บ้านกสิณกสิณสิ่งต่างๆ ไปจนเกือบหมดสิ้นนั้นมันอาจมิได้เลวร้ายไปกว่าที่มันได้กสิณกสิณผู้คนของเรา กสิณกสิณหัวใจของเรา และกสิณกสิณวิญญาณของเรา.

จอกะโตะ คนขี้เกียจ

เล่มที่ 2

ได้รวบรวมนิทานปกากะญอไว้ 17 เรื่อง

ความขี้เกียจในนิทานเรื่องนี้มีน้อยอะไรซ่อนอยู่ เรื่องราวของตัวละครซึ่งในบางตอนบางฉากดูเหมือนไร้เหตุผล แต่หากใครครวญดูให้ถี่ถ้วนก็เหมือนมีอะไรบางอย่างที่สอดคล้องกับคำประกาศของชนเผ่าผู้เล่าขานนิทานนี้สืบทอดมาอย่างยาวนาน ว่า “ปกากะญอรักสันติภาพ”

แม่เป็นปลา พ่อเป็นน้ำ

เล่มที่ 3

ได้รวบรวมนิทานปกากะญอไว้ 16 เรื่อง

นิทานบางเรื่องเหมือนไม่มีจบ ทั้งนี้เพราะมันไม่จบ เพราะโลกยังไม่จบ เรื่องบางเรื่องมันไม่มีเหตุผล เพราะมันไม่มีเหตุผล แต่ทุกเรื่องราวก็มีเรื่องราวของมันเอง

คนตัวเล็กนิดเดียว

แต่ธรรมชาติยิ่งใหญ่